

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA ŁÓDZKIEGO

Łódź, dnia 2 stycznia 2026 r.

Poz. 7

UCHWAŁA NR XXI/291/25 RADY MIASTA ZDUŃSKA WOLA

z dnia 18 grudnia 2025 r.

w sprawie Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Zduńska Wola na lata 2025-2028

Na podstawie art. 7 ust. 1 pkt 9 i art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2025 r. poz. 1153 i 1436) oraz art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2024 r. poz. 1292 i 1907 oraz z 2025 r. poz. 1168 i 1673) uchwala się, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta Zduńska Wola na lata 2025-2028 w brzmieniu stanowiącym załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. 1. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

2. Uchwała podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Łódzkiego.

3. Uchwała podlega podaniu do publicznej wiadomości poprzez rozplakatowanie na tablicy ogłoszeń w Urzędzie Miasta Zduńska Wola oraz poprzez zamieszczenie jej treści na stronie Biuletynu Informacji Publicznej Urzędu Miasta Zduńska Wola.

Przewodniczący Rady Miasta
Zduńska Wola

Tomasz Pohl

Załącznik do uchwały Nr XXI/291/25
Rady Miasta Zduńska Wola
z dnia 18 grudnia 2025 r.

MIASTO
ZDUŃSKA WOLA

**GMINNY PROGRAM
OPIEKI NAD ZABYTKAMI
MIASTA ZDUŃSKA WOLA
NA LATA 2025-2028**
zdunskawola.pl

OPRACOWANIE:

BIURO PROMOCJI, KULTURY
I AKTYWNOŚCI MIEJSKIEJ
URZĘDU MIASTA ZDUŃSKA WOLA

Spis treści

1. Wstęp
2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego
  - 4.1 Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami
  - 4.2 Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami na poziomie województwa i powiatu
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego
  - 5.1 Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami na lata 2021-2024 z dokumentami wykonanymi na poziomie miasta
  - 5.2 Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego miasta
    - 5.2.1 Charakterystyka miasta
    - 5.2.2 Zarys historii miasta
  - 5.3 Zabytki objęte prawnymi formami ochrony
    - 5.3.1 Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków
    - 5.3.2 Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków
  - 5.4 Zabytki w gminnej ewidencji zabytków
  - 5.5 Zabytki archeologiczne w gminnej ewidencji zabytków
  - 5.6 Krajobraz kulturowy i zabytki o najwyższym znaczeniu dla miasta
    - 5.6.1 Dziedzictwo materialne
    - 5.6.2 Dziedzictwo niematerialne
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego miasta. Analiza szans i zagrożeń
7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami miasta Zduńska Wola
8. Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami
9. Źródła finansowania Gminnego programu opieki nad zabytkami
  - 9.1 Dotacje
  - 9.2 Programy operacyjne Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu
  - 9.3 Środki europejskie
10. Realizacja i finansowanie przez miasto Zduńska Wola zadań z zakresu ochrony zabytków
11. Bibliografia
12. Spis tabel

1. Wstęp

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Zduńska Wola na lata 2025-2028, zwany dalej „Programem”, jest podstawowym dokumentem służącym do podejmowania działań w obszarze projektów związanych z ochroną zabytków, ochroną krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego Miasta Zduńska Wola. Określa on zasadnicze kierunki działań i zadań na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami.

Zduńska Wola ma dzisiaj 200 lat i z racji swojego późnego rodowodu nie ma wielu cennych obiektów zabytkowych. W jej administracyjnych granicach zlokalizowanych jest dziesięć miejsc - obiektów i budynków wpisanych do rejestru zabytków, czyli objętych jedną z ustawowych form ochrony, a tym samym najcenniejszych dla zduńskowolskiego dziedzictwa kulturowego. Spośród dziesięciu trzy z nich: Dom św. M.M. Kolbego przy ul. św. M.M. Kolbego 9, Bazylika Mniejsza przy ul. Kościelnej 20 oraz budynek Seminarium Nauczycielskiego przy ul. Sieradzkiej 29, gdzie dzisiaj swoją siedzibę ma Państwowe Liceum Sztuk Plastycznych im. Katarzyny Kobro są dodatkowo objęte ustaleniami ochrony miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Prowadzona przez Prezydenta Miasta Zduńska Wola gminna ewidencja zabytków obejmuje 289 pozycji w tym: domy, budynki, zabudowania, kościoły, cmentarze, zespoły zabudowań pofabrycznych, oficyny, magazyny, hale, park, ogrodzenia, kapliczki i układy urbanistyczne. Ujęto w niej również 13 stanowisk archeologicznych. Należy podkreślić, że wszystkie obiekty o znaczących wartościach kulturowych nadają miastu charakterystyczny klimat, decydują o jego wyglądzie oraz odróżniają je od innych miast.

Zduńska Wola, ze względu na swoją historię, jest miejscem wyjątkowym. Wielokulturowość, wielowyznaniowość oraz wielonarodowość zapisały się w budynkach kościołów należących do wyznawców różnych religii, w cmentarzach: żydowskim, katolickim, ewangelickim, baptystów i odcisnęły w architekturze, co razem złożyło się na zduńskowolskie dziedzictwo kulturowe.

Ważnym determinantem dla Zduńskiej Woli, miasta 200 - letniego, jest troska o zachowanie oraz upowszechnianie swojego dziedzictwa kulturowego. Niniejszy dokument rozpatruje je jako fundament tożsamości społeczności lokalnej. Dziedzictwo kulturowe rozumie jako dobra pozostawione przez poprzednie pokolenia: symboliczne miejsca oraz świadectwa materialne związane z tradycją i historią miasta. Wszystkie one składają się na przestrzeń, którą mieszkańcy waloryzują, a przez to nadają jej znaczenie szczególne, jednakowo dla wszystkich zrozumiałe. To właśnie zbiorowe odczytywanie znaczeń zacieśnia więzi między mieszkańcami i wzmacnia poczucie przynależności – buduje tożsamość.

Ten oto dokument stanowi kontynuację dwóch poprzednich programów opieki nad zabytkami Miasta Zduńska Wola: na lata 2017-2020, przyjętego uchwałą nr XXXVIII/328/17 Rady Miasta Zduńska Wola z dnia 10 kwietnia 2017 r. oraz na lata 2021-2024, przyjętego uchwałą nr XLII/713/21 Rady Miasta Zduńska Wola

z dnia 25 listopada 2021 r. Wskazane w tych dokumentach najważniejsze działania związane z zabytkami miasta zostały przeanalizowane, a sformułowane w nich cele zostają utrzymane. Ich realizacja w poprzednich latach wykazała, że kierunki działań przyjęto prawidłowo i przyniosły one wymierne, pozytywne efekty w postaci zrealizowanych zadań na rzecz zachowania zabytków Zduńskiej Woli. Wprowadzane tym opracowaniem modyfikacje uwzględniają nowe uwarunkowania prawne oraz społeczno-gospodarcze, a także aktualny stan zachowania dziedzictwa i zadania już zrealizowane.

Program również, zgodnie z wytyczną ustawową, obejmuje okres najbliższych czterech lat. Został sporządzony przez Prezydenta Miasta Zduńska Wola, a opracowany w Biurze Promocji, Kultury i Aktywności Miejskiej Urzędu Miasta Zduńska Wola. Po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego konserwatora zabytków program zostaje przyjęty przez Radę Miasta Zduńska Wola i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Łódzkiego. Od dnia ogłoszenia, co dwa lata Prezydent sporządza sprawozdanie z realizacji programu, które przedstawia Radzie Miasta.

Program zawiera przegląd stanu dziedzictwa kulturowego Zduńskiej Woli, analizę dokumentów krajowych, wojewódzkich i powiatowych zawierających odniesienia do ochrony zabytków w Zduńskiej Woli oraz definiuje główny cel strategiczny, cele operacyjne i kierunki oraz szczegóły działań na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami, przewidzianych do realizacji w latach 2025-2028. Ważną częścią dokumentu jest również wykaz zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków oraz gminnej ewidencji zabytków.

2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

Program został opracowany na podstawie ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2024 r. poz. 1292 i 1907 oraz z 2025 r. poz. 1168 i 1673), zwaną dalej „ustawą”. Zgodnie z art. 87 ust. 2 ustawy celem programu jest:

- 1) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 2) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 3) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 4) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 5) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami

Obowiązek ochrony zabytków jest konstytucyjnym obowiązkiem zarówno państwa polskiego, jak i każdego obywatela. Zgodnie z art. 5 Konstytucji „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego (...)”, a ochrona zabytków i opieka nad zabytkami jest jednym z najważniejszych elementów tego dziedzictwa. W art. 86 zapisano, że „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. (...)”. Ponadto art. 6 mówi o tym, że „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju”.

Podstawowym dokumentem prawnym, podającym zasady ochrony i opieki nad zabytkami jest wskazana w rozdziale drugim ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Pojęciem zabytku określa ona nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Ustawa wyodrębnia zabytki ruchome i nieruchome oraz zabytki archeologiczne. Wszystkie podlegają ochronie i opiece bez względu na ich stan zachowania. Do grupy zabytków nieruchomych ustawodawca zaliczył: krajobrazy kulturowe, układy urbanistyczne, ruralistyczne i zespoły budowlane, dzieła architektury i budownictwa, dzieła budownictwa obronnego, obiekty techniki, a zwłaszcza kopalnie, huty, elektrownie i inne zakłady przemysłowe, cmentarze, parki, ogrody i inne formy zaprojektowanej zieleni, miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji. Natomiast zabytkami ruchomymi są w szczególności dzieła sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, kolekcje, numizmaty, zaliczane do pamiątek historycznych militaria, sztandary, pieczęcie, odznaki, medale i ordery, wytwory techniki, tu zwłaszcza urządzenia, środki transportu, maszyny i narzędzia, materiały biblioteczne, instrumenty muzyczne, wytwory sztuki ludowej i rękodzieła, inne obiekty etnograficzne oraz przedmioty upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji. Zabytkami archeologicznymi są: pozostałości terenowe pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyska, kurhany i relikty działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochrona wszystkich trzech grup zabytków polega na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań, które zapewnią warunki prawne, organizacyjne i finansowe umożliwiające trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie, a także zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla ich wartości, udaremnianie niszczenia i niewłaściwego z nich korzystania, przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi za granicę, kontrola ich stanu zachowania i przeznaczenia oraz uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska. Opieka nad zabytkami sprawowana jest przez ich właścicieli lub posiadaczy. Polega ona w szczególności na zapewnieniu warunków naukowego badania i dokumentowania zabytku, prowadzenia

prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie, korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości oraz popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Organami ochrony zabytków w Polsce, zgodnie z art. 89 ustawy, są: minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje wykonuje Generalny konserwator zabytków, a jego zadania wskazane są w art. 90 przywoływanej ustawy oraz wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje wykonuje wojewódzki konserwator zabytków z zadaniami przypisanymi w art. 91. Wojewoda, na wniosek Wojewódzkiego konserwatora zabytków, może powierzyć w drodze porozumienia wykonywanie części kompetencji wojewódzkiego konserwatora zabytków gminom i powiatom, z wyjątkiem prowadzenia rejestru zabytków i wojewódzkiej ewidencji zabytków.

W art. 7 ustawy określone są cztery możliwe formy ochrony zabytków: wpis do rejestru zabytków, wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa, uznanie za pomnik historii, utworzenie parku kulturowego. Poza podstawowymi formami ustawa wymienia: ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, w decyzji o warunkach zabudowy, w decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, w decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub w decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. Rejestr zabytków zlokalizowanych w granicach województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków. Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez niego z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Wpis do rejestru historycznego układu urbanistycznego, ruralistycznego lub historycznego zespołu budowlanego nie wyłącza możliwości wydania decyzji w wpisie do rejestru wchodzących w skład tych układów lub zespołu zabytków nieruchomych. Wpisanie zabytku nieruchomego do rejestru ujawnia się w księdze wieczystej danej nieruchomości na wniosek Wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie decyzji o wpisie do rejestru tego zabytku. Wpisy do rejestru są wolne od opłat. Skreślenie z rejestru zabytków następuje na wniosek właściciela zabytku lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy lub z urzędu, na podstawie decyzji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Na podstawie decyzji wojewódzki konserwator zabytków występuje z wnioskiem o wykreślenie wpisu z księgi wieczystej i z katastru nieruchomości. Informacja o skreśleniu ogłoszona jest w Wojewódzkim Dzienniku Urzędowym. Wykreślenia również są wolne od opłat. Zabytek ruchomy wpisuje się do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez Wojewódzkiego konserwatora zabytków – na wniosek właściciela tego zabytku. Wojewódzki konserwator zabytków może wydać decyzję o wpisie z urzędu – w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę. Prezydent

Rzeczypospolitej Polskiej może, na wniosek ministra właściwego ds. kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, uznać zabytek nieruchomy wpisany do rejestru lub park kulturowy o szczególnej wartości dla kultury za pomnik historii. Robi to w drodze rozporządzenia. Minister właściwy ds. kultury i ochrony dziedzictwa narodowego musi uzyskać opinię Rady Ochrony Zabytków. Cofnięcie uznania zabytku nieruchomego za pomnik historii następuje w trybie przewidzianym dla jego uznania. Minister właściwy ds. kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może przedstawić Komitetowi Dziedzictwa Światowego wniosek o wpis pomnika historii na „Listę dziedzictwa światowego” w celu objęcia tego pomnika ochroną na podstawie Konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjętej w Paryżu dnia 16 listopada 1972 r. Trzecią ustawową formą ochrony zabytków jest park kulturowy. Tworzy się go w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Park kulturowy może być powoływany przez Radę Miasta, po zasięgnięciu opinii Wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Ochrona zabytków jest ustawowym zadaniem każdej gminy w Polsce. Zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2025 r. poz. 1153 i 1436) zadaniami własnymi gminy są sprawy „kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Również inne zadania własne samorządu gminnego pośrednio obejmują sprawy związane z ochroną zabytków. Są to obszary związane z: ładem przestrzennym, gospodarką nieruchomościami, ochroną środowiska i przyrody oraz gospodarką wodnej, gminnymi drogami, ulicami, mostami, placami oraz organizacją ruchu drogowego, bibliotekami gminnymi i innymi instytucjami kultury, kulturą fizyczną i turystyką, zielenią gminną i zadrzewieniami, cmentarzami gminnymi, utrzymaniem gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych jak i promocją gminy.

Uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami znajdują się również w szeregu innych, obowiązujących ustaw:

- 1) ustawie z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa (Dz. U. z 2025 r. poz. 581 i 1535) oraz ustawie z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz. U. z 2024 r. poz. 107 i 1907);
- 2) ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2025 r. poz. 647, 1080 i 1940), która mówi m.in. o tym, że ochrona powierzchni ziemi polega na zachowaniu funkcji środowiskowych, gospodarczych, społecznych i kulturowych;
- 3) ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2024 r. poz. 1478 i 1940 oraz z 2025 r. poz. 884), definiującej w art. 5 pkt 23 walory krajobrazowe jako wartości przyrodnicze, kulturowe, historyczne, estetyczno-widokowe obszaru oraz związane z nimi rzeźba terenu, twory i składniki przyrody oraz elementy cywilizacyjne, ukształtowane przez siły przyrody lub działalność człowieka. Ustawa jasno określa również, że zezwolenie na usunięcie drzewa lub krzewu z terenu

nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków musi wydać Wojewódzki konserwator zabytków;

- 4) ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2024 r. poz. 1145, 1222, 1717 i 1881 oraz z 2025 r. poz. 1077 i 1080), w rozumieniu której celem publicznym jest m.in. opieka nad nieruchomościami, stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Ustawa określa m.in. postępowanie w zakresie gospodarowania nieruchomościami objętymi prawną ochroną konserwatorską;
- 5) ustawie z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2024 r. poz. 87 oraz z 2025 r. poz. 1173), gdzie w art. 1 ust. 2 zapisano, że sprawowany przez państwo mecenat nad działalnością kulturalną polega na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami, a art. 1 ust. 4 podaje, że mecenat nad działalnością kulturalną sprawują również jednostki samorządu terytorialnego;
- 6) ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. z 2025 r. poz. 1338), która określa zasady prowadzenia działalności pożytku publicznego w sferze zadań publicznych, obejmującej również działania w obszarze kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego;
- 7) ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2024 r. poz. 1130, 1907 i 1940 oraz z 2025 r. poz. 527, 680 i 1688) polecającej uwzględnianie w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym wymagań ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej;
- 8) ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane (Dz. U. z 2025 r. poz. 418, 1080 i 1535) – jej przepisy nie naruszają przepisów odrębnych, a w szczególności, m.in. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami – w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i w bibliotekach zostały określone w:

- 1) ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 2022 r. poz. 385), według której muzeum jest jednostką organizacyjną nie nastawioną na osiągnięcie zysku, której celem jest trwała ochrona dóbr kultury, informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej, kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej oraz umożliwianie kontaktu ze zbiorami. Wymienione cele są realizowane, m.in. przez przechowywanie gromadzonych zabytków, w warunkach zapewniających im właściwy stan zachowania i bezpieczeństwo, oraz magazynowanie ich w sposób dostępny dla celów naukowych, a także zabezpieczanie i konserwację zbiorów oraz, w miarę możliwości, zabezpieczanie zabytków

archeologicznych nieruchomości oraz innych nieruchomości obiektów kultury materialnej i przyrody;

- 2) ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2022 r. poz. 2393) mówiącej, iż biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe, służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej.

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy:

- 1) ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. z 2020 r. poz. 164 oraz z 2025 r. poz. 1173).

Ochronę krajobrazu kulturowego zapewniają zapisy:

- 1) ustawy z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku z wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu (Dz. U. z 2015 r. poz. 774).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Program jest zgodny z założeniami polityki państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami oraz zbieżny ze strategicznymi celami wyrażonymi w krajowych strategiach i programach obejmujących obszary ochrony i popularyzacji dziedzictwa kulturowego. Głównym dokumentem strategicznym określającym cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami jest Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026. Został on przyjęty przez Prezesa Rady Ministrów Uchwałą Nr 242 Rady Ministrów z dnia 8 grudnia 2023 r. Jest to strategiczny dokument, który wyznacza kierunki działań administracji rządowej, podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Program został przygotowany przez Departament Ochrony Zabytków na potrzeby generalnego konserwatora zabytków. Celem programu jest zapewnienie ochrony i opieki nad zabytkami poprzez: ochronę i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości, podnoszenie wiedzy o zasobach zabytkowych kraju, cyfryzację i podnoszenie jakości prowadzonych postępowań administracyjnych, zwiększenie zastosowania nowych technologii, edukację i podnoszenie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego, a także wzmocnienie narzędzi ochrony zabytków wobec zmian klimatycznych.

Analogiczne dokumenty powstają w województwach, powiatach i gminach.

Zagadnienia związane z ochroną oraz wykorzystaniem potencjału dziedzictwa kulturowego znajdują się również w innych krajowych dokumentach strategicznych oraz planistycznych.

Koncepcja zagospodarowania przestrzennego kraju 2030 była najważniejszym dokumentem strategicznym kraju dotyczącym zagospodarowania przestrzennego. Została ona zlikwidowana na mocy przyjętej w 2020 r. nowelizacji ustawy z dnia 6 grudnia 2009 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju. Dnia 25 lipca 2025 r. (Dz. U. z 2025 r. poz. 198) Rada Ministrów przyjęła Koncepcję Rozwoju Kraju 2050. KRK 2050 jest

strategicznym dokumentem określającym wizję rozwoju Polski w perspektywie najbliższych 25 lat, łączącym planowanie społeczno-gospodarcze, środowiskowo-przestrzenne i geopolityczne. Koncepcja Rozwoju Kraju 2050 to długookresowy dokument wizyjny, który będzie:

- 1) identyfikował kluczowe światowe i krajowe trendy kształtujące przyszłość w sferze społecznej, gospodarczej, środowiskowej i przestrzennej;
- 2) wskazywał zestaw najważniejszych wyzwań rozwojowych, z jakim mierzy i mierzyć się będzie Polska;
- 3) formułował możliwe scenariusze rozwojowe;
- 4) rekomendował strategiczne wybory w ramach polityk publicznych w perspektywie roku 2050.

Stworzenie dokumentu wynika z wniosków z analizy funkcjonalności systemu zarządzania rozwojem oraz z potrzeby ujęcia w jednym dokumencie tematyki społeczno-gospodarczej, przestrzennej, środowiskowej i geopolitycznej (do tej pory funkcjonujących w odrębnych dokumentach i strategiach). Koncepcja nie jest strategią, wskazuje wyzwania rozwojowe Polski. Dokument ma stworzyć przestrzeń do szybszego podejmowania wyborów strategicznych oraz lepiej zorganizowanego i prewencyjnego reagowania na potencjalne kryzysy.

Samorządy opracowujące dokumenty planistyczne zobowiązane są do stosowania w nich zasad ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego. Działania planistyczne dotyczące ochrony zabytków mają na celu, m.in.:

Zapewnienie trwałego zachowania zabytków poprzez odpowiednie ich zagospodarowanie i utrzymanie w tym:

- 1) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla ich wartości;
- 2) uwzględnienie działań ochronnych w planowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Polityka i sposób realizacji m.in. ochrony dziedzictwa kulturowego zawiera się w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy. Jego treść i rysunek są uwzględniane przez organy wykonawcze gminy w procedurach sporządzania planu zagospodarowania przestrzennego. Samorząd jest zobowiązany do wprowadzenia zasad ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego do projektów miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego i projektów decyzji o warunkach zabudowy.

Ponieważ częścią zasobów terenu poddawanego procesowi planowania są zabytki, zapisy tych dokumentów mogą ustosunkować się wprost do sposobu ich zagospodarowania. Dokumenty planistyczne w znacznym stopniu określają zasady ochrony zabytków. Im wyższa jest jakość i precyzja zapisanych w dokumentach planistycznych rozstrzygnięć, tym bardziej skuteczna będzie określona w prawie miejscowym ochrona zabytków. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego stanowi prawo lokalne i jest jedną z ustawowych form ochrony zabytków. W miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego określa się obowiązkowo, w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego szereg ustaleń, z których zdecydowana większość ma lub może mieć bezpośredni wpływ na skuteczność realizacji polityk, dotyczących ochrony wartości zabytkowych znajdujących się na terenie objętym opracowaniem. Ustalenia te dotyczą m.in.:

- 1) przeznaczenia terenów i ich linii rozgraniczających;

- 2) zasad kształtowania ładu przestrzennego;
- 3) ochrony środowiska, przyrody, krajobrazu i dziedzictwa kulturowego;
- 4) zasad kształtowania zabudowy, scalania i podziału nieruchomości;
- 5) organizacji systemów komunikacyjnych, terenów inwestycji celu publicznego o znaczeniu lokalnym lub ponadlokalnym.

Dobrze przygotowane dokumenty planistyczne w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków odzwierciedlać będą zasady ochrony lokalnego dziedzictwa oraz ocenę spodziewanych skutków realizacji zamierzeń planistycznych.

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu.

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Zduńska Wola na lata 2025 - 2028 jest zgodny z celami, zasadami i kierunkami wyznaczonymi w wojewódzkich i powiatowych dokumentach programowych oraz z dokumentami wyznaczającymi kierunki polityki przestrzennej gminy.

Dokumenty opracowane na poziomie województwa i powiatu:

Wojewódzki program opieki nad zabytkami w województwie łódzkim na lata 2024-2027 został przyjęty przez Sejmik Województwa Łódzkiego w dniu 2 września 2024 r. uchwałą nr V/78/24. Jest on dokumentem określającym politykę samorządu województwa w obszarze sprawowania opieki nad dziedzictwem kulturowym oraz jego odpowiednim wykorzystaniem. Polityka państwa, uwzględniając europejskie trendy, zakłada koncentrowanie narzędzi ochrony i opieki nad zabytkami w regionach najbardziej efektywnych, jako docelowe miejsca oddziaływania wdrażanych zasad i regulacji. Realizacja projektów kulturalnych związanych z dziedzictwem kulturowym, finansowanych z środków zewnętrznych ma wpłynąć korzystnie na wzrost konkurencyjności regionów, wspierając ich rozwój poprzez podnoszenie atrakcyjności oraz tworzenia miejsc pracy. Program będzie realizowany w perspektywie finansowej 2021-2027 dokumentów strategicznych wyższego rzędu opracowanych w systemie zarządzania rozwojem. Program uwzględni cele i zadania Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami.

Strategia rozwoju województwa łódzkiego 2030 została przyjęta uchwałą nr XXXI/414/21 Sejmiku Województwa Łódzkiego z dnia 6 maja 2021 r. Jest ona odpowiedzią władz województwa na zmieniające się uwarunkowania i wyzwania, przedstawia spójny plan powiązanych i przemyślanych działań w perspektywie najbliższej dekady, stanowiący punkt wyjścia do szerokiej współpracy, której efektem będzie podniesienie jakości życia mieszkańców województwa łódzkiego.

Strategia 2030 jest odpowiedzią na wyzwania wewnętrzne i globalne, jakie stoją przed województwem łódzkim. Podejmowane w ramach strategii działania będą służyły ograniczeniu negatywnych skutków

procesów demograficznych związanych z depopulacją i starzeniem się społeczeństwa, podnoszeniu innowacyjności i konkurencyjności gospodarki. Niezbędnym warunkiem tych przemian będzie rozwój cyfryzacji i całego sektora e-usług. Dla zapewnienia spójności społecznej podejmowane będą działania zmierzające do zwiększenia dostępności do wysokiej jakości usług w zakresie ochrony zdrowia, polityki społecznej, edukacji, kultury, sportu i turystyki. Kompleksowa poprawa dostępności województwa sprzyjać będzie budowaniu spójności terytorialnej. Wskazane działania koncentrują się na przeciwdziałaniu negatywnym zjawiskom, jak również na wzmocnieniu wewnętrznych potencjałów. Wymiar terytorialny interwencji będzie kontynuowany, dostosowany do potrzeb i możliwości rozwojowych poszczególnych terytoriów, w tym Obszarów Strategicznej Interwencji wskazanych z poziomu krajowego i regionalnego. Koncentracja interwencji na tych obszarach będzie służyła wyrównywaniu szans rozwojowych poszczególnych obszarów województwa i budowaniu jego spójności terytorialnej.

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa łódzkiego oraz Plan Zagospodarowania Przestrzennego Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego w Łodzi – Łódzkie 2030+ sporządzony na podstawie uchwały nr IV/42/15 Sejmiku Województwa Łódzkiego z dnia 27 stycznia 2015 r. w sprawie przystąpienia do sporządzenia projektu planu zagospodarowania przestrzennego województwa łódzkiego oraz projektu planu zagospodarowania przestrzennego miejskiej obszaru funkcjonalnego Łodzi w trybie ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2024 r. poz. 1130, 1907 i 1940 oraz z 2025 r. poz. 527 i 680), która określa jego zakres i miejsce w systemie planowania przestrzennego, i w szczególności odnosi się do:

- 1) podstawowych elementów sieci osadniczej województwa i ich powiązań komunikacyjnych oraz infrastrukturalnych;
- 2) systemu obszarów chronionych, w tym obszarów ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego, uzdrowisk, dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej;
- 3) obszarów szczególnie zagrożonych powodzią;
- 4) obszarów występowania udokumentowanych złóż kopalin.

Plan został przyjęty uchwałą nr LV/679/18 Sejmiku Województwa Łódzkiego z dnia 28 sierpnia 2018 r. i określa cele i kierunki rozwoju przestrzennego regionu, natomiast w zakresie dziedzictwa kulturowego założono działania obejmujące:

- 1) ochronę dziedzictwa poindustrialnego, przemysłowego poprzez działania rewitalizacyjne;
- 2) ochronę zabytków architektury sakralnej, ze szczególnym znaczeniem zabytków architektury drewnianej;
- 3) ochronę dziedzictwa kulturowego drewnianej zabudowy gospodarki wiejskiej;
- 4) rewitalizację, odbudowę architektury obronnej;
- 5) kształtowanie tradycji regionalnych i wielokulturowych.

Audyt Krajobrazowy Województwa Łódzkiego przyjęty został uchwałą nr XIII/150/25 Sejmiku Województwa Łódzkiego z dnia 15 kwietnia 2025 r. Audyt krajobrazowy jest aktem planowania przestrzennego uchwalanym przez Sejmik Województwa Łódzkiego i sporządzanym nie rzadziej niż raz na 20 lat. Audyt krajobrazowy województwa łódzkiego jest wyrazem polityki samorządu województwa w zakresie krajobrazu, jako dobra wspólnego, ukierunkowanej na ochronę, gospodarowanie i planowanie krajobrazu. Celem AKWł jest wskazanie krajobrazów priorytetowych, wymagających zachowania i określenia zasad warunków ich kształtowania. Stanowi on narzędzie wdrażania Europejskiej Konwencji Krajobrazowej.

Strategia Rozwoju Powiatu Zduńskowolskiego na lata 2022–2030 została przygotowana przez Zarząd Powiatu Zduńskowolskiego i przyjęta uchwałą nr XLVIII/29/22 Rady Powiatu Zduńskowolskiego z dnia 1 lipca 2022 r. Strategia wyznacza kierunki rozwoju powiatu w trzech sferach: gospodarczej, społecznej i przestrzennej. Cele strategiczne to:

- 1) zrównoważony rozwój gospodarczy;
- 2) sprzyjające warunki życia i rozwoju mieszkańców;
- 3) uporządkowane i bezpieczna przestrzeń.

Strategia powstała z myślą o mieszkańcach, o zdynamizowaniu rozwoju powiatu i podniesieniu jego atrakcyjności, jako obszaru sprzyjającego zamieszkaniu ludzi, prowadzeniu działalności gospodarczej, a także dążeniu do zwiększenia jego wewnętrznej spójności.

Powiatowy Program Opieki na zabytkami dla Powiatu Zduńskowolskiego na lata 2024-2027 został przyjęty uchwałą nr LXVIII/67/23 Rady Powiatu Zduńskowolskiego z dnia 30 listopada 2023 r. Jest on podstawowym dokumentem określającym politykę samorządu w obszarze sprawowania opieki nad dziedzictwem kulturowym oraz jego odpowiednim wykorzystaniem. Dokument został opracowany w oparciu o obowiązujące przepisy prawne dotyczące zagadnień związanych z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami. Jest dokumentem uzupełniającym w stosunku do innych dokumentów strategicznych w powiecie, w zakresie podejmowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Stanowi podwalinę współpracy pomiędzy samorządem, właścicielami zabytków i Wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Strategia Rozwoju Gminy Zduńska Wola na lata 2021-2028 została przyjęta uchwałą nr XXV/181/2020 Rady Gminy Zduńska Wola z dnia 15 października 2020 r. w sprawie przyjęcia Strategii Rozwoju Gminy Zduńska Wola na lata 2021-2028 wraz z Prognozą oddziaływania na środowisko dla Strategii Rozwoju Gminy Zduńska Wola na lata 2021-2028. Określa ona priorytety i cele rozwoju społeczno-gospodarczego. Dokument stanowi również podstawę do opracowania i wdrożenia na terenie gminy

projektów współfinansowanych, m.in. ze środków zewnętrznych. Misją Gminy Zduńska Wola jest: „Zapewnienie wysokiej jakości życia poprzez zaspokojenie potrzeb mieszkańców, promocja gminy i stworzenie szans zrównoważonego rozwoju”. W ramach strategii określono trzy cele strategiczne, charakteryzujące każdy z trzech obszarów:

- 1) wzrost jakości życia poprzez rozwój infrastruktury technicznej z uwzględnieniem zasad zrównoważonego rozwoju;
- 2) rozwój kapitału społecznego;
- 3) promocja gminy i wzrost atrakcyjności w regionie.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami na lata 2025-2028 z dokumentami wykonanymi na poziomie miasta.

Program zgodny jest z dokumentami:

- 1) *Program ochrony środowiska dla Miasta Zduńska Wola na lata 2020-2023 z perspektywą na 2024-2027 wraz z prognozą oddziaływania na środowisko.*

Program został przyjęty uchwałą nr XXXI/548/21 Rady Miasta Zduńska Wola z dnia 18 lutego 2021 r. Program Ochrony Środowiska określa politykę środowiskową, ustala cele i zadania środowiskowe oraz szczegółowe programy zarządzania środowiskowego, odnoszące się do aspektów środowiskowych, usystematyzowanych według priorytetów. Zasadniczą misją Programu jest potrzeba poprawy jakości życia człowieka. Realizacja tej misji polega na:

- 1) działaniach zmierzających do poprawy stanu środowiska stanowiącego otoczenie człowieka;
- 2) poprawie zdrowia obywateli;
- 3) zmianie zachowań mieszkańców;
- 4) wzroście świadomości ekologicznej;
- 5) usprawnieniu zarządzania środowiskiem;
- 6) zmniejszeniu bezrobocia poprzez np. „zielone” miejsca pracy.

Wymienione działania winny być zgodne z regulacjami prawnymi Unii Europejskiej oraz założeniami krajowej polityki ekologicznej. Programy ochrony środowiska przedstawiają konkretny plan działań krótkookresowy oraz długookresowy.

Głównymi celami Programu Ochrony Środowiska są:

- 1) rozpoznanie stanu istniejącego i przedstawienie propozycji zadań niezbędnych do kompleksowego rozwiązania problemów ochrony środowiska;
- 2) wyznaczenie hierarchii ważności poszczególnych inwestycji (ustalenie priorytetów);

- 3) przedstawienie rozwiązań technicznych, analiz ekonomicznych, formalno - prawnych dla proponowanych działań proekologicznych;
- 4) wyznaczenie optymalnych harmonogramów realizacji całości zamierzeń inwestycyjnych ze wskazaniem źródeł finansowania.

Programy ochrony środowiska są również wyrazem wspólnej woli administracji rządowej, samorządowej i mieszkańców. Winni oni współpracować zarówno w zakresie tworzenia, jak i sukcesywnego wdrażania Programu. Stąd pojawia się niezwykle istotna rola uspołeczniania całego procesu powstawania Programu, jak i jego realizacji. Program oprócz wykonania zawartych w nim zadań musi odgrywać poważną rolę edukacyjną.

Celem Programu ochrony środowiska miasta Zduńska Wola jest identyfikacja podstawowych problemów w zakresie ochrony środowiska, nakreślenie perspektywicznych kierunków rozwiązywania problemów oraz ustanowienie bazy dla tworzenia szczegółowych planów działania, w tym planów inwestycyjnych. Realizacja tego Programu doprowadzi do poprawy stanu środowiska naturalnego, do efektywnego zarządzania środowiskiem oraz zapewni skuteczne mechanizmy chroniące środowisko przed degradacją, a także stworzy warunki dla wdrożenia wymagań obowiązującego, w tym zakresie prawa Unii Europejskiej.

Przy tworzeniu Programu przyjęto założenie, iż powinien on spełniać rolę narzędzia w pracy przyszłych użytkowników, ułatwiającego i przyspieszającego rozwiązywanie zagadnień techniczno - ekonomicznych związanych z przyszłymi projektami.

2) *Strategia Rozwoju Miasta Zduńska Wola 2028 +* wraz z prognozą oddziaływania na środowisko została przyjęta uchwałą nr III/43/24 Rady Miasta Zduńska Wola z dnia 27 czerwca 2024 r. Strategia została przygotowana z wykorzystaniem zasady partnerstwa oraz eksperckiego podejścia do planowania strategicznego. Zostały określone cele strategiczne rozwoju w wymiarze społecznym, gospodarczym i przestrzennym wraz z kierunkami działań podejmowanych dla osiągnięcia celów strategicznych oraz oczekiwanymi rezultatami popartymi wskaźnikami ich osiągnięcia. Integralną częścią Strategii jest model funkcjonalno-przestrzenny uzupełniony o ustalenia i rekomendacje w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej w gminie. Nieodzownym elementem Strategii jest wskazanie obszarów strategicznych interwencji określonych w strategii rozwoju województwa oraz obszarów strategicznej interwencji kluczowych dla miasta Zduńska Wola – wraz z zakresem planowanych działań. Ważnym aspektem dokumentu są wytyczne do sporządzania dokumentów wykonawczych oraz określenie ram finansowych i źródeł ich finansowania. Na potrzeby Strategii Rozwoju Miasta Zduńska Wola 2028+ opracowano diagnozę miasta Zduńska Wola, obejmującą istotne z punktu widzenia rozwoju miasta sfery życia społecznego, gospodarczego, przestrzennego i środowiskowego.

3) *Strategia rozwoju elektromobilności dla Miasta Zduńska Wola do roku 2035* - w ramach zadania dofinansowanego ze środków Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej opracowana została „Strategia rozwoju elektromobilności dla Miasta Zduńska Wola do roku 2035” a następnie przyjęta uchwałą nr XXVI/473/20 Rady Miasta Zduńska Wola z dnia 29 października 2020 r. Strategia jest lokalnym dokumentem programowym, określającym długofalowe cele i działania zmierzające do wdrożenia i upowszechnienia elektromobilności w Zduńskiej Woli. Dokument został podzielony na dwie części. Pierwsza zawiera dane charakteryzujące gminę w kontekście elektromobilności, analiz dotyczącą jakości powietrza oraz informacje o systemie komunikacyjnym i systemie energetycznym. Druga z nich definiuje cele i działania związane z wdrażaniem Strategii, które uzupełnione zostały o informacje o potencjalnych źródłach finansowania, analizie oddziaływania na środowisko oraz metodach monitorowania realizacji Strategii. Strategia stanowi elastyczny dokument wyznaczający sposoby realizacji celów związanych z elektromobilnością, który na przestrzeni lat w drodze konsultacji społecznych będzie dostosowywany do zmieniających się technologii. Będzie odpowiedzią na zdefiniowane problemy miasta: z zanieczyszczeniem powietrza, liczbą samochodów w śródmieściu, emisją spalin, odpowiadającym na potrzeby mieszkańców rozkładem jazdy komunikacji miejskiej, obszarami słabo skomunikowanymi w sieci transportu publicznego.

4) *Uchwała krajobrazowa* weszła w życie 23 sierpnia 2024 r. Została przyjęta uchwałą nr III/41/24 Rady Miasta Zduńska Wola z dnia 27 czerwca 2024 r. w sprawie zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury, tablic reklamowych i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń, ich gabarytów, standardów jakościowych oraz rodzajów materiałów budowlanych, z jakich mogą być wykonane. Na terenie całego miasta obowiązuje zakaz umieszczania tablic reklamowych i urządzeń reklamowych nad drogami publicznymi i placami, na ogrodzeniach i balustradach, na drzewach, na wiaduktach i kładkach, na latarniach, słupach, stacjach transformatorowych. Nie wolno umieszczać reklam tak, by utrudniały odczytanie znaków drogowych, jak również w sposób zasłaniający okna i drzwi oraz charakterystyczne detale architektoniczne budynku. Uchwała zakazuje także stosowania tablic reklamowych i urządzeń reklamowych emitujących światło o zmiennym natężeniu lub kolorze. Natomiast na budynkach wpisanych do rejestru zabytków oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków nie dopuszcza się żadnej formy oświetlenia i podświetlenia tablic reklamowych i urządzeń reklamowych. Na budynkach zabytkowych zakazane jest umieszczanie tablic reklamowych i urządzeń reklamowych, także wszelkich materiałów wyborczych i referendalnych. Pod szczególną ochroną jest obszar centrum Zduńskiej Woli oraz najstarszej części miasta osiedla Karsznice. Obowiązuje zakaz umieszczania szyldów na dachach budynków oraz na ścianach szczytowych, chyba że będą to określonych wymiarów tablice lub litery przestrzenne. Dopuszczalne są szyldy w formie m.in. tablic, kasetonów, pylonów, a w pewnych przypadkach tablice na ogrodzeniu umieszczone bezpośrednio przy wejściu.

5) *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Zduńska Wola*, którego pierwsza edycja została przyjęta uchwałą nr XV/178/99 Rady Miasta w Zduńskiej Woli z dnia 28 października 1999 r. Dokument ten sporządzono na podstawie ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. o zagospodarowaniu przestrzennym. Uchwałą nr LVI/517/06 z dnia 29 czerwca 2006 r. oraz uchwałą nr XXX/374/12 z dnia 20 grudnia 2012 r. Rady Miasta Zduńska Wola dokonano zmian ww. opracowania. Obecnie obowiązujące Studium przyjęto uchwałą nr X/199/19 Rady Miasta Zduńska Wola z dnia 27 czerwca 2019 r. Studium jest dokumentem planistycznym, określającym politykę przestrzenną miasta oraz lokalne zasady zagospodarowania przestrzennego, przy uwzględnieniu uwarunkowań, celów i kierunków polityki przestrzennej państwa, województwa, powiatu.

W Studium, w rozdziale 2, w podrozdziale 3. Środowisko kulturowe, znalazły się następujące elementy, kształtujące krajobraz kulturalny miasta:

- 1) zarys historii rozwoju przestrzennego miasta;
- 2) synteza rozwoju i przemian;
- 3) ocena planu, wnioski konserwatorskie;
- 4) analiza zabudowy – metoda;
- 5) charakterystyka i ocena zabudowy;
- 6) obiekty wyróżniające się (kościół);
- 7) pozostałe budynki użyteczności publicznej;
- 8) budynki mieszkalne;
- 9) zachowane charakterystyczne zespoły przemysłowe i magazynowe;
- 10) wnioski;
- 11) krajobraz;
- 12) postulaty konserwatorskie;
- 13) formy kontroli.

Wskazano, że ważnym elementem przestrzeni miasta, spełniającym dużą rolę kulturotwórczą są zachowane po dziś dzień obiekty dziedzictwa kulturowego, świadczące o rodowodzie Zduńskiej Woli.

Za kryterium oceny planu przyjęto czas - im starsze tym cenniejsze, oraz wartości przestrzenne. Za najcenniejsze i podlegające ochronie uznano elementy planu z okresu powstania miasta i jego wczesnego rozwoju, a więc Rynek (Plac Wolności) wraz z wychodzącymi z narożników ulicami Stefana (Sieradzka), Honoraty (Łaska) i Petroneli (Kościelna) oraz, na przedłużeniu przekątnych placu, ulicami Juliusza i Maurycego (Getta Żydowskiego). Bezwzględnej ochronie podlegają również przebieg i szerokość w liniach rozgraniczających ulic Ogrodowej i Szadkowskiej (Warszawskie Przedmieście) oraz nakierowanych na dwór Stefana Żłotnickiego ulic Aleje Tadeusza Kościuszki – Jarosława Dąbrowskiego (Stefana Żłotnickiego), Złotej i Paprockiej (w granicach administracyjnych z 1825 r.). Ochronie podlega teren Jurydyki oraz układ

przestrzenny ulic i placów całego rejonu zawartego pomiędzy ulicami Łódzką, Sieradzką, Stefana Żółtackiego, Łaską i Osmolińską.

Na ochronę zasługują również zachowane do dzisiaj linie wewnętrznego podziału (pierwotna, regularna parcelacja), a tam, gdzie to jest możliwe, również ich odtworzenie. Dotyczy to przede wszystkim strefy przyulicznej, w przypadku zabudowy tworzącej zwartą pierzeję czytelne uwidocznienie tych podziałów na elewacji frontowej zespołu (np. odtworzenie północnej pierzei Placu Wolności). Analiza zabudowy uwzględnia materiały znajdujące się w posiadaniu Łódzkiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Łodzi, tj. rejestr zabytków, karty ewidencyjne oraz karty adresowe. Formalnie, bezwzględnej ochronie podlegają obiekty wpisane do rejestru na terenie miasta. Ochronie podlegają również obiekty znajdujące się w gminnej ewidencji zabytków sporządzonej wg wykazu wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Na terenie miasta najcenniejszymi elementami, które powinny podlegać ochronie konserwatorskiej są:

- 1) układ rozplanowania z siecią ulic, linią zabudowy, zachowanymi historycznymi podziałami własnościowymi;
- 2) sylwetka miasta z elementami dominant architektonicznych;
- 3) skala zabudowy i charakter pierzei;
- 4) zachowane elementy zabudowy przemysłowej z okresu intensywnego uprzemysłowienia;
- 5) zabudowa osiedla kolejowego w Karsznicach - układ rozplanowania wraz z komponowanym układem zieleni publicznej;
- 6) układy przestrzenne istniejących terenów zieleni stanowiące pozostałości dawnych parków, tereny starodrzewu i nasadzeń przydrożnych;
- 7) układy przestrzenne zabytkowych cmentarzy;
- 8) obiekty zabytkowe wpisane do rejestru zabytków;
- 9) obiekty znajdujące się w wykazie zabytków w wojewódzkiej ewidencji - ślady występowania osadnictwa pradziejowego.

Na obszarze starego miasta i wszędzie tam, gdzie występuje w większej ilości wyróżniona, stara zabudowa, należy zachować zasadę ciągłości i kontynuacji. Nowa zabudowa powinna skalą, śladem dawnych podziałów, linią zabudowy i formą nawiązywać do istniejącej. Chodzi o to, aby w każdym momencie projektowania i realizacji, nowa zabudowa i adaptowana stara tworzyły harmonijną całość.

Na terenie cmentarzy obowiązuje ochrona ich układu przestrzennego i zieleni. Ochronie podlegają również stare, okazałe groby, niejednokrotnie reprezentujące wysoki poziom architektoniczny lub określony styl.

Podstawowym celem wśród postulatów konserwatorskich jest utrzymanie w należytych stanie zachowanych elementów dziedzictwa kulturowego, co zagwarantuje dalsze budowanie tożsamości miasta oraz umacnianie lokalnych więzi. Odpowiednia realizacja założeń polityki przestrzennej w zakresie ochrony obiektów kultury

materialnej będzie prowadziła do kształtowania ładu przestrzennego i eksponowania najbardziej atrakcyjnych elementów środowiska miasta. Główne kierunki działań powinny zmierzać do:

- 1) niezbędnych prac konserwatorskich związanych z rewaloryzacją i ochroną przed degradacją środowiska kulturowego;
- 2) kształtowania przestrzeni kulturowej, która generować będzie rozwój innych dziedzin życia (rekreacji, turystyki czy innej działalności gospodarczej);
- 3) odpowiedniego zagospodarowania krajobrazu kulturowego, co podniesie rangę zabytkowych obiektów, układu przestrzennego miasta i obszarów w otoczeniu zespołu staromiejskiego;
- 4) przeprowadzenia prac remontowych w istniejącej staromiejskiej zabudowie miasta, wprowadzenie nowej zabudowy położonej w bezpośrednim sąsiedztwie zabudowy zabytkowej odpowiadającej jej skalom i charakterom.

W oparciu o przeprowadzone analizy, działając w uzgodnieniu z Wojewódzkim konserwatorem zabytków w Łodzi, wyznaczono:

- 1) strefy „B” ochrony konserwatorskiej obejmujące:
  - a) centralny rejon starego miasta, położony w rejonie ulic: Sieradzkiej, Ogrodowej, Szadkowskiej, Pomorskiej, Łódzkiej, Przejazd, Placu Krakowskiego, Jana Kilińskiego, Łaskiej, Piwnej, Dolnej, Kościelnej i Adama Mickiewicza. Ochronie podlega: rozplanowanie (sieć uliczna, linie rozgraniczające, zachowane historyczne podziały własnościowe), charakter pierzei i skala zabudowy, zespoły zabudowy rzemieślniczej, wcześniej czynszowej i kamienice, zachowane fragmenty zabudowy fabrycznej, zieleni uliczna. Ochronie podlegają obiekty znajdujące się w gminnej ewidencji zabytków (w tym zabytki wpisane do rejestru). Wymiana istniejącej substancji dotyczy jedynie: bezwartościowej zabudowy gospodarczej i obiektów dysharmonizujących, bardzo złego stanu technicznego, uzasadniającego nieopłacalność remontu, potrzeb poprawy warunków funkcjonalno-ekologicznych kwartału, potrzeb realizacji i poprawy układu komunikacyjnego miasta;
- 2) strefy „K” ochrony krajobrazu obejmujące:
  - a) park (dawny dworski) położony na obszarze dawnej Jurydyki, pomiędzy ulicami: Kościelną, Dolną, Piwną; związany z zespołem kościoła parafialnego i dworu Żłotnickiego. Ochronie podlega: istniejąca zieleni (w tym starodrzew), układ przestrzenny, walory krajobrazowe (uksztaltowanie terenu, wody otwarte), warunki ekspozycji obiektów architektonicznych. Obowiązuje zakaz wprowadzania i utrwalania dysharmonizujących obiektów budowlanych lub elementów rozplanowania. Dopuszcza się jedynie lokalizacje obiektów niesprzecznych z funkcją parku, wpisanych w układ przestrzenny (mała architektura, rzeźby, ławki, oświetlenie itp.),
  - b) park (las) towarzyszący willi Lipowskiego przy ulicy Agrestowej. Ochronie podlega istniejąca zieleni, warunki ekspozycji willi,

c) park (las) towarzyszący zabudowie sióstr zakonnych (d. dom Hillów) przy ulicy Opiesińskiej. Ochronie podlega istniejąca zieleń oraz warunki ekspozycji wyróżnionej zabudowy;

1) strefę „W” ochrony archeologicznej. Wyznacza się strefę ochrony archeologicznej - obszar, o domniemanej na podstawie badań oraz innych wskazówek, zawartości ważnych reliktywów archeologicznych, rejon osadnictwa pradziejowego i historycznego. Obejmuje on teren położony wzdłuż doliny rzeki Pichny w gminie Zduńska Wola, a mający początek w obrębie miasta, na północ od torów kolejowych a na południe od nich poprzez osiedle Wodna, część osiedla Zachód i dalej na południowy wschód w pasie szerokości po około 0,5 km po obydwu stronach rzeki Pichny oraz osiedla Złota i Południe. Na terenie miasta zlokalizowanych jest 13 obiektów archeologicznych. Na obszarze strefy inwestora lub wykonawcę inwestycji obowiązuje pisemne zawiadomienie Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków o planowanych robotach ziemnych i ich zakresie. Dotyczy to głównie prac przy dużych inwestycjach, jak trasy komunikacyjne, rurociągi, zespoły obiektów. Jest to obszar obserwacji archeologicznych, na którym wszelkie działania inwestycyjne, zarówno powierzchniowe jak i liniowe, powinny być prowadzone pod nadzorem archeologa.

6) Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego Miasta Zduńska Wola.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wraz z aktami wykonawczymi określa przedmiot, formy i zasady ochrony zabytków i opieki nad nimi. Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym wraz z dokumentami prawnymi określa procedurę sporządzania i zakres merytoryczny miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Obie te ustawy wraz z ww. przepisami prawa dają narzędzie ochrony zabytków - miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego. Ustawy te stanowią także podstawę uczestnictwa Wojewódzkiego konserwatora zabytków w procedurze sporządzania miejscowych planów. Ochrona dziedzictwa kulturowego i zabytków w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego dotyczy nie tylko konkretnych obiektów i obszarów zabytkowych, lecz także wszelkich aspektów zagospodarowania przestrzennego ustalanego w planie dla całego obszaru opracowania.

Zgodnie z treścią art. 18 i art. 19 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się m. in. przy sporządzaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego miasta Zduńska Wola, jako akty prawa miejscowego stanowią podstawę planowania przestrzennego. Mają one wiążące i nadrzędne znaczenie dla gospodarki nieruchomościami. Ustalenia dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego i krajobrazu w MPZP powinny sprzyjać ochronie otoczenia zabytków przed zbyt intensywną działalnością gospodarczą oraz umożliwić uniknięcie inwestycji, które mogłyby zubożyć krajobraz kulturowy.

łączna powierzchnia pokrycia terenu Zduńskiej Woli obowiązującymi planami miejscowymi wynosi 622,7 ha, czyli ok. 25,35% powierzchni całego miasta. Obecnie (stan na 25 listopada 2025 r.) obowiązuje 47 planów. Są nimi:

1. Zmiana miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego miasta Zduńska Wola dla terenu położonego po południowej stronie ulicy Łaskiej na odcinku od skrzyżowania z ulicą Murarską do wiaduktu zatwierdzona uchwałą nr XXI/148/96 Rady Miasta Zduńska Wola z dnia 15 lutego 1996 r., (Dz. Urz. Woj. Sieradzkiego Nr 6, poz. 34) z dnia 22 kwietnia 1996 r.
2. Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego w Zduńskiej Woli w granicach ulic: Powstańców Śląskich, Łaskiej, Pivnej i Złotnickiego zatwierdzona uchwałą Rady Miasta Zduńska Wola nr XXXIX/281/97 z dnia 28 sierpnia 1997 r., (Dz. Urz. Woj. Sieradzkiego Nr 18, poz. 65) z dnia 30 października 1997 r.
3. Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego w Zduńskiej Woli w pasie przyulicznym ulic: Olimpijska, Sportowa, Piłkarska i Leśmiana zatwierdzona uchwałą Rady Miasta Zduńska Wola nr XL/292/97 z dnia 25 września 1997 r., (Dz. Urz. Woj. Sieradzkiego Nr 19, poz. 66) z dnia 07 listopada 1997 r.
4. Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego w Zduńskiej Woli w rejonie ulicy Wodnej i Opiesińskiej zatwierdzona uchwałą Rady Miasta Zduńska Wola nr XLIV/322/97 z dnia 29 grudnia 1997 r., (Dz. Urz. Woj. Sieradzkiego Nr 7, poz. 24) z dnia 16 marca 1998 r.
5. Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego w Zduńskiej Woli w rejonie ulic: Stefana Złotnickiego i Kościelnej w sąsiedztwie siedziby Urzędu Miasta i parku miejskiego zatwierdzona uchwałą Rady Miasta Zduńska Wola nr XLIV/323/97 z dnia 29 grudnia 1997 r. (Dz. Urz. Woj. Sieradzkiego Nr 8, poz. 26) z dnia 20 marca 1998 r.
6. Zmiana miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego miasta Zduńska Wola dla obszaru w rejonie ul. I. Paderewskiego, Złotej, Zduńskiej i Paprockiej zatwierdzona uchwałą nr XLIX/370/98 rady Miasta Zduńska Wola z dnia 28 maja 1998 r. (Dz. Urz. Woj. Sieradzkiego Nr 15, poz. 53) z dnia 10 sierpnia 1998 r.
7. Zmiana miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego miasta Zduńska Wola w rejonie ulic: Zielonej, Fabrycznej, Przejazd, Plac Krakowski, Królewskiej, Łaskiej, Juliusza i Plac Wolności, Żeromskiego zatwierdzona uchwałą nr XXV/356/2000 Rady Miasta Zduńska Wola z dnia 7 września 2000 r., (Dz. Urz. Woj. Łódzkiego Nr 125, poz. 715) z dnia 19 października 2000 r.
8. Zmiana miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego miasta Zduńska Wola dla terenu położonego w rejonie ulic: Stefana Złotnickiego, Pivnej, Dolnej i Kościelnej zatwierdzona uchwałą nr XXIII/320/00 Rady Miasta Zduńska Wola z dnia 25 maja 2000 r., (Dz. Urz. Woj. Łódzkiego Nr 101, poz. 543) z dnia 31 lipca 2000 r.

9. Zmiana miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego miasta Zduńska Wola dla terenu położonego w rejonie ulic: Getta Żydowskiego i Tymienickiej zatwierdzona uchwałą nr XXXIV/422/01 Rady Miasta Zduńska Wola z dnia 1 marca 2001 r., (Dz. Urz. Woj. Łódzkiego Nr 53, poz. 512) z dnia 9 kwietnia 2001 r.
10. Zmiana miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego miasta Zduńska Wola dla terenu położonego w Zduńskiej Woli w rejonie ulicy Widawskiej zatwierdzona uchwałą nr XXXIX/480/01 Rady Miasta Zduńska Wola z dnia 28 czerwca 2001 r., (Dz. Urz. Woj. Łódzkiego Nr 161, poz. 2232) z dnia 18 sierpnia 2001 r.
11. Zmiana miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego miasta Zduńska Wola dla terenu położonego w rejonie ulicy Traugutta zatwierdzona uchwałą nr XXXVIII/477/01 Rady Miasta Zduńska Wola z dnia 31 maja 2001 r., (Dz. Urz. Woj. Łódzkiego Nr 119, poz. 1303) z dnia 29 czerwca 2001 r.
12. Zmiana miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego miasta Zduńska Wola dla obszaru w rejonie ulicy Łaskiej na odcinku od ulicy Klasztornej do ulicy Świerkowej zatwierdzona uchwałą nr XLVII/553/01 Rady Miasta Zduńska Wola z dnia 28 grudnia 2001 r., (Dz. Urz. Woj. Łódzkiego Nr 38, poz. 1045) z dnia 14 lutego 2002 r.
13. Zmiana miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego miasta Zduńska Wola dla obszaru położonego w rejonie ulic: Łódzkiej i Getta Żydowskiego zatwierdzona uchwałą nr IV/17/02 Rady Miasta Zduńska Wola z dnia 13 grudnia 2002 r., (Dz. Urz. Woj. Łódzkiego Nr 19, poz. 220) z dnia 3 lutego 2003 r.
14. Zmiana miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego miasta Zduńska Wola dla terenu położonego w rejonie ulic Paprockiej i Wrzosowej zatwierdzona uchwałą nr XVII/167/03 Rady Miasta Zduńska Wola z dnia 27 listopada 2003 r., (Dz. Urz. Woj. Łódzkiego Nr 4, poz. 43) z dnia 10 stycznia 2004 r.
15. Zmiana miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego obejmująca obszar w rejonie ulic: Juliusza, Plac Wolności, Getta Żydowskiego i Łódzkiej zatwierdzona uchwałą nr XV/153/03 Rady Miasta Zduńska Wola z dnia 30 października 2003 r., (Dz. Urz. Woj. Łódzkiego Nr 13, poz. 162) z dnia 22 stycznia 2004 r.
16. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obejmujący obszar położony w rejonie ulic: Jodłowej, Borowej i Świerkowej zatwierdzony uchwałą nr XXVIII/288/04 Rady Miasta Zduńska Wola z dnia 25 listopada 2004 r., (Dz. Urz. Woj. Łódzkiego Nr 16, poz. 190) z dnia 20 stycznia 2005 r.
17. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Zduńska Wola obejmujący obszar w rejonie ulic: Sieradzkiej i Tkackiej zatwierdzony uchwałą nr XXIX/304/04 Rady Miasta Zduńska Wola z dnia 23 grudnia 2004 r., (Dz. Urz. Woj. Łódzkiego Nr 44, poz. 485) z dnia 17 lutego 2005 r.

18. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Zduńska Wola obejmujący obszar w rejonie ulic: Paprockiej, Głównej i Bocznej zatwierdzony uchwałą nr XLVI/409/05 Rady Miasta Zduńska Wola z dnia 24 listopada 2005 r., (Dz. Urz. Woj. Łódzkiego Nr 100, poz. 799) z dnia 28 marca 2006 r.
19. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Zduńska Wola obejmujący obszar w rejonie ulic: Dolnej, Paprockiej, K. Szymanowskiego, Złotej zatwierdzony uchwałą nr XLVI/410/05 Rady Miasta Zduńska Wola z dnia 24 listopada 2005 r., (Dz. Urz. Woj. Łódzkiego Nr 84, poz. 705) z dnia 17 marca 2006 r.
20. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Zduńska Wola obejmujący obszar w rejonie ulic: Królewskiej, Stefana Żeromskiego, Kilińskiego i Łaskiej zatwierdzony uchwałą nr XXXV/330/05 Rady Miasta Zduńska Wola z dnia 28 kwietnia 2005 r., (Dz. Urz. Woj. Łódzkiego Nr 205, poz. 2112) z dnia 2 lipca 2005 r.
21. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego fragmentu miasta Zduńska Wola obejmujący obszar w rejonie ulic: Kanałowej, Stanisława Moniuszki, Lipowej zatwierdzony uchwałą nr XXX/322/08 Rady Miasta Zduńska Wola z dnia 18 grudnia 2008 r., (Dz. Urz. Woj. Łódzkiego Nr 5, poz. 14) z dnia 22 stycznia 2009 r.
22. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego fragmentu miasta Zduńska Wola obejmujący obszar w rejonie ulic: Konwaliowej, Łaskiej i Łódzkiej zatwierdzony uchwałą nr XVIII/199/08 Rady Miasta Zduńska Wola z dnia 29 lutego 2008 r., (Dz. Urz. Woj. Łódzkiego Nr 112, poz. 192) z dnia 11 kwietnia 2008 r.
23. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego fragmentu miasta Zduńska Wola obejmujący obszar w rejonie ulic: Karsznickiej, Narciarskiej, Marzenińskiej, Sportowej, Maratońskiej i Turystycznej zatwierdzony uchwałą nr XLIX/805/22 Rady Miasta Zduńska Wola z dnia 28 kwietnia 2022 r., (Dz. Urz. Woj. Łódzkiego poz. 3207) z dnia 31 maja 2022 r.
24. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego fragmentu miasta Zduńska Wola obejmujący obszar położony w rejonie ulic: Łódzkiej, Spacerowej, Zielonej i Szkolnej zatwierdzony uchwałą nr IX/75/11 Rady Miasta Zduńska Wola z dnia 26 maja 2011 r., (Dz. Urz. Woj. Łódzkiego Nr 202, poz. 2072) z dnia 13 lipca 2011 r.
25. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego fragmentu miasta Zduńska Wola obejmujący obszar położony w rejonie ulic: Piotra Skargi, Spółdzielczej, Bolesława Leśmiana, Kombatantów i Partyzantów zatwierdzony uchwałą nr IV/17/10 Rady Miasta Zduńska Wola z dnia 23 grudnia 2010 r., (Dz. Urz. Woj. Łódzkiego Nr 15, poz. 142) z dnia 22 stycznia 2011 r.
26. Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego fragmentu miasta Zduńska Wola obejmujący obszar w rejonie ulic: Królewskiej, Stefana Żeromskiego, Jana Kilińskiego i Łaskiej dla części terenu w rejonie ulic: Łaskiej i Królewskiej zatwierdzony uchwałą nr LX/604/10 Rady Miasta

- Zduńska Wola z dnia 28 października 2010 r., (Dz. Urz. Woj. Łódzkiego Nr 344, poz. 3057) z dnia 3 grudnia 2010 r.
27. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego fragmentu miasta Zduńska Wola obejmujący obszar położony w rejonie ulic: Juliusza, Fabrycznej, Jarosława Dąbrowskiego, Stefana Żeromskiego, Królewskiej, Łaskiej i Placu Wolności zatwierdzony uchwałą nr VII/51/11 Rady Miasta Zduńska Wola z dnia 31 marca 2011 r., (Dz. Urz. Woj. Łódzkiego Nr 136, poz. 1254) z dnia 12 maja 2011 r.
  28. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego fragmentu miasta Zduńska Wola obejmujący obszar w rejonie ulic: Ignacego Paderewskiego, Złotej, Zduńskiej i Elizy Orzeszkowej zatwierdzony uchwałą nr LI/625/14 Rady Miasta Zduńska Wola z dnia 26 czerwca 2014 r. (Dz. Urz. Woj. Łódzkiego poz. 3016) z dnia 8 listopada 2014 r.
  29. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego fragmentu miasta Zduńska Wola obejmujący obszar w rejonie ulic: Kościelnej, Mickiewicza, Tkackiej, Sieradzkiej i Placu Wolności zatwierdzony uchwałą nr XIX/327/20 Rady Miasta Zduńska Wola z dnia 20 lutego 2020 r., (Dz. Urz. Woj. Łódzkiego poz. 2285) z dnia 14 kwietnia 2020 r.
  30. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego fragmentu miasta Zduńska Wola obejmujący obszar położony w rejonie ulic: Juliusza, Placu Wolności i Getta Żydowskiego zatwierdzony uchwałą nr XXV/295/12 Rady Miasta Zduńska Wola z dnia 28 czerwca 2012 r., (Dz. Urz. Woj. Łódzkiego poz. 2351) z dnia 2 sierpnia 2012 r.
  31. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego fragmentu miasta Zduńska Wola obejmujący obszar A w rejonie ulic: Andrzeja Struga i Łódzkiej zatwierdzony uchwałą nr XXXIX/674/21 Rady Miasta Zduńska Wola z dnia 30 września 2021 r., (Dz. Urz. Woj. Łódzkiego poz. 5413) z dnia 19 listopada 2021 r.
  32. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego fragmentu Miasta Zduńska Wola obejmującego obszar w rejonie ulic: Łódzkiej, Jana Kilińskiego, Zielonej, Fabrycznej i Juliusza zatwierdzony uchwałą nr XVIII/331/20 Rady Miasta Zduńska Wola z dnia 30 stycznia 2020 r., (Dz. Urz. Woj. Łódzkiego poz. 1982) z dnia 25 marca 2020 r.
  33. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego fragmentu miasta Zduńska Wola obejmujący obszar w rejonie ulicy Adama Mickiewicza zatwierdzony uchwałą nr XLI/500/13 Rady Miasta Zduńska Wola z dnia 24 października 2013 r., (Dz. Urz. Woj. Łódzkiego poz. 5072) z dnia 28 listopada 2013 r.
  34. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego fragmentu miasta Zduńska Wola obejmujący obszar położony w rejonie ulicy Karsznickiej zatwierdzony uchwałą nr IX/69/15 Rady Miasta Zduńska Wola z dnia 19 czerwca 2015 r., (Dz. Urz. Woj. Łódzkiego poz. 3043) z dnia 31 lipca 2015 r.
  35. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego fragmentu Miasta Zduńska Wola obejmującego obszar w rejonie ulicy Fabrycznej zatwierdzony uchwałą nr V/77/19 Rady Miasta Zduńska Wola z dnia 24 stycznia 2019 r., (Dz. Urz. Woj. Łódzkiego poz. 832) z dnia 14 lutego 2019 r.

36. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego fragmentu miasta Zduńska Wola obejmującego obszar w rejonie ulic: Stefana Żeromskiego, Jana Kilińskiego i Łaskiej zatwierdzony uchwałą nr XXX/526/21 Rady Miasta Zduńska Wola z dnia 21 stycznia 2021 r., (Dz. Urz. Woj. Łódzkiego poz. 942) z dnia 1 marca 2021 r.
37. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego fragmentu miasta Zduńska Wola obejmującego obszar w rejonie ulic: Spacerowej i Długiej zatwierdzony uchwałą nr XXX/527/21 Rady Miasta Zduńska Wola z dnia 21 stycznia 2021 r., (Dz. Urz. Woj. Łódzkiego poz. 1003) z dnia 4 marca 2021 r.
38. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego fragmentów miasta Zduńska Wola obejmujących obszar w rejonie ulic: Wiosennej i Stanisława Staszica zatwierdzony uchwałą nr LIX/910/22 Rady Miasta Zduńska Wola z dnia 24 listopada 2022 r., (Dz. Urz. Woj. Łódzkiego poz. 119) z dnia 4 stycznia 2023 r.
39. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego fragmentu miasta Zduńska Wola obejmującego obszar w rejonie ulic: Królewskiej, Zielonej, Przejazd i Stefana Żeromskiego zatwierdzony uchwałą nr XLII/719/21 Rady Miasta Zduńska Wola z dnia 25 listopada 2021 r., (Dz. Urz. Woj. Łódzkiego poz. 2) z dnia 3 stycznia 2022 r.
40. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego fragmentu miasta Zduńska Wola obejmującego obszar w rejonie ulic: św. Maksymiliana Marii Kolbego, Pasażu Powstańców Śląskich, Stefana Żłotnickiego i Piwnej zatwierdzony uchwałą nr LXI/932/22 Rady Miasta Zduńska Wola z dnia 21 grudnia 2022 r., (Dz. Urz. Woj. Łódzkiego poz. 559) z dnia 23 stycznia 2023 r.
41. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego fragmentu miasta Zduńska Wola obejmującego obszar w rejonie ulic: Wileńskiej, Łódzkiej i Getta Żydowskiego Piwnej zatwierdzony uchwałą nr LXXV/1076/23 Rady Miasta Zduńska Wola z dnia 26 października 2023 r., (Dz. Urz. Woj. Łódzkiego poz. 9721) z dnia 30 listopada 2023 r.
42. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego fragmentu miasta Zduńska Wola obejmującego obszar w rejonie ulic: Łódzkiej, Jarosława Dąbrowskiego, Szpitalnej i Królewskiej zatwierdzony uchwałą nr LV/875/22 Rady Miasta Zduńska Wola z dnia 22 września 2022 r., (Dz. Urz. Woj. Łódzkiego poz. 5603) z dnia 17 października 2022 r.
43. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego fragmentu miasta Zduńska Wola obejmującego obszar w rejonie ulic: Paprockiej, Karola Szymanowskiego i Leopolda Staffa zatwierdzony uchwałą nr LXXV/1077/23 Rady Miasta Zduńska Wola z dnia 26 października 2023 r., (Dz. Urz. Woj. Łódzkiego poz. 9564) z dnia 23 listopada 2023 r.
44. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego fragmentu miasta Zduńska Wola w rejonie ulic: Przemysłowej i Szadkowskiej zatwierdzony uchwałą nr LXVII/973/23 Rady Miasta Zduńska Wola z dnia 23 marca 2023 r., (Dz. Urz. Woj. Łódzkiego poz.3135) z dnia 17 kwietnia 2023 r.

45. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego fragmentu miasta Zduńska Wola obejmujący obszar położony w rejonie ulicy Łaskiej zatwierdzony uchwałą nr LXXX/1136/24 Rady Miasta Zduńska Wola z dnia 22 lutego 2024 r., (Dz. Urz. Woj. Łódzkiego poz. 2243) z dnia 13 marca 2024 r.
46. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego fragmentu miasta Zduńska Wola obejmujący obszar położony w rejonie ulicy Adama Mickiewicza zatwierdzony uchwałą nr LXXXI/1157/24 Rady Miasta Zduńska Wola z dnia 21 marca 2024 r., (Dz. Urz. Woj. Łódzkiego poz. 3395) z dnia 19 kwietnia 2024 r.
47. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego fragmentu miasta Zduńska Wola w rejonie ulic: Paprockiej i Głównej zatwierdzony uchwałą nr IX/114/24 Rady Miasta Zduńska Wola z dnia 19 grudnia 2024 r., (Dz. Urz. Woj. Łódzkiego poz. 435) z dnia 15 stycznia 2025 r.

5.2. Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego miasta.

5.2.1. Charakterystyka miasta.

Miasto Zduńska Wola jest stolicą powiatu zduńskowolskiego. Usytuowane jest w środkowo-zachodniej części województwa łódzkiego, w centralnej części powiatu zduńskowolskiego. Miasto Zduńska Wola graniczy z trzema gminami:

- 1) od południa - Gmina Zapolice;
- 2) od zachodu, północy i północnego-wschodu - Gmina Zduńska Wola;
- 3) od południowego-wschodu - Gmina Sędziejowice (powiat łaski).

W mieście krzyżują się dwie ważne magistrale kolejowe: Warszawa-Łódź-Wrocław oraz Śląsk-Porty. Przez miasto przebiega droga wojewódzka.

W 2023 r. zostało otwarte Centrum Logistyczne Zduńska Wola Karsznice, jedna z ważniejszych inwestycji dla naszego regionu. Terminal zapewnia obsługę logistyczną połączeń kontenerowych na Nowym Jedwabnym Szlaku w relacji Chiny-Europa, a także z portów bałtyckich w Gdańsku, Gdyni, Szczecinie i Świnoujściu na południe naszego kraju i cały region środkowoeuropejski. Atut lokalizacji terminala to położenie przy ważnej dla całej Europy linii kolejowej nr 131 oraz w bliskim sąsiedztwie trasy ekspresowej S8, co oznacza świetną komunikację we wszystkich kierunkach poprzez autostrady i drogi ekspresowe: węzły A1/A2, A1/S14, S8/S14 i S8/A2.

Miasto Zduńska Wola posiada nieformalny pod kątem administracyjnym podział na osiedla. Ich nazwy są powszechnie stosowane i występują także na mapach topograficznych Polski. Należą do nich m.in. osiedla: Osmolin, Różana, Nowe Miasto, Zduny, Karsznice, Stęszyce. Na terenie miasta dominuje płaska wyrównana powierzchnia ze spadkiem w kierunku zachodnim oraz południowo-wschodnim.

Według fizyczno-geograficznego podziału Polski, obszar Zduńskiej Woli należy do Wysoczyzny Łaskiej w Makroregionie Niziny Południowo-Wielkopolskiej. Rzeźba terenu jest mało urozmaicona.

Pod względem hydrograficznym miasto położone jest w dorzeczu rzeki Warty, na dziale dwóch zlewni: rzeki Pichny (bezpośredniego dopływ rzeki Warty) i Tymianki (dopływu rzeki Grabi). Ponad 80% powierzchni miasta (część zachodnia, północna i środkowa) zlokalizowane jest w zlewni rzeki Pichny. W obrębie miasta lasy zajmują powierzchnię 110 ha, co stanowi 5% jego ogólnej powierzchni.

5.2.2. Zarys historii miasta.

Powstanie Zduńskiej Woli¹ było możliwe dzięki wizji oraz umiejętnościom negocjacyjnym Stefana Złotnickiego. Wizjoner ten, doskonale wczuwający się w sytuację ekonomiczną kraju zdając sobie sprawę z nowych możliwości, jakie pojawiły się w związku z promocją w naszym regionie przemysłu tkackiego postanowił wykorzystać dobrą koniunkturę i założyć miasto.

Stefan Złotnicki podejmując starania o nadanie osadzie praw miejskich, w prośbie skierowanej do Komisji Województwa Kaliskiego pisał:

„miejsce zwane Czekay, część Zduńskiej Woli, składające przywilejem tu kopii dołączonym Najjaśniejszego Króla Stanisława Augusta dnia 21 września 1793 roku podniesione będąc na miasto i mając pozwolone sobie dwanaście jarmarków, dotychczas nie ciągle używało sobie udzielonych praw.”²

Tak sformułowana prośba potwierdza, zapisaną w 1794 roku w Księgach Grodzkich Sieradzkich informację o nadaniu Czekayowi przywileju królewskiego na targi wielkie. Również Raptularz-Księga Stanu Cywilnego z lat 1794-1824 we wpisach odnoszących się do miejsca zamieszkania rodziców dzieci nowonarodzonych, osób zmarłych lub wstępujących w związek małżeński rozróżnia wyraźnie *Oppidum* Czekay od wsi Zduńska Wola. Świadczyć może to wyraźnie, że już w XVIII wieku na tym terenie funkcjonował organizm miejski. Natomiast późniejsze źródła: akta i relacje wymieniają Czekay vel Zduńską Wolę właśnie, jako miasteczko. Fakt ten może potwierdzać zamieszkiwanie w nim 14 rzemieślników.³ W umowie rejentalnej zawartej pomiędzy Janem Królikowskim a Tomaszem Lisieckim dotyczącej kupna i planu zapisano: *„więc tenże cały plac w miasteczku Czekaju czyli Zduńskiej Woli...”⁴*. W skład dóbr wymienianych, w sporządzonym po śmierci ich właściciela Feliksa Złotnickiego ojca Stefana wchodziły więc: wsie Zduńska Wola, Kawęczynek, Stęszyce, Opiesin oraz miasteczko Czekay. We wsiach zamieszkiwało 29 półrolników i 9 zagrodników; przy każdej był folwark. W miasteczku mieszkały 33 rodziny polskie i żydowskie oraz 6 komornic. Wśród mieszczan byli: płóciennik, rymarz, garbarz, szewc, kucharz, stolarz, strycharz, kowal, dwaj krawcy, cyrulik, piekarz, dwaj kuśnierze i kupiec. W miasteczku

¹ Pochodzenie nazwy miasta często mylnie przypisuje się położonej do 1955 roku przy granicy z miastem wsi Zduny łącząc to miejsce z zapisem z końca XIV wieku znajdującym się w Księgach Grodzkich Sieradzkich wspominającym o niejakim Andreasie de Zduny alias Wola. Prawdopodobnie chodziło o Andrzeja Zduńskiego ze Zdun leżących w Ziemi Łęczyckiej i będących gniazdem rodowym rycerzy pieczętujących się herbem Dołęga.

² AGAD, Komisja Województwa Kaliskiego, sygn. II-463 s.11

³ Śmiałowski J., Zduńska Wola. Monografia miasta do 1914 roku, Łódź 1974, s. 18

⁴ APŁoS, Akta notariusza powiatu Szadkowskiego Szczawińskiego za rok 1819, s. 741

znajdowały się: ratusz, kościół katolicki, bóżnica i szkoła gdzie „się Żydy schodzą”. W dobrach znajdowały się ponadto 2 młyny, wiatrak, browar i dwór „wszystko nowo wybudowane lub dobrze utrzymane”⁵.

Wszystko więc wskazuje, że już od 1773 roku istniała na tym terenie osada mająca prawa miejskie. Prawdopodobnie reformy pruskie przeprowadzone po II rozbiórce Polski cofnęły ten przywilej, ale nie spowodowało to odwrócenia zachodzących już procesów gospodarczych.

W 1790 roku Zduńska Wola i Czekay liczyła 208 mieszkańców i 7 na plebani w sąsiednich wsiach wchodzących w skład parafii zduńskowolskiej zamieszkiwało dodatkowo 148 osób. Od początku istnienia Zduńska Wola miała charakter wielokulturowy i wielowyznaniowy. Od momentu narodzin przemysłu była miastem wielonarodowościowym i wieloreligijnym - obok siebie mieszkali Niemcy, Polacy, Żydzi, Czesi i Rosjanie. Najstarsze tradycje życia religijnego posiadała w Zduńskiej Woli parafia rzymskokatolicka erygowana w 1767 roku. W 1786 wybudowano tu pierwszy, wtedy jeszcze drewniany kościół. Drugą co do wielkości grupą wyznaniową byli w Zduńskiej Woli żydzi. Już w 1823 roku przedstawiciele gminy żydowskiej Hiller–Warszawski, Wrocławski i Bornstein nabyli od Stefana Żłotnickiego tzw. „Dom pod Trzema Gwiazdami” znajdujący się w Rynku, po stronie zachodniej, przeznaczając go na synagogę oraz plac na cmentarz za łączną sumę 1800 złp. Najprawdopodobniej już na początku 1826 roku powstało Bractwo Pogrzebowe, które uzyskało teren na cmentarz grzebalny, co całkowicie uniezależniało zduńskowolską gminę od Łasku. W 1836 roku gmina żydowska urządziła i zorganizowała szkołę religijną „Talmud Tora”. Pod względem liczebności gmina wyznania mojżeszowego zajmowała w początkach XX wieku drugie miejsce, tuż po gminie katolickiej. Jej członkami było wielu fabrykantów, kupców i nakładców. Była to więc stosunkowo zamożna wspólnota wyznaniowa, a jej roczny dochód w latach 1906-1909 wynosił ponad 3000 rbs. W 1940 roku hitlerowcy zorganizowali w północnej części miasta getto, a w dniach 24-27 sierpnia 1942 roku większość Żydów została zamordowana w obozie natychmiastowej zagłady w Chełmie nad Nerem. Jedynymi pamiątkami po żydowskich mieszkańcach miasta są kamienice, mury fabryk i cmentarz. Prócz wymienionych powyżej wyznań Zduńską Wolę zamieszkiwali ewangelicy augsburscy, których parafia powstała w roku 1827. Jej pierwszymi organizatorami byli Dawid Trautmann, Marcin Trelenberg, August Francke i Ernest Seidel, którzy pod przewodnictwem przybyłego z Piotrkowa Trybunalskiego misjonarza i pastora Jerzego Wendta wystosowali do ewangelików miasta i okolic zachęcając ich do składania pieniędzy na organizację parafii, wybudowanie kościoła, szkoły, domu dla pastora i służby kościelnej. Pierwsza świątynia wybudowana została na ulicy Maurycego (obecnie Getta Żydowskiego). Pierwszym pastorem był Wilhelm Biedermann (1831-1836), po nim funkcję przejął Herman Otto Hintz (1836-1837). 22 lutego 1837 roku wybrano na pastora Jerzego Wendta, misjonarza należącego do Towarzystwa Misyjnego, który pełnił swoje obowiązki aż do śmierci w roku 1856. Na miejsce zmarłego Konsystorz ewangelicko-augsburski mianował administratorem parafii pastora Edwarda Boernera, dotychczasowego kapelana garnizonu warszawskiego. Objął on parafię w dniu 27 sierpnia 1956 roku. Dwa lata później ksiądz pastor E. Boerner, został

⁵ AGAD, Księga grodzka sieradzka. Relacje, sygn. 180, k. 389-402; za: Śmiałowski J. op. cit. s. 17

wybrany został przez lokalną wspólnotę stałym duszpasterzem parafii ewangelickiej. Dnia 13 czerwca 1866 roku odbyła się uroczystość poświęcenia kamienia węgielnego pod budowę nowego kościoła ewangelickiego. Dzięki ofiarności parafian ukończono ją już w 1868 roku i po poświęceniu oddano do użytku parafianom. Po śmierci pastora Edwarda Boertera w roku 1910 parafię objął pastor Gustaw Manitius, który przez 15 lat sprawował obowiązki duszpasterza i nauczyciela religii. W 1924 roku opuścił Zduńską Wolę, obejmując polską, ewangelicką parafię w Poznaniu. Po nim funkcję pastora objął Jerzy Lehman pełniąc ją do roku 1945. W 1885 roku założona została w Zduńskiej Woli parafia chrześcijan baptystów, którzy dotychczas należeli do parafii kurowskiej w powiecie łaskim. Organizatorami parafii baptystów w Zduńskiej Woli byli: kaznodzieja Gotfryd Alf z Kicinia (powiat ciechanowski) i Karol Ondra. Z chwilą założenia gmina baptystów liczyła 207 członków. Pierwszym stałym kaznodzieją był Erdmann Hohensee, który prowadził parafię do 1899 r. Na pierwszych diakonów, czyli przełożonych parafii wybrano: Juliusza Muchła, Frederyka Józefa Szindla, Fryderyka Nielitza i Daniela Gottschlinga. W 1902 roku parafianie wybudowali okazałą świątynię przy ul. Stefana Żłotnickiego. Była to czwarta murowana świątynia w mieście, po synagodze, kościele ewangelicko-augsburskim i kościele katolickim. Kaznodziejami byli: Erdmann Hohensee od założenia parafii do roku 1899, Jan Eichorst do roku 1909, Otton Jan Lenz w latach 1910-1920, Frederyk Brauer do roku 1923 i Edward Wencke od roku 1924 do roku 1945. Od drugiej połowy XIX wieku Zduńska Wola weszła w okres uprzemysłowienia, które ostatecznie zmieniło jej krajobraz. Wraz z przemysłem tkackim rozwinęła się gałąź przemysłu bawełnianego. Na początku tworzyła ją praca chałupnicza, po której przyszła era fabryk. W przemyśle bawełnianym Żydzi odgrywali większą rolę niż w tkactwie. Pierwsze fabryki przemysłu tekstylnego zostały założone przez Kunca, Appela i Donata. Dostawcami surowców byli Żydzi, którzy posiadali składy bawełny w mieście. W Zduńskiej Woli pierwsza fabryka powstała dopiero w 1860 roku, a więc stosunkowo późno. Poprzednio przemysł zduńskowski rozwijał się na zasadzie wciągania do produkcji nowych robotników, bez realizowania ulepszeń technicznych. Zwiększano produkcję przez zatrudnienie głównie w nakładzie. Brak centralnego zakładu-fabryki, która skupiałaby wokół siebie robotników zaciążyły poważnie na rozwoju miasta, skazując je na rolę satelity dla dynamicznie rozwijającej się Łodzi. U progu nowego stulecia miasto uzyskało połączenie kolejowe z Kaliszem i Łodzią. Budowę linii rozpoczęto w 1900 roku, a już w 1902 roku przez Zduńską Wolę przejechał pierwszy pociąg. Wydarzenie to miało kolosalne znaczenie, jeżeli chodzi o rozwój lokalnego przemysłu. Z chwilą tą rozpoczyna się dla miasta epoka nadzwyczaj szybkiego rozwoju. Czasy koniunktury powodowały, że chętnie inwestowano w nieruchomości budując okazałe kamienice, ale przede wszystkim nowe fabryki stwarzające miejsca pracy dla powiększającej się z roku na rok liczby mieszkańców. Odtąd charakterystycznym widokiem wyróżniającym Zduńską Wolę spośród okolicznych miasteczek były dymiące kominy i masywne sylwetki fabryk, z dobiegającym charakterystycznym brzmieniem syren fabrycznych, oznajmiających początek i koniec kolejnych zmian. W okresie międzywojennym w Zduńskiej Woli nadal dominował przemysł włókienniczy, ściśle uzależniony od Łodzi. Coraz większego znaczenia nabierały także zakłady innych branż: garbarstwo, metalurgia i przemysł drzewny. To wszystko spowodowało, że miasto stało się ważnym centrum handlowo-usługowym dla całego powiatu sieradzkiego, będąc jednocześnie,

największym ośrodkiem miejskim. Rozwinął się ruch spółdzielczy, a także szkolnictwo. Miasto zaczęło zmieniać swój charakter. Z typowo przemysłowego zaczęło się przeistaczać w regionalne centrum kulturalne, administracyjne oraz usługowo-handlowe. W związku z budową znaczącego węzła kolejowego, obsługującego linię towarową na Śląsk, w 1930 roku na terenie części majątku Karsznice, wybudowano duże osiedle mieszkaniowe dla pracowników kolei państwowych, które nosiło początkowo nazwę Karsznice Kolejowe. W 1973 roku osiedle to zostało włączone w granice administracyjne Zduńskiej Woli. Równoległe z rozwojem zwiększała się liczba ludności miasta. W początkach swojego istnienia Zduńska Wola liczyła ok. 5000 mieszkańców z 360 zabudowanymi nieruchomościami. Sto lat później powiększyła się przeszło pięciokrotnie. Niestety rozwój ten odnoszący się nie tylko do sfery ekonomicznej, ale przede wszystkim do sfery społecznej i kulturotwórczej przerwała II wojna światowa, która spowodowała ogromne straty w tkance społecznej. Naziści po włączeniu Zduńskiej Woli w obszar III Rzeszy rozpoczęli masową eksterminację ludności żydowskiej i prześladowania Polaków. Społeczność żydowska zamknięta w getcie poddana została różnym szykanom, by ostatecznie zostać zamordowaną w obozie zagłady w Chełmnie na Nerem. Polakom przeznaczono, jak wyraził się na spotkaniu z mieszkańcami w Zduńskiej Woli Artur Greiser, rolę służących (knechtów). Polityka była prosta: zniemczyć Kraj Warty, usuwając z niego wszystkich uznanych za element niepożądany. Ci z mieszkańców Zduńskiej Woli zamienionej urzędowo na FREIHAUS, którzy uznani zostali za etnicznych Niemców z własnej woli lub pod przymusem zapisywali się na Niemiecką Listę narodowościową (DVL). Procent ich niemieckości określany był za pomocą specjalnych kategorii. W zdecydowanej większości zduńskowolanie zaliczani byli do grupy drugiej. Miało to także związek z polityką Artura Greisera, który był niechętny przyznawaniu DVL szerokim grupom mieszkańców Kraju Warty. W 1944 roku liczba ludności miasta wynosiła 11 352 osób, w tym 5942 Polaków i 5410 Niemców. Uwzględnić tu należy, oprócz zagłady społeczności żydowskiej i wywózek oraz przesiedleń Polaków, także ucieczkę większości Niemców. Zaniknął zupełnie wielokulturowy charakter miasta. Po roku 1945 miasto nie było już takie samo. Na opuszczone przez Niemców i Żydów miejsca wprowadzali się nowi przybysze, repatrianci, mieszkańcy sąsiednich miasteczek i wsi. Ta nowa grupa „osadników” przyniosła ze sobą historię, której początek wyznaczyła druga połowa lat 40-tych XX w. Wieloetniczność i wieloreligijność stały się powoli przebrzmiałym echem, odległą zanikającą historią. Miejsce tworzone przez nowych przybyszy potrzebowało własnej etnicznej narracji bez „obcych” naleciałości. W ten sposób w okresie PRL zaczęto stopniowo zacierać pamięć o wieloetnicznych korzeniach miasta, dostosowując historię do ogólnych standardów obowiązujących w ówczesnym państwie. Dopiero po przełomie 1989 roku samorządy, początkowo nieśmiało, później coraz chętniej zaczęły przyznawać się do swoich korzeni, upatrując w takim działaniu szansę na promocję turystyczną regionu lub nawet poprawę sytuacji ekonomicznej.

Miasto Zduńska Wola związane jest silnie z postacią św. Maksymiliana Marii Kolbego, który urodził się tu 8 stycznia 1894 r. W jego rodzinnym domu urządzone zostało muzeum.

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony.

Zgodnie z art. 7 ustawy formami ochrony zabytków są:

- 1) wpis do rejestru zabytków;
- 2) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- 3) uznanie za pomnik historii;
- 4) utworzenie parku kulturowego;

5) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, w decyzji o warunkach zabudowy, w decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, w decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub w decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze miasta Zduńska Wola nie występują pomniki historii i parki kulturowe, natomiast występują pozostałe formy ochrony zabytków.

5.3.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków.

Na terenie miasta Zduńska Wola znajduje się 10 zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Tabela nr 1). Są to jedne z najcenniejszych elementów krajobrazu kulturowego na terenie miasta. Obiekty te objęte są wszelkimi rygorami prawnymi wynikającymi z treści odpowiednich aktów prawnych, w tym przede wszystkim - rygorami ochrony konserwatorskiej wynikającymi z przepisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Wszelkie działania podejmowane przy tego typu obiektach wymagają pisemnego pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Tabela nr 1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków miasta Zduńska Wola

LP.	ADRES	OBIEKT	NR I DATA WPISU DO REJESTRU ZABYTKÓW
1	ul. Kacza 18	Cmentarz Żydowski	101/A z dnia 27.12.2010 r.
2	ul. św. M. M. Kolbego 9	Dom Tkacki Dom Urodzin św. M. M. Kolbego	388/A z dnia 12.05.1991 r.
3	ul. Kościelna 13	Dom z 1832 roku	301/283/A z dnia 30.12.1967 r.
4	ul. Kościelna 15	Bazylika Mniejsza pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny	382/A z dnia 23.08.1991 r.

5	Aleje Kościuszki 3	Dom Służby Kościelnej i Szkoła Ewangelicka	380/A z dnia 17.10.1989 r.
6	Aleje Kościuszki 5	Kościół Ewangelicko - Augsburski	410/A z dnia 17.05.1976 r.
7	Aleje Kościuszki 9	Pastorówka	992/277/A z dnia 30.12.1967 r.
8	Aleje Kościuszki 11	Dom Służby Kościelnej	993/278/A z dnia 30.12.1967 r.
9	ul. Sieradzka 29	Gimnazjum Męskie	318/A z dnia 22.02.1985 r.
10	ul. Stefana Żółtackiego 6	Dom	995/280/A z dnia 30.12.1967 r.

5.3.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Zgodnie z art. 3 pkt 1 i 3 ustawy zabytek ruchomy to rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będących dziełem człowieka lub związanych z jego działalnością, stanowiących świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową. Ze względu na bezpieczeństwo obiektów nie publikuje się szczegółowych danych na temat zabytków ruchomych.

Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków podlegają ochronie konserwatorskiej wynikającej z przepisów ustawy, która zobowiązuje właściciela lub posiadacza zabytku ruchomego do:

- 1) zapobiegania zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytku;
- 2) przeciwdziałaniu kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi za granicę;
- 3) zawiadomienia wojewódzkiego konserwatora zabytków o uszkodzeniu, zniszczeniu lub kradzieży, zagrożeniu, zmianie miejsca przechowania, zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku.

Na terenie miasta Zduńska Wola do rejestru zabytków ruchomych wpisano 41 obiektów. Część lokomotyw znajdujących się w skansenie w Karsznicach, będących własnością warszawskiego Muzeum Kolejnictwa, została wyłączona z rejestru zabytków, ponieważ znajdują się już w inwentarzu muzealnym, a pozostałe stanowiące własność miasta Zduńska Wola są w rejestrze.

5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków.

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te precyzuje art. 4 ustawy. Gminy mają dbać między innymi o: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie” oraz zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminę należy: „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu

i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”, czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków. Wpis do rejestru zabytków wymaga wydania decyzji administracyjnej, która musi spełniać wszystkie wymagania dla tego typu aktu administracyjnego w ustawie z dnia 14 czerwca 1960 r. - Kodeks postępowania administracyjnego (Dz. U. z 2025 r. poz. 1691) zaś wpis do gminnej ewidencji zabytków jest czynnością rozstrzygającą, stanowiącą jedynie oświadczenie woli prezydenta miasta w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, który partycypuje w podejmowaniu decyzji w tym zakresie.⁶

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchomości wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchomości znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchomości wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z Wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Gminna ewidencja zabytków jest jedną z form ochrony zabytków wymienionych w art. 7 ustawy oraz zgodnie z art. 21 jest podstawą do sporządzenia programów opieki nad zabytkami. Dodatkowo ustawa z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie innych ustaw (Dz. U. z 2010 r. nr 75 poz. 474) istotnie wzmacnia rangę gminnej ewidencji poprzez m.in. obowiązek uzgadniania z Wojewódzkim konserwatorem zabytków projektów decyzji o WZIZT (warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu) oraz projektów budowlanych dotyczących obiektów w niej ujętych.

Aktualizacja gminnej ewidencji zabytków miasta Zduńska Wola została opracowana w listopadzie 2025 r. i wprowadzona zarządzeniem nr 353/25 Prezydenta Miasta Zduńska Wola z dnia 3 grudnia 2025 r. w sprawie włączenia zaktualizowanych kart adresowych zabytków nieruchomości oraz włączenia kart adresowych zabytków nieruchomości kapliczek niewpisanych do Gminnej Ewidencji Zabytków Miasta Zduńska Wola. Obecnie ewidencja liczy 289 obiektów. Zaktualizowany spis obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków w mieście Zduńska Wola przedstawia tabela poniżej - Tabela nr 2.

Tabela nr 2. Obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków miasta Zduńska Wola

LP.	ADRES	TYP OBIEKTU	UWAGI
1.	Adama Mickiewicza 2	Dom z oficyną	
2.	Adama Mickiewicza 5	Dom z oficyną	
3.	Adama Mickiewicza 6	Dom	
4.	Adama Mickiewicza 7	Dom z oficyną	
5.	Agrestowa 5	Dom (Willa)	
6.	Aleje Tadeusza Kościuszki 2	Dom z oficyną	

⁶ Penszyńska A., op. cit. s. 112

7.	Aleje Tadeusza Kościuszki 3	Dom Służby Kościelnej i Szkoła Ewangelicka w Zespole Kościoła Ewangelicko – Augsburgskim ob. Szkoła Muzyczna I i II stopnia	380/A – obiekt w rejestrze zabytków
8.	Aleje Tadeusza Kościuszki 5	Zespół Kościoła Parafialnego Ewangelicko - Augsburgskiego	410/A – obiekt w rejestrze zabytków
9.		Kościół w Zespole Ewangelicko - Augsburgskiego	
10.		Ogrodzenie w Zespole Kościoła Ewangelicko - Augsburgskiego	
11.	Aleje Tadeusza Kościuszki 9	Plebania Kościoła Ewangelicko - Augsburgskiego	277/A – obiekt w rejestrze zabytków
12.	Aleje Tadeusza Kościuszki 10	Oficyna tylna nieistniejącego domu frontowego	
13.	Aleje Tadeusza Kościuszki 11	Dom Służby Kościelnej, ob. Dom	278/A – obiekt w rejestrze zabytków
14.	Aleje Tadeusza Kościuszki 12	Dom	
15.	Fabryczna 4	Dom czynszowy	
16.	Fabryczna 4	Dom czynszowy	
17.	Gabriela Narutowicza 2	Dom	
18.	Gabriela Narutowicza 5	Dom	
19.	Gabriela Narutowicza 7	Dom	
20.	Gabriela Narutowicza 10	Dom	
21.	Getta Żydowskiego 5	Dom czynszowy z oficynami	
22.	Getta Żydowskiego 7	Zespół z oficynami nieistniejącego domu nr 7	
23.		Oficyna I w Zespole nieistniejącego domu nr 7	
24.		Oficyna II w Zespole nieistniejącego domu nr 7	
25.	Getta Żydowskiego 8	Dom	
26.	Getta Żydowskiego 10	Dom	
27.	Getta Żydowskiego 10A	Dom	
28.	Getta Żydowskiego 37	Dom	
29.	Jarosława Dąbrowskiego 1	Dom z oficyną	
30.	Jarosława Dąbrowskiego 4	Budynek Straży Pożarnej	
31.	Jarosława Dąbrowskiego 5	Dom	
32.	Jarosława Dąbrowskiego 6	Budynek I Liceum Ogólnokształcącego im. Kazimierza Wielkiego	
33.	Jarosława Dąbrowskiego 7	Dom	
34.	Jarosława Dąbrowskiego 10	Zabudowanie pofabryczne dawnej fabryki włókienniczej Arona Wintera	
35.	Jarosława Dąbrowskiego 14/16	Zabudowanie pofabryczne dawnych zakładów włókienniczych	

36.	Jarosława Dąbrowskiego 15	Dom	
37.	Jarosława Dąbrowskiego 20	Kamienica	
38.	Jarosława Dąbrowskiego 22	Zespół Kościoła Chrześcijan Baptystów wraz z ogrodzeniem	
39.		Kościół Chrześcijan Baptystów w Zespole Kościoła wraz z ogrodzeniem	
40.		Ogrodzenie w Zespole Kościoła Chrześcijan - Baptystów	
41.	Jarosława Dąbrowskiego 23a	Zespół domu mieszkalnego wzniesionego dla dr. M. Gelbarta wraz z oficyną	
42.		Willa w Zespole nr 23 wzniesiona dla dr. M. Gelbarta	
43.	Jarosława Dąbrowskiego 23	Oficina mieszkalna w Zespole domu nr 23	
44.	Jarosława Dąbrowskiego 24	Dom mieszkalny, ob. zakład pogrzebowy	
45.	Jarosława Dąbrowskiego 27	Dom z oficynami	
46.	Jarosława Dąbrowskiego 29	HALA FABRYCZNA DAWNEJ FABRYKI OBUWIA „SKOGAR” (pierwotnie kamienica mieszkalna)	
47.	Jarosława Dąbrowskiego 42	Dom	
48.	Jarosława Dąbrowskiego 44	Dom Zarządcy w Zespole dawnej fabryki Konstantego Wochnika	
49.	Jarosława Dąbrowskiego 44	Budynki Pofabryczne - hala produkcyjna w Zespole dawnej fabryki Konstantego Wochnika	
50.	Juliusza 3	Dom z oficyną	
51.	Juliusza 14	Dom	
52.	Juliusza 18	Dom	
53.	Juliusza 20	Dom	
54.	Juliusza 22	Oficina	
55.	Juliusz 26	Zespół dom z oficyną	
56.		Dom frontowy	
57.		Oficina	
58.	Juliusza 28	Oficina	
59.	Juliusza 32	Oficina	
60.	Kacza 18	Cmentarz Żydowski wraz z ogrodzeniem	A/101/ - obiekt w rejestrze zabytków
61.	Kościelna 3	Dom	
62.	Kościelna 6	Dom	
63.	Kościelna 11	Dom	
64.	Kościelna 12	Dom	
65.	Kościelna 13	Dom	283/A – obiekt w rejestrze zabytków
66.	Kościelna 14	Dom	
67.	Kościelna 15	Zespół Kościoła Parafialnego pw. WNMP	382/A – obiekt w rejestrze zabytków

68.		Kościół pw. WNMP w Zespole Kościoła Parafialnego	
69.		Ogrodzenie Kościoła w Zespole Kościoła Parafialnego wraz z Kaplicą Pogrzebową oraz Kapliczką w ogrodzeniu	
70.		Kaplica Pogrzebowa w Zespole Kościoła Parafialnego wraz z Kościołem, Ogrodzeniem i Kapliczką w ogrodzeniu	
71.		Kapliczka w ogrodzeniu w Zespole Kościoła Parafialnego wraz z Kościołem, Ogrodzeniem i Kaplicą Pogrzebową	
72.	Kościelna 16	Dom	
73.	Kościelna 17	Dom opieki obecnie budynek mieszkalny	
74.	Kościelna 20	Plebania przy Bazylice Mniejszej pw. WNMP	
75.	Kościelna 24	Zespół dawnej fabryki włókienniczej Józefa Sznajdra - Hala I, Hala II i portiernia.	
76.		Hala Fabryczna I w zespole dawnej fabryki włókienniczej Józefa Sznajdra	
77.		Hala II w Zespole Zabudowań Pofabrycznych dawnej fabryki włókienniczej Józefa Sznajdra	
78.		Portiernia w Zespole Zabudowań Pofabrycznych dawnej fabryki włókienniczej Józefa Sznajdra	
79.	Kościelna 28/Adama Mickiewicza 1	Dom z oficyną	
80.	Kościelna 33 a	Oficina	
81.	Kościelna 34	Dom	
82.	Królewska 2	Dom	
83.	Królewska 3	Dom	
84.	Królewska 5	Dom	
85.	Królewska 7	Dom	
86.	Królewska 9	Dom	
87.	Królewska 12A/ Stefana Żeromskiego 3	Dom	
88.	Królewska 19	Hala fabryczna z Zespołu d. Fabryki J. Krentza, późn. b-ci Pinczewskich.	
89.	Królewska 24	Oficina	
90.	Krótką 6	Dom	
91.	Krucza 2	Dom z oficyną	
92.	Krucza 3	Dom z oficyną	

93.	Krucza 4	Dom z oficyną	
94.	Krucza 5	Dom z oficyną	
95.	Krucza 6	Dom z oficyną	
96.	Krucza 8	Dom	
97.	Łaska 1A	Dom	
98.	Łaska 2	Dom z oficyną	
99.	Łaska 3	Dom	
100.	Łaska 4	Dom z oficynami	
101.	Łaska 6	Dom z oficynami	
102.	Łaska 7	Oficina	
103.	Łaska 9	Zespół domu nr 9 z oficynami	
104.		Dom w Zespole domu nr 9	
105.		Oficina i w Zespole domu nr 9	
106.		Oficina II w Zespole domu nr 9	
107.	Łaska 13	Dom z oficyną wschodnią	
108.	Łaska 15	Dom z oficyną	
109.	Łaska 17B	Zabudowa dawnej fabryki K. Kuske	
110.	Łaska 19	Dom z oficyną	
111.	Łaska 20 A	Budynek dawnego Kina Tkacz	
112.	Łaska 20	Dom	
113.	Łaska 22	Dom	
114.	Łaska 24	Dom	
115.	Łaska 27	Dom	
116.	Łaska 28	Kamienica	
117.	Łaska 35	Zespół domu nr 35 z oficynami	
118.		Dom z oficyną w Zespole domu nr 25	
119.		Oficina II w Zespole domu nr 35	
120.	Łaska 36	Zespół Zabudowań dawnej Fabryki Rosen, Wiślicki i Gecow -fragment ściany hali fabrycznej.	
121.		Zespół Zabudowań Pofabrycznych dawnej Fabryki Rosen, Wiślicki i Gecow- portiernia	
122.	Łaska 37	Dom z oficyną	
123.	Łaska 38	Dom	
124.	Łaska 40	Cmentarz Rzymskokatolicki wraz z ogrodzeniem	
125.	Łaska 40B	Cmentarz Ewangelicki wraz z ogrodzeniem	
126.	Łaska 42	Dom	
127.	Łaska 43	Zespół Zabudowań pofabrycznych, pozostałości dawnej Fabryki Maszyn Rolniczych Odlewni Jana Bąkowskiego	
128.	Łaska 54	Dom	

129.	Łaska 55	Dom	
130.	Łaska 60	Dom	
131.	Łaska 61	Zespół Budowlany Szkoły (budynek szkoły i brama wjazdowa)	
132.	Łaska 64	Dom	
133.	Łaska 88	Kościół i dom misyjny Ojców Orionistów	
134.	Łaska 90	Budynki recepcyjne przy Stadionie Miejskim	
135.	Marii Konopnickiej 11	Dom	
136.	Obywatelska 7	Dom	
137.	Ogrodowa 1	Dom	
138.	Ogrodowa 9	Dom	
139.	Ogrodowa 11	Dom	
140.	Ogrodowa 13	Dom	
141.	Ogrodowa 24	Dom	
142.	Opiesińska 23-25	Dom wraz z zabudowaniami gospodarczymi	
143.	Paprocka 13	Dom	
144.	Parkowa 3/św. M.M. Kolbego	Browar	
145.	Piaskowa 6	Dom	
146.	Piaskowa 23	Cmentarz Chrześcijan Baptystów	
147.	Plac Wolności 1	Dom z oficyną	
148.	Plac Wolności 2	Zespół domu nr 2 z oficynami	
149.		Dom z oficyną w Zespole domu nr 2	
150.		Oficina zachodnia w Zespole domu nr 2	
151.	Plac Wolności 3 – 4	Dom z oficynami	
152.	Plac Wolności 5, 5A, 5B	Zespół Domu nr 5,5a,5b z oficynami	
153.		Dom z Oficyną w Zespole dom nr 5, 5a, 5b	
154.		Oficina w Zespole domu nr 5, 5a, 5b	
155.	Plac Wolności 6	Dom czynszowy	
156.	Plac Wolności 7	Oficina	
157.	Plac Wolności 9	Dom	
158.	Plac Wolności 9A	Dom z oficyną	
159.	Plac Wolności 10	Dom z oficynami	
160.	Plac Wolności 16	Dom	
161.	Plac Wolności 24	Dom z oficynami	
162.	Plac Wolności 25	Dom	
163.	Plac Żelazny 1	Dom kolejowy w Zespole Stacji Kolejowej	
164.	Plac Żelazny 3	Dworzec kolejowy w Zespole Stacji Kolejowej	
165.	Plac Żelazny 5	Dom Kolejowy w Zespole Stacji	

		Kolejowej	
166.	Plac Żelazny 1, 3, 5	Zespół Stacji Kolejowej	
167.	Pomorska 3	Dom	
168.	Pomorska 5	Dom	
169.	Pomorska 9	Dom	
170.	Pomorska 11/13A	Zespół pofabryczny dawnej Garbarni -Hala Fabryczna	
171.		Zespół pofabryczny dawnej garbarni – portiernia	
172.	Pomorska 13	Dom mieszkalny	
173.	Pomorska 14	Dom	
174.	Pomorska 15	Dom	
175.	Pomorska 16	Dom	
176.	Sieradzka 3	Dom z oficyną	
177.	Sieradzka 23	Zespół Domu nr 23 z oficynami prawą i lewą	
178.		Oficina zachodnia w Zespole domu nr 23	
179.		Oficina wschodnia w Zespole domu nr 23	
180.	Sieradzka 26	Dom	
181.	Sieradzka 28	Dom z dwiema oficynami	
182.	Sieradzka 29	Gimnazjum Męskie, ob. Państwowe Liceum Sztuk Plastycznych im. Katarzyny Kobro	318/A - obiekt w rejestrze zabytków
183.	Sieradzka 30	Dom z oficyną	
184.	Sieradzka 33	Dom z oficyną	
185.	Sieradzka 41	Dom z oficyną	
186.	Sieradzka 57	Dom	
187.	Sieradzka 61	Dom z oficyną	
188.	Sieradzka 61A	dawna Fabryka Tkacka	
189.	Sieradzka 73	Dom	
190.	Stefana Żłotnickiego 3	Dom	
191.	Stefana Żłotnickiego 5	Dom	
192.	Stefana Żłotnickiego 6	Dom	280/A – obiekt w rejestrze zabytków
193.	Stefana Żłotnickiego 7	Dom – Muzeum Historii Miasta wraz z ogrodzeniem	
194.	Stefana Żłotnickiego 11	Dom	
195.	Stefana Żłotnickiego 12	Zespół Pałacowo - Dworcowy	
196.		Dworek w Zespole Pałacowo - Dworkowym	
197.		Park w Zespole Pałacowo - Dworkowym	
198.	Stefana Żłotnickiego 13	Dom	
199.	Stefana Żłotnickiego 16	Dom	
200.	Stefana Żłotnickiego 18	Dom	
201.	Stefana Żłotnickiego 20	Dom	
202.	Stefana Żłotnickiego 21	Dom	

203.	Stefana Żłotnickiego 23	Kaplica Braci Morawitów, ob. Harcówka	
204.	Stefana Żłotnickiego 25	Dom	
205.	Szadkowska 17	Dom	
206.	Szadkowska 19	Dom	
207.	Szadkowska 21	Dom	
208.	Szadkowska 29	Dom	
209.	Szadkowska 47	Dom	
210.		Młyn I	
211.	Szadkowska 49/51	Zespół budowlany Młyna	
212.	Szkolna 12	Dom	
213.	Królewska 27	Oficina mieszkalna	
214.	Szpitalna 4	Budynek pofabryczny	
215.	Zielona 5/Królewska 25	Budynek pofabryczny dawnej Tkalni Mechanicznej	
216.	św. Maksymiliana Marii Kolbego 5	Dom	
217.	św. Maksymiliana Marii Kolbego 7	Dom	
218.	św. Maksymiliana Marii Kolbego 9	Dom Urodzenia św. Maksymiliana Marii Kolbego, ob. Muzeum	388/A – obiekt w rejestrze zabytków
219.	Tkacka 9	Młyn	
220.	Wiślana 8	Dom	
221.	Wodna 5 – 7	Budynek dawnej rzeźni	
222.	Wodna 34/ Zakopiańska 9	Zespół domu z pralnią	
223.		Dom w Zespole domu z pralnią	
224.		Pralnia w Zespole domu z pralnią	
225.	Wolska 22A	Magazyn	
226.	Zielona 11	Zabudowania pofabryczne	
227.	Złota 1	Dom	
228.	Złota 12	Dom	
229.	Złota 15	Dom	
230.	Złota 22A	Dom	
231.	Złota 25A	Dom	
232.	Złota 29B	Dom	
233.	Złota 38	Dom	
OSIEDLE KARSZNICE			
234.	Grunwaldzka 1	Dom	
235.	Grunwaldzka 2	Dom	
236.	Grunwaldzka 3	Dom	
237.	Grunwaldzka 4	Dom	
238.	Grunwaldzka 5	Dom	
239.	Grunwaldzka 6	Dom	
240.	Juliusza Sylli 2	Dom	
241.		Dworzec	
242.	Karsznicka 11	Toalety przydworcowe	
243.	Karsznicka 1	Dom	
244.	Karsznicka 7 – 9	Magazyn i mieszkania	

245.	Karsznicka 54	Dom	
246.	Karsznicka 56	Dom	
247.		Dom	
248.	Karsznicka 58	Budynek gospodarczy	
249.	Karsznicka 60	Dom	
250.	Karsznicka 106	Dom	
251.	Karsznicka 114	Dom	
252.	Karsznicka 116	Dom	
253.	Karsznicka 118	Dom	
254.	Karsznicka 120	Dom	
255.	Karsznicka 124	Pierwszy Dworzec Kolejowy, ob. Przychodnia lekarska	
256.	Kazimierza Kałużewskiego 1	Dom	
257.	Kazimierza Kałużewskiego 2	Dom	
258.	Kazimierza Kałużewskiego 3	Dom	
259.	Kazimierza Kałużewskiego 4	Dom	
260.	Kolejowa 6	Hala zakładu taboru	
261.		Budynek ekspozycyjny Muzeum Historii Miasta Zduńska Wola filia Skansen Lokomotyw – „Izba Historii”	
262.		Hala przejazdowa	
263.	Kolejowa 17	Dom/Noclegowania dla obsługi pociągów	
264.	Kombatantów 1	Dom	
265.	Kombatantów 3	Dom	
266.	Plac Zwycięstwa 1	Dom	
267.	Wojska Polskiego 3	Dom	
268.	Wojska Polskiego 8	Dom	
269.	Wojska Polskiego 9	Dom	
270.	Wojska Polskiego 10	Dom	
271.	Wojska Polskiego 14	Dom	
272.	Wojska Polskiego 16	Dom	
273.	1-go Maja 1A i 1B	Dom	
274.	1-go Maja 2A i 2B	Dom	
275.	1-go Maja 3A i 3B	Dom	
276.	1-go Maja 4A i 4B	Dom	
277.	1-go Maja 6A i 6B	Dom	

KAPLICZKI

278.	Borowa/Świerkowa	Kapliczka	
279.	Długa/Przemysłowa	Kapliczka	
280.	Getta Żydowskiego/Tymienicka	Kapliczka	
281.	Łaska/Konwaliowa	Kapliczka	
282.	Łaska/św. Alojzego Orione	Kapliczka	
283.	Łąkowa/Torfowa	Kapliczka	
284.	Stanisława Moniuszki	Kapliczka	
285.	Zduńska/Paprocka	Kapliczka	
286.	Widawska/Grzybowa	Kapliczka	
287.	Złota/Obywatelska	Kapliczka	

288.	Miasto Zduńska Wola	Układ urbanistyczny Osiedla Karsznice	
289.	Miasto Zduńska Wola	Układ urbanistyczny Miasta Zduńska Wola	

5.5. Zabytki archeologiczne w gminnej ewidencji zabytków.

Stanowiska archeologiczne są bardzo ważnym elementem krajobrazu kulturowego i stanowią podstawę wiedzy o najdawniejszych dziejach okolic miasta Zduńska Wola. Ewidencja stanowisk archeologicznych nie jest jednak zbiorem zamkniętym i nie można wykluczyć, że w wyniku dalszej weryfikacji lub prowadzonych prac ziemnych nie uda się zidentyfikować nowych śladów osadniczych.

Zgodnie z ustawą wszystkie zabytki archeologiczne, bez względu na stan zachowania, podlegają ochronie i opiece. Na obszarach występowania stanowisk archeologicznych oraz w strefie ich ochrony, prowadząc inwestycje wymagające robót ziemnych, przed uzyskaniem pozwolenia na budowę lub przed rozpoczęciem prac ziemnych, należy przeprowadzić ratownicze badania archeologiczne w zakresie uzgodnionym z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Wyniki badań często stanowią jedyną dokumentację następujących po sobie faktów osadniczych na tym terenie. Pozwalają one skorygować, uszczegółwić i potwierdzić informacje uzyskane ze źródeł pisanych. Pozyskany w trakcie badań materiał ruchomy umożliwia uzupełnienie danych o kulturze materialnej mieszkańców. Należy przy tym pamiętać, że zasięg stanowisk archeologicznych został wyznaczony na mapach na podstawie badań powierzchniowych i niekoniecznie może dokładnie odpowiadać zasięgowi występowania pozostałości osadnictwa pradziejowego pod ziemią. Dlatego też, należy traktować go zawsze orientacyjnie, ponieważ może okazać się, że obiekty archeologiczne zalegają także w sąsiedztwie wyznaczonego na podstawie obserwacji powierzchniowej zasięgu stanowiska. Niezbędne jest także określenie zasad ochrony zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków lub przeznaczonych do ujęcia w gminnej ewidencji zabytków, w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, warunkach zabudowy i inwestycjach celu publicznego oraz respektowanie przez inwestorów zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych zawartych w opiniach i decyzjach właściwego miejscowo konserwatora zabytków, zgodnie z ustawą.

Na terenie miasta Zduńska Wola wyznaczono strefę ochrony archeologicznej. Jest to obszar o domniemanej (na podstawie badań) zawartości ważnych reliktyw archeologicznych, rejon osadnictwa pradziejowego i historycznego. Obejmuje teren położony wzdłuż rzeki Pichny początek w obrębie miasta, na północ od torów kolejowych, poprzez osiedle Wodna, część osiedla Zachód i dalej na południowy-wschód w pasie szerokości po około 0,5 km po obydwu stronach rzeki Pichny oraz osiedla Złota i Południe.

Na terenie miasta zlokalizowanych jest 13 obiektów archeologicznych (Tabela nr 3), ujętych w gminnej ewidencji zabytków.

Tabela nr 3. Stanowiska archeologiczne ujęte w gminnej ewidencji zabytków miasta Zduńska Wola

LP	LOKALIZACJA STANOWISKA	FUNKCJA, CHRONOLOGIA STANOWISKA
1.	Nowe Miasto 1 (stan. 15 na obszarze AZP 70-47)	osada kultury pucharów lejkowatych, epoka kamienia: neolit
2.	Nowe Miasto 2 (stan. 18 na obszarze AZP 70-47)	osada kultury pucharów lejkowatych, epoka kamienia: neolit
3.	Osmolin 1 (stan. 4 na obszarze AZP 70-47)	osada kultury przeworskiej, epoka żelazna: okres wpływów rzymskich
4.	Swędzieniejewice 1 (stan. 13 na obszarze AZP 70-47)	punkt osadniczy kultury nieokreślonej, epoka kamienia
5.	Swędzieniejewice 2 (stan. 14 na obszarze AZP 70-47)	osada okres nowożytny
6.	Zduny 2 (stan. 43 na obszarze AZP 70-46)	osada okres nowożytny
7.	Zduny 3 (stan. 47 na obszarze AZP 70-46)	osada okres nowożytny
8.	Zduny 4 (stan. 48 na obszarze AZP 70-46)	osada okres nowożytny
9.	Zduny 5 (stan. 49 na obszarze AZP 70-46)	osada okres nowożytny
10.	Zduny 6 (stan. 57 na obszarze AZP 70-46)	punkt osadniczy kultury nieokreślonej, epoka kamienia: neolit
11.	Zduńska Wola 1 (stan. 2 na obszarze AZP 70-47)	punkt osadniczy kultury amfor kulistych, epoka kamienia: neolit
12.	Zduńska Wola 2 (stan. 3 na obszarze AZP 70-47)	osada episznurowy przykarpacki krąg kulturowy
13.	Zduńska Wola (st. bn. AZP 69-47/2)	punkt osadniczy kultury świderskiej, epoka kamienia: schyłkowy paleolit

5.6. Krajobraz kulturowy i zabytki o najwyższym znaczeniu dla Miasta.

Krajobraz kulturowy to niepowtarzalne, indywidualne oblicze miejsca, którego wizerunek jest syntezą elementów przyrody, klimatu i ukształtowania terenu oraz zachodzących na tym terenie procesów politycznych, gospodarczych, społecznych i kulturowych, związanych z aktywnością człowieka. Ujawnia się poprzez dziedzictwo materialne, kształtujące krajobraz przyrodniczy na przestrzeni dziejów oraz dziedzictwo niematerialne - zwyczaje, przekaz ustny, wiedzę i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń

kulturową, które są przekazywane z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzane przez ludzi w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Krajobraz kulturowy jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Ochrona dziedzictwa kulturowego, które należy przekazać przyszłym pokoleniom, jest najistotniejszym czynnikiem kształtowania tożsamości i osobowości mieszkańców, by mogli identyfikować się ze swoją gminą i siedliskiem oraz zrozumieć jego historię.

Zduńska Wola, będąca początkowo wsią w majątku ziemskim, potem osadą tkacką, następnie znaczącym ośrodkiem przemysłowym, wykształciła specyficzny krajobraz kulturowy. Dziedzictwo miasta jest nie tylko różnorodne, ale też wielokulturowe. W tkance miejskiej można wyodrębnić całe zespoły zabudowy zabytkowej z odmiennych okresów, związane z różnymi funkcjami miejskimi.

5.6.1. Dziedzictwo materialne.

Podstawowymi elementami materialnego dziedzictwa kulturowego są zabytkowe obiekty budownictwa i architektury, układy przestrzenne i krajobrazowe (urbanistyczne, zespoły pałacowe, dworskie, folwarczne i parkowe, cmentarze i inne). Ze względu na znaczne wartości historyczne i kulturowe ochronie konserwatorskiej podlegają obszary krajobrazu kulturowego o znaczeniu krajowym, regionalnym i lokalnym oraz zespoły urbanistyczne, obiekty architektury, kształtowane tereny zielone, zabytki ruchome oraz stanowiska archeologiczne.

Przestrzenne elementy i formy krajobrazu kulturowego

Procesy osadnicze i rozwój przestrzenny miasta znacząco wpłynęły na stan zachowania i występowanie niektórych rodzajów obiektów i zespołów zabytkowych. Do obszarów o najwyższych wartościach krajobrazowych należą zarówno obszary o charakterze miejskim, jak i otwartym, wynikające z historii miasta. Wydzielić można kilka elementów przestrzennych:

- 1) układ urbanistyczny miasta XIX/XX w. (w granicach z tego okresu), który obejmuje zarówno pierwsze historyczne ulice, wytyczone w momencie zakładania miasta (np. ul. Juliusza, Łaska), Plac Wolności, czyli dawny rynek miejski, jak też zespół dworu i parku dworskiego;
- 2) kwartały zabudowy przemysłowej z przełomu XIX/XX w. i z 1 poł. XX w.;
- 3) historyczne cmentarze miejskie: katolicki, ewangelicko-augsburski, chrześcijan baptystów, żydowski;
- 4) układ urbanistyczny osiedla i węzła kolejowego w Karsznicach.

Budownictwo i architektura

Budownictwo i architektura stanowią najbardziej spektakularne obiekty dziedzictwa kulturowego. Na terenie miasta Zduńska Wola do najcenniejszych obiektów architektury należą:

- 1) Zespół Pałacowo – Dworski;
- 2) Zespół Kościoła Parafialnego pw. WNMP;
- 3) Zespół Kościoła Chrześcijan Baptystów;
- 4) Zespół Kościoła Parafialnego Ewangelicko – Augsburskiego;
- 5) Plebania Kościoła Ewangelicko – Augsburskiego;

- 6) Dom Służby Kościelnej. Budynek ten jest świadectwem roli, jaką odgrywała parafia ewangelicka w życiu miasta - była to najliczniejsza i najstarsza wśród istniejących w mieście parafii protestanckich;
- 7) Zespół drewnianej zabudowy miasta, związanej z XIX-wiecznym osadnictwem tkackim: parterowe, drewniane domy tkaczy o konstrukcji sumikowo-łątkowej, służące jako dom właściciela i jako warsztat pracy; w początku XX w. domy tkackie zaczęto budować z cegły, ale według tego samego modelu funkcjonalno-przestrzennego;
- 8) Zespół kamienic z końca XIX w. i pocz. XX w., zlokalizowanych wzdłuż głównych ulic, m.in. Jarosława Dąbrowskiego, Juliusza, Fabrycznej, Kościelnej, Alei Tadeusza Kościuszki, Kruczej, Łaskiej, Adama Mickiewicza, Sieradzkiej, Szadkowskiej, Zielonej, Stefana Żółtnickiego, Złotej oraz przy Placu Wolności;
- 9) Zespół zabudowy przemysłowej z końca XIX i pocz. XX w., w tym fabryki tkackie i młyny przemysłowe;
- 10) Zespół osiedla mieszkaniowego w Karsznicach, wybudowanego dla pracowników kolei państwowych w latach 30-tych XX w. i tworzący jednorodny układ przestrzenny, urbanistyczny i architektoniczny.

Cmentarze

Cmentarze jako przestrzenie ukształtowane wg reguł kulturowych związanych z religią i tradycją grzebania zmarłych, opatrzone cennymi zabytkami sztuki sepulkralnej, z zachowanym układem alejek i ścieżek cmentarnych, w otoczeniu starodrzewu, stanowią ważny element dziedzictwa kulturowego. Na terenie cmentarzy obowiązuje ochrona ich układu przestrzennego i zieleni. Ochronie podlegają stare, okazałe groby, niejednokrotnie reprezentujące wysoki poziom architektoniczny.

Na terenie miasta znajdują się 4 zabytkowe cmentarze, różnych wyznań, z zachowanymi historycznymi nagrobkami i układami przestrzennymi:

- 1) Cmentarz Rzymskokatolicki założony w 1811 r., powiększony około 1858 r.;
- 2) Cmentarz Ewangelicko-Augsburski z 1825 r. powiększony w 1858 r.;
- 3) Cmentarz Żydowski założony w 1826 r.;
- 4) Cmentarz Chrześcijańskich Baptystów założony w II p. XIX w.,

oraz

- 1) Rzymskokatolicki Cmentarz Parafialny pw. św. Józefa założony w 1952 r.;
- 2) Cmentarz Komunalny założony w 1973 r.

Zabytkowe nagrobki na cmentarzach parafialnych: katolickim i ewangelicko-augsburskim (według WUOZ Del. Sieradz, 18 kart dokumentujących zabytkowe nagrobki):

1. Cmentarz katolicki.

A. Najstarszy istniejący nagrobek:

A.1. Pomnik typu ci pius Honoraty z Okołowiczów Żółtnickiej - 1831 r.,

B. Pozostałe groby o znaczeniu historycznym lub osób szczególnie zasłużonych:

- B.1 Płyta nagrobna burmistrza miasta Florentyna Rygockiego 1877 r.,
- B.2 Płyta nagrobna oficera byłego Wojska Polskiego Józefa Daszkowskiego 1877 r.,
- B.3 Płyta i obelisk na mogile zbiorowej Polaków zamordowanych przez hitlerowskich okupantów w latach 1939-1945,
- B.4 Nagrobek 2 N.N. żołnierzy polskich poległych we wrześniu 1939 r.,
- B.5 Grób rodziny Hille,
  - B.5.1 mały nagrobek Kazia Grabowskiego 1876 r.,
  - B.5.2 duży nagrobek Edwarda Hille 1869 r.,
- B.6 Nagrobek Józefy Junosza Szaniawskiej 1904 r.,
- B.7 Nagrobek Piotra Bogusławskiego 1908 r.,
- B.8 Nagrobek Leokadii Haliny Gruszczyńskiej 1945 r.,
- B.9 Nagrobek Rodziny Krysztof,
- B.10 Nagrobek Dymitra Wasiljewa Modolewskiego 1907 r.

2. Cmentarz ewangelicko – augsburski.

C. Najstarszy istniejący nagrobek:

- C.1 Nagrobek Pastora Georga Wendta z 1856 r.,
- D. Groby o znaczeniu historycznym lub osób szczególnie zasłużonych:
  - D.1 Nagrobek współczesny rodziny Tosiów (przeniesiony z Sieradza) z inskrypcją Lorenz D † 1864, powstaniec 1863 r.,
  - D.2 Nagrobek rodziny Seidel,
  - D.3 Osiem płyt nagrobnych żołnierzy niemieckich poległych w roku 1914,
  - D.4 Nagrobek rodziny Knothe,
  - D.5 Grób rodziny Arlet, Martin Arlet † 1869,
  - D.6 Grób rodziny Wehr, Edmund Wehr † 1913,
  - D.7 Grobowiec rodziny Bąkowskich, Jan † 1909,
  - D.8 Nagrobek Pauline Rauh † 1875,
  - D.9 Nagrobek Księdza Pastora Edwarda Boerner † 1910.

3. Cmentarz żydowski w Zduńskiej Woli.

Cmentarz żydowski w Zduńskiej Woli został założony bezpośrednio po lokacji miasta, tj. w 1826 r., przy obecnej ul. Kaczej 18, na zachód od miasta, na działce o powierzchni około 2 hektarów (działka nr 83). Zlokalizowany jest po lewej stronie wyjazdowej drogi do Sieradza, na terenie płaskim, choć ma zauważalny lekki pagórek na swoim obszarze. Rozplanowany na rzucie wieloboku zbliżonym do prostokąta, ogrodzony jest ceglanym murem od strony zachodniej, południowo-wschodniej oraz częściowo północnej, gdzie zniszczone przęsła uzupełnione zostały w latach 80. i 90. XX w. betonowym płotem.

Najstarsze odczytane macewy pochodzą z 1829 roku, a ostatni pochówek odbył się w 1964 roku. Obecnie nekropolia nie jest wykorzystywana w celach grzebalnych. Cmentarz został poważnie zniszczony podczas drugiej wojny światowej przez Niemców, wiele szkód wyrządziła też postępująca dewastacja po 1945 roku. Na cmentarzu, zachowało się ponad 3000 macew, w połowie przewróconych lub połamanych. Nagrobki pochodzące z XIX i I poł. XX wieku wykonano z granitu, wapienia i piaskowca, niektóre posiadają, także fragmenty z białego marmuru. Spotyka się także macewy wykonane z głazów narzutowych, co jest rzadkością na cmentarzach żydowskich w Polsce centralnej. Zachowane nagrobki mają formę macew, nie zachowały się ohele. Napisy wykonane są w języku hebrajskim, jidysz, polskim, rosyjskim i niemieckim, ryte lub zrobione wypukłym reliefem. Nagrobki charakteryzują się bogatą dekoracją rzeźbiarską, przedstawiającą symbolikę religijną, symbolikę śmierci oraz symbolikę przedstawiającą wyobrażenia zwierząt i roślin, przy pomocy których charakteryzowano życie zmarłych. Ponadto, niektóre macewy noszą wyraźne ślady polichromii. W 1994 r. w miejscu mogiły kilkuset osób zamordowanych przez Niemców podczas likwidacji getta, stanął pomnik ku czci wszystkich zduńskowolskich Żydów, ofiar Zagłady. Oryginalny układ jest zatarty i nieczytelny, ale w 2001 r. w celach dokumentacyjnych i administracyjnych teren został wtórnie podzielony na 11 kwater z wytyczonymi alejkami wyłożonymi kostką brukową. Nowy układ nie odtwarza pierwotnych ciągów komunikacyjnych. W 2002 roku w tzw. małej bramie cmentarza zamontowano nowe skrzydła bramy, w których zainstalowano aluminiowe tablice w kształcie macew. Na tablicach tych umieszczono krótką historię cmentarza i społeczności żydowskiej. Teksty napisane zostały w języku polskim, angielskim, hebrajskim i jidysz. W 2007 r. wybudowana została nowa brama, która jest wierną kopią pierwszej bramy cmentarnej — zawieszono na niej tablice informacyjne w języku polskim, angielskim. W 2010 r. cmentarz został wpisany do rejestru zabytków pod numerem A/101.

Parki

Parki zabytkowe, dworskie i podworskie oraz ogrody zabytkowe podlegają szczególnej ochronie. Zabytkami mogą być parki i ogrody dekoracyjne, jak również rzadkie okazy przyrody żywej lub martwej, jeżeli nie podlegają przepisom o ochronie przyrody. Stanowią one swoisty dokument sztuki ogrodniczej, a jednocześnie część kulturalnego dorobku narodu. Są elementem krajobrazu, będącym świadectwem świadomego uporządkowania i zagospodarowania przestrzeni. Pełnią również ważne funkcje, zwłaszcza społeczne. Parki podnoszą walory estetyczne i kulturowe danego obszaru, stają się dla mieszkańców miejscem rekreacji i odpoczynku, jednocześnie są czynnikiem rozwijającym turystykę regionu.

Na terenie miasta Zduńska Wola występuje jeden zabytkowy park. Założenie parkowe obejmuje obszar pomiędzy ulicami: Stefana Żółtnickiego, Kościelną, Dolną, Piwną oraz Parkową. Park ma charakter miejski i pochodzi z przełomu XIX i XX w., przylega do zabudowań browaru. Założony został na początku XX w. przez Zenona Anstadta ówczesnego właściciela browaru, a jego dominantę stanowią dwa stawy, w tym jeden o charakterze rekreacyjnym ze znajdującą się pośrodku z sztuczną wyspą. Najmłodsza część parku założona została w końcu lat osiemdziesiątych XX w. Park jest nierozzerwalnie związany z historią miasta, wpisuje

się w rozwój Zduńskiej Woli z osady fabrycznej w przemysłowe miasto. Łączy się także z okresem międzywojennym – będąc miejscem stworzonym dla realizacji potrzeb rozrywkowych, kulturalnych i sportowych społeczności miejskiej. Park został założony w okresie, kiedy teren dawnej Jurydyki, włączonej już do miasta, znajdował się w posiadaniu Zenona Anstadta – właściciela miejscowego browaru oraz dawnych zabudowań należących do rodziny Złotnickich. Zenon Anstadt, twórca parku, jego założeń architektonicznych i formy użytkowej, zmienił sposób myślenia o tej części miasta, nawiązując w ten sposób do dużych ośrodków miejskich, w szczególności do Łodzi i jej parków, pełniących funkcję przestrzeni estetycznej, kulturotwórczej i rekreacyjnej. Pochodzący z Łodzi browarnik wzorował się na fabrykantach swego rodzinnego miasta, którzy przy pałacach zakładali ogrody, z czasem udostępniane ogółowi mieszkańców. Wzorem dla założenia zduńskowolskiego stał się Park Helenów w Łodzi, który powstał w roku 1885 na terenach wokół rodzinnego browaru Anstadtów.

Historia Parku Miejskiego jest nierozzerwalnie związana z browarem, którego właścicielem w 1902 roku został Zenon Anstadt. W latach 1903–1904 nabył dodatkowo tereny przylegające do kanału⁷ i stawów w obecnym Parku Miejskim, by mieć dostęp do wody, tak niezbędnej w procesach produkcyjnych. Nie poprzestał tylko na działalności biznesowej związanej z browarem. Postanowił wokół niego, wzorem łódzkiego Helenowa, urządzić ogród spacerowy dla mieszkańców miasta, który za opłatą oferował wiele

⁷ W punkcie 4 opisu statystycznego miasta burmistrz Feliks Piotrowski zapisał:

„Przez miasto to żadna nie przepływa rzeka. Najbliższa jest jednak rzeka Grabia o wiorst 10 odległa, której najwięcej przybliżony punkt do miasta tego jest we wsi Brzeski.”

Staw w parku oznaczony na mapie z 1825/1845 roku jako blech czyli bielnik połączony był z stawem prywatnym będącym „w posiadaniu farbiarza” wąskim rowem. Jak pisał w Opisie miasta Zduńskiej Woli w 1860 roku burmistrz Feliks Piotrowski (...) „główną przeszkodą (do założenia przędzalni i drukarni płótna) jest brak dostatecznej ilości wody(...) Na zachód od strony miasta znajduje się obszerne pastwisko miejskie już wyżej opisane. W odległości przeto jednej i pół wiorsty od środka miasta, na tymże pastwisku jest ślad grobli wielkich rozmiarów, której istnienie naprowadziło wnioski iż tam kiedyś musiał być staw odpowiedni swoją wielkością do wymiarów grobli. Że zaś nie masz śladu strumienia, ani rowu nawet, który mógłby kiedyś wodą ten staw napełniać, stąd też powzięto przekonanie, że w bliskości być muszą obfite źródła, które do pomienionego stawu dostarczały wody. W roku 1854 przez miejscowy magistrat czynione poszukiwania, przekonanie to potwierdziły w zupełności, albowiem na tem pastwisku, powyżej grobli, napotkano już kilka źródeł zakrytych. Powyżej jeszcze grobli, w odległości od tejże sążni 450 na territorium kolonii Nowe Miasto zwanej jest wzgórze piaszczyste, u spodu którego jest wielkie źródło, podobnie zakryte. W kierunku ku południowi, od strony grobli, na territorium sąsiedniej wsi Paprotnia jest lasek zwany Pakula, w miejscu mokrem położony. Tam więc największą ilość znaleziono źródeł, a między temi kilka bijących tak silnie iż wśród ciężkiej zimy nawet, nie zamarzają nigdy. Plan niwelacyjny tych miejsc, przez inżyniera powiatu sporządzony przekonał nareszcie, że spadek wody dąży ku miastu. Pozostaje więc od tej grobli aż do stawu dominalnego, który się znajduje na Jurydyce, w środku miasta położonej, wybić kanał półtorę wiorsty długi, odkryć następnie źródła znalezione w pastwisku, pod wzgórzem piaszczystym na gruntach Kolonii Nowe Miasto będące, odkryć obfite źródła jakie w lesie zwanym Pakula istnieją, a wszystkie razem złączyć pomniejszymi kanałami z kanałem głównym. Staw zaś dominalny, ze stawem będącym w posiadaniu farbiarza łączy rów przez grunta miejskie idący, pół wiorsty długi. Ze stawu tego ostatniego jest ujście do rowu idącego w kierunku zachodnio północnym, przez część gruntów miejskich i wsi Tymienice. Przeto w następstwie zrobienia kanału od źródeł aż do stawu dominalnego, wypadłoby rozszerzyć rów łączący dwa stawy do szerokości kanału(...)

Źródło: Opis miasta Zduńskiej Woli z 1860 roku sporządzony przez burmistrza Feliksa Piotrowskiego.

atrakcji. W 1929 roku kolejni właściciele browaru wydzierżawili park magistratowi zduńskowolskiemu. Miasto w dalszym ciągu dbało, by park zachował swój dotychczasowy charakter miejsca wypoczynku i rozrywki, czerpało też z parku dochody, np. oddając w dzierżawę rosnące tam drzewa owocowe oraz ślizgawkę.

Dzisiaj Zduńska Wola powróciła do swych najlepszych tradycji. Miasto zrealizowało projekt pn. "Rewaloryzacja Parku Miejskiego w Zduńskiej Woli" z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020. Park poddany był rewaloryzacji, która przywróciła jego dawną świetność i ponownie otworzyła go na mieszkańców. Zupełnie nowe alejki parkowe, wyremontowane stawy, romantyczny mostek, zaciszna altana, ciekawa fontanna, domek dla łabędzi, pergole, stylizowane latarnie parkowe i odnowiona zieleń ponownie stały się atrakcyjne dla mieszkańców Zduńskiej Woli i ich gości.

Żeby przywrócić parkowi dawną świetność należało skupić się na trzech polach działań:

1. Ochrona walorów przyrodniczych.

Na terenie parku znajduje się głównie drzewostan liściasty składający się z gatunków rodzimych z niewielkim udziałem gatunków obcego pochodzenia. W starej części znajdują się unikatowe okazy drzew, m.in. klony srebrzyste, dęby szypułkowe. Część drzew została uznana za pomniki przyrody. Ponadto, na terenie parku ochronie podlega istniejąca zieleń, w tym starodrzew, układ przestrzenny, walory krajobrazowe, warunki ekspozycji obiektów architektonicznych. Stan zdrowotny istniejącego drzewostanu nie był zadowalający. W celu ochrony walorów przyrodniczych i historycznych parku został opracowany projekt gospodarki drzewostanem na podstawie szczegółowej inwentaryzacji dendrologicznej, która wykazała konieczność zabiegów tj.: wycinka drzew martwych, umierających, zagrażających bezpieczeństwu, odrostów korzeniowych i młodego samosiewu oraz zabiegi pielęgnacyjno-sanitarne. Projekt przewidywał zabezpieczenie przed zniszczeniem, należyte utrzymanie i pielęgnowanie roślin, a także nasadzenia, które będą promować rośliny w całym ich bogactwie zróżnicowania, łącznie z kolekcjami roślin cebulowych i traw ozdobnych. Bardzo ważne było, aby na obszarze starego parku, utrzymać historyczny układ i podkreślić jego walor poprzez kompozycję kwater. Ponadto, w dbałości o zachowanie historycznej wartości parku zmodernizowano alejki i istniejące ogrodzenie. Głównym celem tych działań jest zabezpieczenie przed niszczeniem, należyte utrzymanie i pielęgnowanie zachowanych elementów kompozycji parku.

2. Podniesienie wartości użytkowej parku.

Podniesienie wartości użytkowej parku polegało na budowie bezpiecznych nawierzchni alejek parkowych, bardziej funkcjonalnego oświetlenia i wyposażenia go w małą architekturę. Wieloletnie niedoinwestowanie spowodowało znaczną degradację ciągów pieszych oraz małej architektury. Większość alejek parkowych stanowiły drogi gruntowe rozmywane podczas opadów ze względu na skarpowe ułożenie terenu. W celu naprawienia tego stanu rzeczy przygotowano odpowiednią dokumentację projektową. W części historycznej parku niezwykle ważnym elementem jest wyspa na dużym stawie, którą zagospodarowano poprzez wymianę

istniejącej nawierzchni oraz wybudowano na niej altanę, stanowiącą miejsce wypoczynku i imprez publicznych. Bardzo ważnym elementem było wzmocnienie skarpy na wyspie poprzez demontaż płyt betonowych i założenie geosiatki wypełnionej otoczkami i obsianej trawą, co poza poprawą bezpieczeństwa, nadało temu miejscu odpowiedni charakter. Na obszarze całej części historycznej wyposażono park w elementy małej architektury nawiązujące do stylu epoki, w której park powstał. Należą do nich: altana (na wyspie), fontanna (pływająca na stawie), mostek, a także stylizowane ławki parkowe i kosze na śmieci oraz lampy.

3. Renowacja zbiorników.

Zbiorniki wodne na terenie parku wymagały kompleksowej renowacji, a nie tylko odmulenia.

Zakres wykonanych prac objął:

- 1) renowację zbiorników wodnych (stawów) z instalacją ich oczyszczania (filtry mineralno-roślinne);
- 2) przebudowę istniejących i budowę nowych alejek parkowych (w śladach przeddeptów) oraz utwardzenie placów wypoczynkowych;
- 3) przebudowę mostku;
- 4) wyposażenie obiektu w elementy małej architektury;
- 5) montaż obiektu sanitarnego WC;
- 6) urządzenie nowej zieleni (nasadzenia drzew, krzewów, założenie rabat kwiatowo- bylinowych i cebulowych);
- 7) pielęgnację zieleni istniejącej;
- 8) montaż oświetlenia parkowego wraz z wykonaniem linii kablowej oświetleniowej;
- 9) budowę kanalizacji deszczowej.

5.6.2. Dziedzictwo niematerialne.

Dziedzictwo niematerialne to zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które przez wspólnotę, grupę lub jednostki, są uznane za część własnego dziedzictwa. Jest to rodzaj dziedzictwa przekazywanego z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzanego przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Dla danej społeczności dziedzictwo niematerialne jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości.

Dziedzictwo kulturowe to nie tylko zachowane obiekty zabytkowe, ale również zespoły muzyczne, wokalne, stowarzyszenia oraz szkoły, które pełnią funkcję ośrodków kulturowych i są miejscem spotkań dla miejscowej ludności. Owocem działań wszystkich tych, którzy tworzą dziedzictwo kulturowe, są różnego rodzaju wydarzenia i imprezy kulturalne.

W wieloletnią już tradycję Zduńskiej Woli wpisuje się jej działalność kulturalna i sportowa. Działalność kulturalna stanowi tradycyjną i znaczącą sferę aktywności mieszkańców Zduńskiej Woli. Przejawia

się to w zaangażowaniu domów kultury, stowarzyszeń, szkół, klubów i osób prywatnych. Rokrocznie w mieście odbywają się imprezy plenerowe promujące tożsamość kulturalną regionu:

- 1) Dni Zduńskiej Woli;
- 2) Święto Patrona Miasta;
- 3) Święto Miasta;
- 4) Noc Muzeów;
- 5) Europejskie Dni Dziedzictwa;
- 6) wystawy sztuki współczesnej;
- 7) spacer historyczny po zabytkowym cmentarzu żydowskim w ramach rocznicy likwidacji Getta Żydowskiego;
- 8) propagowanie idei społecznej opieki nad zabytkami - coroczna współpraca przy organizacji zbiórki na ratowanie zabytkowych nagrobków z Towarzystwem Przyjaciół Zduńskiej Woli.

W Zduńskiej Woli funkcjonują następujące instytucje kultury:

Miejski Dom Kultury - realizujący zadania w dziedzinie upowszechniania kultury, wychowania oraz edukacji poprzez organizowanie spektakli, koncertów, wystaw, prowadzenie nauki języków obcych, prowadzenie impresariatu artystycznego, działalności wydawniczej, ognisk artystycznych, aerobiku i kursów tańca, zajęć w plenerze, realizowanie imprez zleconych, a także prowadzenia kina oraz kawiarni literackiej.

Powiatowy Młodzieżowy Dom Kultury „Na pięterku” - placówka prowadząca działalność kulturalno-oświatowo-wychowawczą na rzecz dzieci i młodzieży z terenu powiatu zduńskowolskiego. Prowadzi się tu zajęcia plastyczne, muzyczne, taneczne, kursy językowe. PMDK „Na pięterku” jest organizatorem wielu wydarzeń artystycznych. Placówka ta organizuje szereg konkursów literackich, plastycznych oraz wystaw plastycznych, a także różnorodnych form rekreacyjno-kulturalnych i wypoczynkowych.

Dom Kultury „Lokator” - placówka kulturalna organizująca działalność społeczno-kulturalną, oświatową i rekreacyjno-sportową na rzecz członków Spółdzielni i mieszkańców osiedli.

Miejska Biblioteka Publiczna im. Jerzego Szaniawskiego – działa w celu zachowania dziedzictwa narodowego, organizując i zapewniając dostęp do zasobów nauki i kultury polskiej oraz światowej. Biblioteka służy zaspokajaniu i rozwijaniu potrzeb oświatowych, informacyjnych, naukowych oraz uczestniczy w upowszechnianiu wiedzy i kultury. W ciągu blisko 80 lat istnienia aktywnie uczestniczy w życiu kulturalnym miasta.

W Zduńskiej Woli funkcjonują 3 muzea. Każde z nich ma własną specyfikę i zbiory o całkowicie odmiennym charakterze. Dwa z nich to placówki publiczne, prowadzone przez samorząd, jedna związana jest z parafią rzymskokatolicką i są to:

Muzeum Historii Miasta Zduńska Wola - gromadzi przede wszystkim eksponaty związane z dziejami miasta. Aktualnie w zbiorach muzealnych znajduje się ok. dziesięć tysięcy eksponatów. Podzielone zostały na działy tematyczne: historyczny, techniczny, numizmatyczny, sztuki, biograficzny, militariów i archeologii. W muzeum funkcjonują dwie stałe ekspozycje muzealne: Rodowód miejski przemysłowej Zduńskiej Woli oraz Salon mieszczański z przełomu XIX i XX w.

Filia Muzeum Historii Miasta - Skansen lokomotyw w Karsznicach, w którym zgromadzono 42 eksponaty techniki kolejowej, w tym: 10 parowozów, 3 lokomotywy spalinowe, 1 lokomotywę elektryczną, 1 wagon-szynobus spalinowy, 8 wagonów o przeznaczeniu osobowym i towarowym, kolejkę torowo-linową KL-T pług W-14, dźwig kolejowy parowy. 15 wagonów (lokomotyw, wagonów oraz urządzeń specjalnego przeznaczenia) wpisana jest do inwentarza muzealnego Stacji Muzeum w Warszawie. W Skansenie Lokomotyw są eksponowane zgodnie z umową depozytową 61/F/2017/STM. Oprócz ekspozycji w otwartej przestrzeni filii eksponuje także kolekcję dokumentów i przedmiotów związanych z historią parowozowni, lokomotywowni, wagonami, osiedlem i węzłem karsznickim.

Muzeum Dom Urodzenia św. Maksymiliana Marii Kolbego - zorganizowane zostało w dawnym domu tkackim rodziny Kolbe. W czterech izbach znajdują się elementy wyposażenia wnętrza, pamiątki oraz świadectwa i materiały związane z życiem i działalnością św. M. M. Kolbego. W jednym z pomieszczeń odtworzono warsztat tkacki z maszynami i urządzeniami do produkcji tkanin.

Znaczącą rolę w życiu kulturalnym miasta odgrywają także dwie szkoły artystyczne: Państwowa Szkoła Muzyczna I i II stopnia oraz Państwowe Liceum Sztuk Plastycznych im. Katarzyny Kobro.

Miasto posiada bogate tradycje w upowszechnianiu i kultywowaniu sportu. W mieście funkcjonują trzy baseny: odkryty kompleks basenów, kompleks basenów krytych na terenie Zduński Sport sp. z o.o. oraz basen kryty w Szkole Podstawowej nr 9 z Oddziałami Integracyjnymi im. Jana Pawła II przy ul. Kilińskiego 27 w Zduńskiej Woli.

Zduńska Wola staje się coraz atrakcyjniejszym miejscem dla rozwoju turystyki wycieczkowej. Znajduje się tu wiele atrakcji turystycznych oraz pamiątek przeszłości, w oparciu o które tworzy się swoisty szlak turystyczny, mówiący o historii i rozwoju miasta. Na terenie miasta dobrze działa turystyka weekendowa. Mieszkańcom i przyjezdnym miasto oferuje ciekawe szlaki turystyczne, na piesze lub rowerowe wycieczki: szlak „Uroczysk, szlak fabryczny i rezerwatów” (długość 16 km), szlak „Wokół Zduńskiej Woli” (długość 22 km), szlak „W środku Polski ziemia znana i nieznaną” (długość 61 km) oraz szlak „Walk nad Wartą we wrześniu 1939 roku” (długość 54,6 km).

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego miasta. Analiza szans i zagrożeń.

Analiza SWOT jest podstawowym i powszechnie stosowanym narzędziem diagnostycznym, które pozwala podzielić zebrane informacje na cztery kategorie czynników strategicznych: na silne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia. Nazwa metody jest akronimem słów angielskich: strengths, weaknesses, opportunities, threats. W niniejszej analizie silne i słabe strony stanowią zbiór czynników wewnętrznych, natomiast szanse i zagrożenia są uwarunkowaniami zewnętrznymi. Zestawienie to stanowi podstawę do opracowania celów programu opieki.

Czynniki rozwoju podzielić można - ze względu na ich pochodzenie - na wewnętrzne, na które społeczność lokalna ma wpływ (silne i słabe strony), oraz na czynniki zewnętrzne - umiejscowione w bliższym i dalszym otoczeniu jednostki (szanse i zagrożenia), na które społeczność lokalna nie ma bezpośredniego wpływu. Jednocześnie czynniki te można podzielić według kryterium charakteru wpływu na społeczność lokalną, dzięki czemu wyróżnić można czynniki: pozytywne, czyli atuty i szanse, oraz negatywne, czyli słabości i zagrożenia.

Analizie poddano stan zachowania zabytków nieruchomości na terenie miasta, który w skali całego miasta można ocenić jako dobry. Większość obiektów jest stale użytkowana i znajduje się w stanie dostatecznym i dobrym. Zachowany i czytelny jest także układ urbanistyczny centrum miasta. Przy istotnych obiektach, najczęściej wpisanych do rejestru zabytków, prowadzone są prace remontowe i konserwatorskie. W budynkach znajdujących się w posiadaniu miasta, będących siedzibami biur i instytucji miejskich, prowadzone są bieżące naprawy i remonty. Działania te mają jednak w większości charakter doraźny i nie rozwiązują głównych problemów związanych z niedostatecznym stanem technicznym obiektów.

Ważne jest, aby zabytkowe zespoły zabudowy przemysłowej objąć szczegółowym programem rehabilitacji i rekonstrukcji funkcjonalnej. Program ten, w przypadku zaniku funkcji produkcyjnej w dawnych obiektach fabrycznych, powinien mieć na celu:

- określenie warunków do włączenia ich w obręb społecznej przestrzeni miasta,
- określenie działań konserwatorskich, utrwalających walory zabytkowe architektury,
- wprowadzenie innych funkcji, które umożliwiłyby właściwe utrzymanie obiektów.

Istotnym problemem jest stan zachowania budynków mieszkalnych. Często nie prowadzi się w nich nawet bieżących remontów, a postępująca degradacja może powodować utratę wartości zabytkowych.

Zabytki ruchome będące wyposażeniem Bazyliki Mniejszej pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny są w stanie dobrym. W przypadku lokomotyw zabytkowego taboru kolejowego eksponowanego w Skansenie lokomotyw Karsznicach na bieżąco prowadzone są doraźne prace konserwacyjne. Niemniej jednak obiekty wymagają kompleksowego remontu i konserwacji, a przede wszystkim - zabezpieczenia przed niszczącym wpływem opadów atmosferycznych. W 2010 r. podjęto prace konserwatorskie i remontowe trzech parowozów i jednej lokomotywy. Natomiast w roku 2022 została odnowiona zabytkowa lokomotywa wąskotorowa typu Px48-1723 z 1950 r. z tenderem ustawiona przy wjeździe na osiedle Karsznice u zbiegu ulic

Karsznickiej i Łaskiej w Zduńskiej. Wokół powstały miejsca parkingowe, ławeczki oraz oświetlenie dla Px48.

Poniżej przedstawione zostały wyniki analizy SWOT (Tabela nr 4), skoncentrowanej wokół problematyki zarządzania zasobem dziedzictwa kulturowego w mieście Zduńska Wola. Oznacza to, że obok zagadnień związanych z ochroną i opieką nad zabytkami, uwzględniono także inne czynniki, które wynikają z wielości i różnorodności elementów składających się na dziedzictwo kulturowe. W tabeli znalazły się silne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia dotyczące zasobu zabytkowego, warunków dla realizacji działań w zakresie inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac budowlanych w odniesieniu do nieruchomości zabytkowych, jak również upowszechniania i promowania dziedzictwa materialnego i niematerialnego dla rozwoju miasta. Analiza nawiązuje w ten sposób do fundamentalnego założenia względem niniejszego programu - konieczności przemodelowania systemu ochrony zabytków w efektywny system ochrony dziedzictwa. Dziedzictwo miasta tworzy bowiem jego kilkusetletnia historia, manifestująca się zarówno w bogactwie zasobu zabytkowego, jak również w tradycji i kulturze, tworząc niepowtarzalny klimat.

Tabela nr 4. Analiza SWOT

Silne strony miasta Zduńska Wola	Słabe strony miasta Zduńska Wola
<ul style="list-style-type: none"> • wypracowany system dotacji prac konserwatorskich i remontowych przy zabytkach ze środków finansowych budżetu miasta • uwzględnianie problemów ochrony dziedzictwa kulturowego w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego • środowisko przyrodnicze miasta sprzyjające aktywnej rekreacji • występujące formy prawne ochrony przyrody • wielonarodowościowe, wielowyznaniowe i wielokulturowe korzenie • piesze i rowerowe szlaki turystyczne • aktywnie działające instytucje kultury • obiekty przemysłowe, Skansen Lokomotyw i Urzędzeń Technicznych, Szlak Fabryczny 	<ul style="list-style-type: none"> • niewystarczający stan zabezpieczenia zabytków i postępujący proces ich niszczenia • niewystarczające środki finansowe właścicieli obiektów zabytkowych na ich remontowanie i konserwację, a w konsekwencji niezadawalający stan zachowania części zabytków • niewystarczający stan środków finansowych na promocję dziedzictwa kulturowego • brak strategii rewitalizacji zabytkowych zespołów przemysłowych • niedostateczne wykorzystanie potencjału turystycznego • nieadekwatność gminnej ewidencji zabytków do stanu faktycznego • niezadawalający stan jakości powietrza

<ul style="list-style-type: none"> • aktywność gospodarcza mieszkańców • poprawa estetyki miasta • przyjęcie Kodeksu Krajobrazowego 	
Szanse miasta Zduńska Wola	Zagrożenia miasta Zduńska Wola
<ul style="list-style-type: none"> • możliwość pozyskania finansowania ze źródeł zewnętrznych • wzrost popularności turystyki weekendowej • wzrost świadomości widzenia obiektu zabytkowego jako miejsca do życia oraz lokowania kapitału • rozwój przemysłu czasu wolnego • popularność stylu życia związanego z aktywnym spędzaniem czasu wolnego • korzystna lokalizacja miasta oraz dogodne połączenia komunikacyjne 	<ul style="list-style-type: none"> • wysokie koszty rewitalizacji zabytków • depopulacja i odpływ ludzi wykształconych • jednowymiarowe postrzeganie zasobów dziedzictwa kulturowego bądź wyłącznie przez pryzmat wykorzystania gospodarczego bądź jedynie jako zasobu historycznego • brak dostatecznych mechanizmów nadzoru nad remontami i przebudowami obiektów niewpisanych do rejestru zabytków • mała wrażliwość na wartości dziedzictwa kulturowego w budownictwie prywatnym i publicznym • brak realnych zachęt do prywatnych inwestycji w zabytki

7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami miasta Zduńska Wola.

Program służy ochronie i wykorzystaniu lokalnych zasobów dziedzictwa kulturowego w różnych dziedzinach życia społecznego. Realizacja wyznaczonych celów wymaga przede wszystkim zmiany w świadomości, szczególnie w obszarze odpowiedzialności jednostki samorządu terytorialnego, podmiotów, instytucji i sfer funkcjonalnych, które odpowiadają za ochronę środowiska kulturowego i naturalnego, za ład i zagospodarowanie przestrzenne, a także wyznaczone kierunki rozwoju miasta. Ważne jest także, aby właściciele zabytkowych obiektów, zmienili swoje podejście, przyczyniając się w ten sposób do poprawy stanu zachowania wszelkich dóbr środowiska kulturowego i naturalnego. W oparciu o ustawowe cele programu opieki nad zabytkami, informacje o zasobach dziedzictwa kulturowego Zduńskiej Woli oraz o możliwościach i perspektywach rozwoju miasta, sformułowano następujące cele Programu, które stanowią kontynuację Programu opracowanego na lata 2021- 2024:

- 1) systematyczne realizowanie zadań kompetencyjnych samorządu dotyczących opieki nad zabytkami;
- 2) zahamowanie procesów degradacji zabytków i trwała poprawa stanu ich zachowania;

- 3) uwzględnienie ochrony zabytków, krajobrazu kulturowego oraz dziedzictwa archeologicznego w dokumentach planistycznych i strategicznych miasta;
- 4) wykreowanie atrakcyjnego wizerunku miasta oraz budowanie tożsamości, a także podnoszenie atrakcyjności miasta i wykorzystanie zabytków dla potrzeb społecznych i turystycznych;
- 5) powszechna edukacja w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego w środowisku mieszkańców miasta;
- 6) wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 7) wykorzystanie funduszy krajowych i funduszy strukturalnych unii europejskiej w działaniach samorządu w zakresie opieki nad zabytkami i ochrony zabytków.

Na podstawie przeprowadzonej oceny stanu dziedzictwa kulturowego miasta, oceny opracowań strategicznych dotyczących rozwoju społeczno-gospodarczego oraz studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta zostało opracowanych 7 priorytetów, które są rozwinięciem celów Programu (Tabele nr 5, 6, 7, 8, 9). Wyznaczone priorytety są zgodne z założeniami programowymi, w celu zapewnienia ciągłości działań w obszarze ochrony i opieki nad zabytkami. Do realizacji priorytetów wyznaczono kierunki działania wraz z zadaniami. Czynności te osiągnięte zostaną w perspektywie długofalowej, wieloletniej, których ostatecznym rezultatem będzie przywrócenie zabytkom miasta właściwych im walorów historycznych i estetycznych.

Zgodnie z art. 87 ust. 5 ustawy Prezydent zobowiązany jest do sporządzania, co dwa lata, sprawozdań z realizacji Programu i przedstawiania ich Radzie Miasta. Wykonanie takiego sprawozdania, powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji Programu, uwzględniające wykonanie zadań, które zostały przyjęte do wypełnienia w czteroletnim okresie obowiązywania Programu oraz efektywność wcielenia ich w życie. Sposób weryfikacji ze zrealizowanych zadań został ujęty w trzeciej kolumnie każdej z tabeli, natomiast podmiot odpowiedzialny za realizację zadania w ostatnich kolumnach w Tabelach nr 5, 6, 7, 8, 9.

Tabela nr 5. Kierunki i zadania w ramach Priorytetu nr I

Priorytet I: Realizacja zadań kompetencyjnych			
NR	NAZWA ZADANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI	PODMIOT ODPOWIEDZIALNY
1.	Przyjęcie przez Radę Miasta Zduńska Wola Programu ochrony zabytków na lata 2025-2028	Czy Program został przyjęty uchwałą?	UM, RM, mieszkańcy, ŁWKZ
2.	Opracowanie i coroczna aktualizacja Planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych	Czy Program jest systematycznie aktualizowany?	UM, RM, właściciele i zarządcy, ŁWKZ, MHMZW

	na podstawie aktualizacji otrzymanych od właścicieli lub zarządców obiektów zabytkowych		
3.	Prowadzenie i bieżąca aktualizacja gminnej ewidencji zabytków nieruchomych oraz archeologicznych miasta Zduńska Wola	Liczba przeprowadzonych aktualizacji Liczba obiektów usuniętych/ dodanych do GEZ Czy starostwo Powiatowe i ŁWKZ są w posiadaniu aktualnej ewidencji?	UM, ŁWKZ
4.	Ustalenie terenów, dla których niezbędne jest opracowanie nowych miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz systematyczna zmiana ustaleń miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego w związku z uwzględnieniem zapisów istotnych dla ochrony dziedzictwa kulturowego	Wzrost procentowy nowych planów	UM, ŁWKZ
5.	Aktualizacja objętych ochroną cennych obiektów przyrodniczych zlokalizowanych na terenach wpisanych do GEZ	Liczba przeprowadzonych aktualizacji	UM, ŁWKZ, WKP
6.	Wnioskowanie do projektu budżetu o zabezpieczenie środków finansowych na realizację zadań własnych w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	Nazwa zadania i wysokość zabezpieczonych środków w danym roku budżetowym	UM, RM
7.	Wykorzystanie strony internetowej miasta dla potrzeb	Czy na stronie były zamieszczane informacje	UM

	działań związanych z ochroną i promowaniem dziedzictwa kulturowego	dotyczące ochrony i promowania dziedzictwa kulturowego?	
8.	Działania podnoszące kwalifikacje pracowników	Liczba i nazwa odbytych szkoleń	UM

Tabela nr 6. Kierunki i zadania w ramach Priorytetu nr II

Priorytet II: Zahamowanie procesów degradacji zabytków i trwała poprawa ich stanu zachowania			
NR	NAZWA ZADANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI	PODMIOT ODPOWIEDZIALNY
1.	Współpraca miasta z właścicielami i administratorami obiektów zabytkowych (w tym ze związkami wyznaniowymi)	Na czym ta współpraca polegała?	UM
2.	Podjęcie działań zmierzających do wykonania właściwego odprowadzenia wód opadowych z chodników znajdujących się w sąsiedztwie obiektów wpisanych do rejestru zabytków i ujętych w gminnej ewidencji zabytków	Liczba zaplanowanych prac Liczba zrealizowanych zadań Wysokość przeznaczonych środków w danym roku budżetowym	UM, właściciele i zarządy obiektów
3.	Stworzenie modelu współpracy z właścicielami zabytkowych zespołów zabudowy przemysłowej w zakresie prac nad programem ich rehabilitacji i rekonstrukcji funkcjonalnej	Czy utworzono model? Jakie są zasady działania modelu?	UM
4.	Koordinacja i prowadzenie bieżących prac remontowych w obiektach pozostających w dzierżawie TBS „Złotnicki” sp. z o. o. – w miarę posiadanych środków finansowych i pozyskiwanych dofinansowań ze źródeł zewnętrznych	Ile obiektów zostało wyremontowanych? Jakie i w jakim zakresie?	UM, RM, ŁWKZ

5.	Prowadzenie prac porządkowych przy historycznych nagrobkach i miejscach pamięci narodowej na cmentarzach	Liczba akcji?	UM, RM, ŁWKZ
6.	Poddanie pomników przyrody niezbędnym zabiegom pielęgnacyjnym oraz modernizacja i utrzymanie terenów zieleni, zwłaszcza terenów zielonych i skwerów w otoczeniu zabytków	Liczba pomników przyrody występująca w strefach zabytkowych miasta	UM, ŁWKZ, WKP

Tabela nr 7. Kierunki i zadania w ramach Priorytetu nr III

Priorytet III: Uwzględnienie ochrony zabytków, krajobrazu kulturowego oraz dziedzictwa archeologicznego w dokumentach planistycznych i strategicznych miasta

NR	NAZWA ZADANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI	PODMIOT ODPOWIEDZIALNY
1.	Uwzględnienie ochrony zabytków nieruchomych (tj. obiektów ujętych w rejestrze zabytków i w GEZ), ruchomych oraz stref występowania zabytków archeologicznych w opracowanych dla terenu miasta dokumentach studialnych dot. polityki przestrzennej, np. studia i plany zagospodarowania przestrzennego	Liczba i wykaz opracowanych nowych dokumentów Liczba i wykaz zmian w dokumentach istniejących	UM, ŁWKZ
2.	Uwzględnienie ochrony zabytków nieruchomych (tj. obiektów ujętych w rejestrze zabytków i w GEZ), ruchomych oraz stref występowania zabytków archeologicznych w trakcie opracowywania lub aktualizacji	Liczba nowych dokumentów Wykaz zmian w dokumencie istniejącym w zakresie ochrony zabytków	UM, ŁWKZ

	strategii rozwoju miasta Zduńska Wola		
--	---------------------------------------	--	--

Tabela nr 8. Kierunki i zadania w ramach Priorytetu nr IV

Priorytet IV: Kreowanie wizerunku miasta, budowanie tożsamości, edukacji i promocji			
NR	NAZWA ZADANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI	PODMIOT ODPOWIEDZIALNY
1.	Imprezy i wydarzenia (w tym również wystawy, organizowanie miejskich konkursów historycznych, plastycznych i fotograficznych na temat obiektów zabytkowych w mieście oraz obchody rocznic historycznych i wydarzeń szczególnie istotnych dla dziejów Zduńskiej Woli) popularyzujące tradycję i historię miasta Zduńska Wola, służące pogłębianiu zainteresowania dziedzictwem kulturowym Zduńskiej Woli oraz propagowaniu idei społecznej opieki nad zabytkami realizowane przez Miasto i jednostki organizacyjne (również we współpracy z innymi podmiotami)	Wykaz wydarzeń ze wskazaniem organizatora i ewentualnych współorganizatorów	UM, MHMZW, MDK, mieszkańcy, organizacje pozarządowe, szkoły
2.	Udział w organizacji corocznej imprezy Europejskich Dni Dziedzictwa, organizowanej przez Narodowy Instytut Dziedzictwa – we wrześniu każdego roku	Sposób organizacji imprezy	UM, NID, mieszkańcy, MHMZW, organizacje pozarządowe
3.	Systematyczne opracowywanie prezentacji materiałów dotyczących wybranych obiektów zabytkowych i historycznych przestrzeni o istotnych	Liczba i tematyka publikacji	UM, MHMZW, organizacje pozarządowe

	wartościach krajobrazu kulturowego wraz z jak najszerzym jej udostępnieniem poprzez umieszczenie na stronach internetowych muzeum		
4.	Prowadzenie cyklicznych wydawnictw propagujących historię i dziedzictwo miasta	Liczba i tytuł publikacji	UM, MHMZW, MBP
5.	Wykreowanie i rozwój produktu turystyki kulturowej Zduńska Wola wielu kultur poprzez wytyczenie Szlaku Historii i Kultury Żydowskiej oraz organizację cyklicznej imprezy poświęconej kulturze żydowskiej	Czy stworzono produkt? Jakie podjęto działania?	UM, MHMZW, organizacje pozarządowe
6.	Rozwój Skansenu Lokomotyw i Urządzeń Technicznych w Karsznicach wraz ze Stowarzyszeniem Miłośników Kolei w Zduńskiej Woli Karsznicach	Czy stworzono produkt? Jakie podjęto działania?	UM, PKP, MHMZW, organizacje pozarządowe
7.	Przygotowanie programu zajęć o zabytkach miasta	Czy przygotowano program? Liczba uczestników	UM, placówki oświatowe, MHMZW
8.	Podnoszenie kwalifikacji i doskonalenie zawodowe nauczycieli i osób działających w sferze upowszechniania dziedzictwa kulturowego	Liczba osób szkolących się Liczba odbytych szkoleń	UM, placówki oświatowe
9.	Organizacja różnorodnych, ogólnodostępnych przedsięwzięć (konferencje, sesje popularno–naukowe, rajdy), popularyzujących dziedzictwo kulturowe oraz potrzebę jego	Liczba i wykaz zorganizowanych przedsięwzięć	UM, MDK, MHMZW, organizacje pozarządowe

	ochrony		
10.	Propagowanie idei społecznych kwest na rzecz ratowania zabytkowych cmentarzy	Wysokość zebranych środków Przeznaczenie	UM, MHMZW, organizacje pozarządowe, związki wyznaniowe

Tabela nr 9. Kierunki i zadania w ramach Priorytetu nr V

Priorytet V: Finansowanie działań związanych z opieką nad zabytkami			
NR	NAZWA ZADANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI	PODMIOT ODPOWIEDZIALNY
1.	Bieżące informowanie o aktualnie ogłaszanych terminach naboru wniosków, Program Operacyjny, programach MKiDN i innych możliwościach pozyskiwania środków finansowych na realizację, prac remontowych, konserwatorskich i rewitalizację obiektów zabytkowych	Liczba artykułów na stronie	UM
2.	Systematyczne aplikowanie przez samorząd o środki na remonty i konserwację obiektów zabytkowych oraz całych zespołów w ramach dostępnych programów i funduszy	Liczba złożonych wniosków Wysokość pozyskanych środków Wykaz dofinansowanych inwestycji	UM
3.	Doradztwo w zakresie pozyskiwania funduszy zewnętrznych na zachowanie i utrzymanie obiektów zabytkowych	Liczba udzielonych porad	UM

Wykaz skrótów:

ŁWKZ - Łódzki Wojewódzki Konserwator Zabytków,

WKZ - Wojewódzki Konserwator Zabytków,

WKP - Wojewódzki Konserwator Przyrody,

NID - Narodowy Instytut Dziedzictwa,

MKiDN - Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego,

MDK - Miejski Dom Kultury,

MHMZW - Muzeum Historii Miasta Zduńska Wola,

MBP - Miejska Biblioteka Publiczna,
UM - Urząd Miasta,
RM - Rada Miasta,
GEZ - Gminna Ewidencja Zabytków.

8. Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami.

Program realizowany będzie poprzez wykonanie wskazanych zadań, na rzecz osiągnięcia przyjętych w nim priorytetów. Podstawę instrumentarium stanowią obowiązujące przepisy prawa oraz zawarte w nich regulacje. Regulacje te dotyczą instrumentów ekonomiczno-prawnych, społecznych oraz finansów publicznych. Zakłada się, że zadania określone w niniejszym Programie będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

- 1) instrumenty prawne wynikające z obowiązujących przepisów prawnych:
  - a) wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów będących własnością miasta,
  - b) wykonywanie decyzji administracyjnych z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, np. Wojewódzkiego konserwatora zabytków,
  - c) ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,
  - d) ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
  - e) ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane,
  - f) ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska,
  - g) ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody,
  - h) ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami,
  - i) ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej,
  - j) ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach,
  - k) ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu;
- 2) instrumenty finansowe:
  - a) finansowanie prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych będących własnością miasta,
  - b) udzielanie dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków,
  - c) korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje,
  - d) ustawa z dnia 15 listopada 1984 r. o podatku rolnym,
  - e) ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych,
  - f) ustawa z dnia 28 lipca 1983 r. o podatku od spadku i darowizn,

- g) współpraca pomiędzy podmiotami publicznymi a sektorem prywatnym w ramach „Partnerstwa publiczno-prywatnego” (PPP);
- 3) instrumenty społeczne:
- a) prowadzenie działań z zakresu współpracy i współdziałania z właścicielami oraz użytkownikami zabytków (władzami kościelnymi i parafiami, osobami fizycznymi), a także edukacja i informacja odnośnie dziedzictwa kulturowego miasta Zduńska Wola,
  - b) edukacja kulturowa,
  - c) pozyskanie poparcia społecznego na rzecz ochrony środowiska kulturowego,
  - d) informacja na temat znaczenia dziedzictwa kulturowego dla rozwoju miasta,
  - e) współdziałanie z organizacjami społecznymi;
- 4) instrumenty koordynacji:
- a) realizacja projektów i programów gminy, dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego gminy (np. strategia rozwoju miasta, plany rozwoju lokalnego, programy rozwoju infrastruktury miasta, programy ochrony środowiska przyrodniczego, programy prac konserwatorskich, studia i analizy, koncepcje, plany rewitalizacji),
  - b) współpraca z Wojewódzkim konserwatorem zabytków,
  - c) współpraca z sąsiednimi samorządami w celu wypracowania wspólnej polityki ochrony środowiska kulturowego i przyrodniczego;
- 5) instrumenty kontrolne:
- a) aktualizacja i weryfikacja gminnej ewidencji zabytków,
  - b) oceny zmian w zagospodarowaniu przestrzennym miasta,
  - c) sporządzanie co dwa lata sprawozdania z realizacji Programu oraz aktualizacja Programu związana z ustawowym czteroletnim okresem obowiązywania,
  - d) monitorowanie stanu zachowania i funkcjonowania środowiska kulturowego,
  - e) prowadzenie stałej obserwacji procesów i zjawisk istotnych z punktu widzenia realizacji Programu.

9. Źródła finansowania Gminnego programu opieki nad zabytkami.

Zgodnie z obowiązującą ustawą dbałość o zabytek polega między innymi na zapewnieniu warunków do dokumentowania zabytku, popularyzacji wiedzy o nim, prowadzeniu prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych oraz utrzymaniu zabytku i jego otoczenia w jak najlepszym stanie. Finansowanie tych działań jest obowiązkiem nie tylko właściciela zabytku, lecz także każdego podmiotu mającego tytuł prawny do zabytku, tj. osób fizycznych, jednostek organizacyjnych, a więc trwałych zarządców, użytkowników wieczystych. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tego rodzaju tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest zadaniem własnym. Ochrona zabytków i opieka nad nimi, a także

wszelkie działania związane ze zmianą ich funkcji w przestrzeni publicznej oraz ich popularyzacją i udostępnianiem społecznym, mogą być finansowane z różnych źródeł w zależności od typu działań.

Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych. Ważne jest, by władze miasta z własnej inicjatywy podjęły próbę wygospodarowania w budżecie środków przeznaczonych na realizację zapisów Programu. Tym bardziej, że znaczna część źródeł zewnętrznych wymaga zapewnienia wkładu własnego w finansowanych przez nie projektach. Główny obowiązek związany z opieką, ochroną oraz finansowaniem wszelkich prac konserwatorskich lub robót budowlanych, spoczywa na właścicielach i użytkownikach obiektów zabytkowych.

Źródła zewnętrznego finansowania można podzielić następująco:

1) źródła krajowe:

- a) dotacje Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego,
- b) dotacje Wojewódzkiego konserwatora zabytków,
- c) dotacje wojewódzkie i powiatowe,
- d) dotacje gminne,
- e) dotacje Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji - fundusz kościelny,
- f) fundusz termomodernizacji i remontów,
- g) dofinansowanie Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa,
- h) programy operacyjne Ministerstwa Kultury, Dziedzictwa Narodowego,
- i) promesa Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego,
- j) programy Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej,
- k) fundusze od fundacji;

2) źródła zagraniczne:

- a) źródła unijne w ramach funduszy strukturalnych,
- b) źródła z programu Fundusze Europejskie 2021-2027,
- c) dotacje unijne, fundusze europejskie.

9.1. Dotacje

Zgodnie z ustawą dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub posiadającej taki zabytek w trwałym zarządzie. Udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac.

Art. 77 ustawy określa szczegółowo wykaz działań, które mogą podlegać dofinansowaniu. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować wyłącznie nakłady konieczne poniesione na przeprowadzenie następujących działań:

- 1) sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- 2) przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- 3) wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- 4) opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- 5) wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami prawa budowlanego;
- 6) sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;
- 7) zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
- 8) stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- 9) odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- 10) odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
- 11) odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- 12) modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- 13) wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- 14) uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych;
- 15) działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
- 16) zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru;
- 17) zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Standardowo, dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Natomiast wysokość dotacji może zostać zwiększona, nawet do 100% nakładów koniecznych, w wypadku jeżeli:

- 1) zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową;
- 2) zabytek wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem, technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych;
- 3) stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Jednocześnie, łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru, udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony

dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

Dotacje Łódzkiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków - Łódzki Wojewódzki Konserwator Zabytków działając na podstawie przepisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, Rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2023 r. poz. 2425) oraz mając na uwadze przepisy zawarte w ustawie z dnia 29 stycznia 2004 r. - Prawo zamówień publicznych (Dz. U. z 2024 r. poz. 1320 oraz z 2025 r. poz. 620, 769, 794, 1165, 1173 i 1235) ustala kryteria i sposób naboru wniosków oraz rozdziału środków finansowych na cele związane z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami w ramach środków przyznanych przez Wojewodę Łódzkiego, pozostających w dyspozycji Łódzkiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Dotacje Urzędu Marszałkowskiego Województwa Łódzkiego – „Łódzkie ratuje zabytki” konkurs ogłaszany przez Zarząd Województwa Łódzkiego zgodnie z Regulaminem określającym zasady udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków województwa łódzkiego, stanowiącym załącznik do uchwały nr LVI/630/23 Sejmiku Województwa Łódzkiego z dnia 25 kwietnia 2023 r. (Dz. Urz. Woj. Łódzkiego z 2023 r. poz. 4223), dotycząca zabytków nieruchomych, ruchomych lub archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków województwa łódzkiego, znajdujących się na stałe w granicach administracyjnych i posiadających duże znaczenie dla dziedzictwa kulturowego województwa łódzkiego.

Dotacje z budżetu powiatu zduńskowolskiego - zasady udzielania dotacji określa uchwała nr LI/45/22 Rady Powiatu Zduńskowolskiego z dnia 30 września 2022 r. w sprawie określenia zasad udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków. (Dz. Urz. Woj. Łódzkiego z 2022 r. poz. 7188). Do konkursu mogą przystąpić jedynie uprawnione podmioty, które złożą wniosek na właściwym formularzu z wymaganymi załącznikami. Złożone wnioski są weryfikowane pod względem formalnym i merytorycznym przez Komisję powołaną przez Zarząd Powiatu Zduńskowolskiego.

Dotacje z budżetu Miasta Zduńska Wola - zasady udzielania dotacji określa uchwała nr LII/842/22 Rady Miasta Zduńska Wola z dnia 27 czerwca 2022 r. zmieniona uchwałą nr V/74/2024 Rady Miasta Zduńska Wola z dnia 26 września 2024 r. w sprawie zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, położonym na terenie Miasta Zduńska Wola. (Dz. Urz. Woj. Łódzkiego poz. 4025 oraz z 2024 r. poz. 8275). Dotacja może zostać udzielona na prace lub roboty budowlane przy zabytku, które wykonawca

zamierza wykonać w roku następnym po roku złożenia wniosku o udzielenie dotacji. Łączną kwotę dotacji w danym roku określa uchwała budżetowa.

Dotacje Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji - fundusz kościelny

Fundusz kościelny został powołany jako forma rekompensaty dla kościołów za przyjęte przez Państwo nieruchomości ziemskie. Środki Funduszu Kościelnego można przeznaczyć na remonty i konserwacje obiektów sakralnych o wartości zabytkowej (art. 9 ust. 1 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o przejęciu przez Państwo dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom posiadania gospodarstw rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego (Dz. U. nr 9 poz. 87) i § 1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 23 sierpnia 1990 r. w sprawie rozszerzenia zakresu celów Funduszu Kościelnego (Dz. U. nr 61 poz. 354). Dotacją mogą być objęte podstawowe prace zabezpieczające obiekt: remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie, odgrzybianie, izolacja, wymiana stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, kanalizacyjnej. W szczególnie uzasadnionych przypadkach może nastąpić finansowanie na remont ruchomego wyposażenia obiektów sakralnych takich jak: instrumenty muzyczne, dzwony oraz stałych elementów wystroju wewnątrz takich jak: ołtarze, freski, posadzki. Kościelne osoby prawne mogą ubiegać się o dotację na realizację zadania w zakresie wspomaganie kościelnej działalności charytatywno–opiekuńczej, do których stosuje się uregulowania zawarte w ustawie z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2023 r. poz. 1966) oraz ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania (Dz. U. z 2023 r. poz. 265).

Fundusz Termomodernizacji i Remontów

Celem rządowego programu wsparcia remontów i termomodernizacji jest poprawa stanu technicznego istniejących zasobów mieszkaniowych, ze szczególnym uwzględnieniem ich termomodernizacji. Z programu mogą skorzystać właściciele zasobów mieszkaniowych (gminy, spółdzielnie mieszkaniowe, właściciele mieszkań zakładowych i prywatni właściciele). Jego beneficjentami są także osoby mieszkające w budynkach objętych programem, gdyż poprawia się komfort zamieszkiwania z jednoczesnym zmniejszeniem opłat za energię cieplną.

Program realizowany na podstawie ustawy o wspieraniu termomodernizacji i remontów obejmuje dwa główne moduły - wsparcie przedsięwzięć termomodernizacyjnych i wsparcie przedsięwzięć remontowych. Wprowadza on także dodatkowe wsparcie dla właścicieli budynków mieszkalnych objętych w przeszłości czynszem regulowanym. Wsparcie jest udzielane w postaci tzw. premii, czyli spłaty części kredytu wykorzystanego na realizację przedsięwzięcia. Spłata jest dokonywana ze środków Funduszu Termomodernizacji i Remontów, obsługiwanego przez Bank Gospodarstwa Krajowego i zasilanego ze środków budżetu państwa. Celem termomodernizacji budynku jest zmniejszenie zużycia energii oraz powiązane z tym zmniejszenie kosztów zapewnienia odpowiednich warunków komfortu użytkowania i odpowiedniego mikroklimatu w pomieszczeniach, natomiast przedsięwzięć remontowych zmniejszenie tzw.

luki remontowej. Zjawisko to koncentruje się w najstarszych zasobach mieszkaniowych, prowadząc do bardzo wysokiego zużycia technicznego i funkcjonalnego.

Zgodnie z Ustawą o Instytucie Pamięci Narodowej - Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu [Dz.U. 2023 r. poz. 102; rozdział 6b art. 53j ust. 1 pkt 7, art. 53k pkt 7 i 9] Instytut prowadzi działalność związaną z upamiętnieniem historycznych wydarzeń, miejsc oraz postaci w dziejach walk i męczeństwa narodu Polskiego, zarówno w kraju, jak i za granicą, a także walk i męczeństwa innych narodów na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej w szczególności w zakresie dokonywania trwałych upamiętnień faktów, wydarzeń i postaci związanych z miejscami walk i męczeństwa. Zadania realizuje w szczególności poprzez współpracę m.in. z organami jednostek samorządu terytorialnego poprzez finansowanie i przeprowadzanie prac mających na celu trwałe upamiętnianie faktów, wydarzeń i postaci związanych z miejscami walk i męczeństwa podejmowanymi z inicjatywy własnej lub na zasadzie porozumienia pomiędzy Instytutem Pamięci Narodowej Komisją Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu a Jednostką Samorządu Terytorialnego.

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW)

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW) jest głównym źródłem finansowania w Polsce inwestycji proekologicznych. Wraz z wojewódzkimi funduszami ochrony środowiska i gospodarki wodnej NFOŚiGW tworzy system funduszy ekologicznych. W oparciu o Wspólną Strategię działania Narodowego Funduszu i wojewódzkich funduszy ochrony środowiska i gospodarki wodnej na lata 2021-2024 realizuje politykę ochrony środowiska w Polsce.

Celem generalnym systemu funduszy jest poprawa stanu środowiska i zrównoważone gospodarowanie jego zasobami przez stabilne, skuteczne i efektywne wspieranie przedsięwzięć i inicjatyw służących środowisku oraz działania na rzecz transformacji do gospodarki niskoemisyjnej przy pełnym oraz zgodnym z zasadami zrównoważonego rozwoju wykorzystaniu środków pochodzących z Unii Europejskiej i innych środków zagranicznych na ochronę środowiska i gospodarkę wodną.

Program Dom Kultury+

Organizatorem Programu Dom Kultury+ jest Narodowe Centrum Kultury. Jest on realizowany zgodnie z założeniami Paktu dla Kultury. Celem programu jest zwiększenie zaangażowania domów kultury, ośrodków kultury oraz centrów kultury i sztuki w życie społeczności lokalnych poprzez odkrywanie i wspieranie oddalonych inicjatyw kulturotwórczych, realizowanych przez mieszkańców gmin miejskich, miejsko-wiejskich i wiejskich. Koncepcja programu została oparta na założeniu, że uczestnictwo w kulturze sprzyja podnoszeniu kompetencji społeczeństwa, tworzeniu warunków do rozwijania aktywności twórczej i przygotowaniu obywateli do aktywnego udziału w różnych formach życia społecznego. O wsparcie w ramach programu Kultura-Interwencje mogą ubiegać się zarówno samorządowe instytucje kultury (z wyłączeniem instytucji współprowadzonych przez Ministra oraz jednostki samorządu terytorialnego), jak i organizacje pozarządowe.

Bardzo Młoda Kultura. Wieloletni program wspierania edukacji kulturowej

Bardzo Młoda Kultura to program dotacyjny Narodowego Centrum Kultury. Głównym celem programu jest rozwój podmiotowego uczestnictwa młodzieży w kulturze. Program zakłada wykorzystywanie metod edukacji kulturowej do animowania zmian społecznych przyczyniając się do kreatywnego, sprawnego i innowacyjnego działania młodzieży. Program Bardzo Młoda Kultura opiera się o trzy poziomy: lokalny, regionalny, krajowy. O dofinansowanie w ramach programu mogą ubiegać się samorządowe instytucje kultury (z wyłączeniem instytucji współprowadzonych wpisanych w rejestrze instytucji kultury, dla których organizatorem jest Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz instytucji współprowadzonych wpisanych w rejestrze organizatorów samorządowych).

9.2. Programy operacyjne Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego

Jednym z najważniejszych źródeł finansowania zadań związanych z ochroną i opieką zabytków są środki budżetu państwa będące w dyspozycji Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego, który corocznie ogłasza stosowne konkursy.

Programy Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego

Programy mają na celu dofinansowanie zadań o charakterze projektowym z wyłączeniem stałej działalności kulturalnej podmiotów. Skierowane są do instytucji kultury, organizacji pozarządowych, instytucji filmowych, szkół i uczelni wyższych, jednostek samorządu terytorialnego, podmiotów gospodarczych, kościołów i związków wyznaniowych oraz ich osób prawnych.

Programy w obszarach:

- 1) programy artystyczne;
- 2) programy edukacyjne;
- 3) programy promujące czytelnictwo;
- 4) programy z zakresu dziedzictwa kulturowego i historycznego;
- 5) programy infrastrukturalne i inne.

9.3. Środki europejskie

Poza podstawowymi źródłami finansowania, jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków odbywa się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej oraz Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego.

Programy Europejskiej Współpracy Terytorialnej 2021 - 2027

Interreg to unijne programy, które wspierają rozwój, współpracę oraz integrację europejskich regionów. Ich zadaniem jest rozwiązywanie problemów, które wykraczają poza granice państw i które wymagają podjęcia wspólnych działań. Sprzyja to poprawie jakości życia lokalnych społeczności. Każdy projekt Interreg

jest realizowany w międzynarodowych partnerstwach. W latach 2021-2027 Polska uczestniczy w 14 programach Interreg. Ich zakres został opracowany wspólnie z zagranicznymi partnerami.

Polska pełni funkcję instytucji zarządzającej dla transgranicznych programów: Południowy Bałtyk, Polska – Słowacja, Polska – Saksonia, Polska – Ukraina. Jest również uczestnikiem w programach zarządzanych przez zagranicznych partnerów:

- 1) transgraniczne (Litwa-Polska, Meklemburgia-Pomorze Przednie Bradenburgia-Polska, Czechy-Polska);
- 2) transnarodowe (Europa Środkowa, region Morza Bałtyckiego);
- 3) międzyregionalne (Interreg Europa, URBACT, ESPON 2030, Interact).

Podstawowe zasady w programach Interreg to refundacja do 80% wydatków w projekcie, szeroka tematyka dla projektów współpracy międzynarodowym partnerstwie, uproszczona metoda rozliczania, baza dobrych praktyk, wsparcie na etapie wnioskowania, zaliczki dla beneficjentów w programie Polska-Ukraina. Z programów skorzystać mogą: jednostki samorządu terytorialnego, jednostki podległe JST, małe i średnie przedsiębiorstwa, organizacje pozarządowe, instytucje badawcze, uniwersytety.

Kreatywna Europa

Kreatywna Europa to program Unii Europejskiej oferujący finansowe wsparcie dla sektorów kultury, audiowizualnego i kreatywnych. W ramach edycji 2021-2027 program przeznaczył 2,4 mld euro na dofinansowanie realizacji projektów w obszarze kultury i sztuki. Głównymi celami programu są promocja europejskiej różnorodności kulturowej i dziedzictwa, budowanie kompetencji profesjonalistów, rozwój publiczności europejskich dzieł m.in. poprzez zwiększanie dostępu do kultury i utworów audiowizualnych. Program wdrażany jest przez trzy komponenty:

- 1) media – celem jego jest wsparcie i promocja europejskiej kultury audiowizualnej, zwiększenie cyrkulacji dzieł europejskich, profesjonalizacja sektora audiowizualnego;
- 2) kultura – jest częścią programu Kreatywna Europa skierowaną do publicznych oraz prywatnych instytucji, organizacji i innych podmiotów aktywnie działających w sektorach kultury oraz kreatywnym. Jego celem jest promocja europejskiej kultury i sztuki zwiększenie mobilności artystów i dzieł europejskich, budowanie współpracy kulturalnej na poziomie ponadnarodowym, rozwijanie europejskiej publiczności oraz dostosowywanie sektorów kultury i kreatywnych do technologii cyfrowych i wdrażania innowacji;
- 3) międzysektorowy – jest częścią programu, która wspiera międzynarodowe działania oparte na partnerskiej współpracy organizacji i instytucji sektorów kultury, kreatywnego i audiowizualnego. Promuje twórczości na styku różnych sektorów m.in. poprzez wsparcie eksperymentalnych podejść wdrażania innowacyjnych technologii i rozwiązań w tworzeniu, udostępnianiu, dystrybucji i promocji treści kultury, z uwzględnieniem ich potencjału rynkowego.

Program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021-2027

Program ten stanowi kontynuację dwóch wcześniejszych programów Infrastruktura i Środowisko 2007-2013 oraz 2014-2020.

Głównym celem Programu jest poprawa warunków rozwoju kraju poprzez budowę infrastruktury technicznej i społecznej zgodnie z założeniami rozwoju zrównoważonego, w tym poprzez:

- 1) obniżenie emisyjności gospodarki;
- 2) transformację w kierunku gospodarki przyjaznej środowisku i o obiegu zamkniętym;
- 3) budowę efektywnego i odpornego systemu transportowego o jak najniższym negatywnym wpływie na środowisko naturalne;
- 4) dokończenie realizacji odcinków sieci bazowej TEN-T do roku 2030;
- 5) poprawę bezpieczeństwa transportu;
- 6) zapewnienie równego dostępu do opieki zdrowotnej oraz poprawę odporności systemu ochrony zdrowia;
- 7) wzmocnienie roli kultury w rozwoju społecznym i gospodarczym.

Program skierowany jest do przedsiębiorstw, jednostek samorządu terytorialnego, podmiotów świadczących usługi publiczne w ramach realizacji obowiązków własnych jednostek samorządu terytorialnego, właścicieli budynków mieszkalnych, państwowych jednostek budżetowych i administracji publicznej, dostawców usług energetycznych, zarządców dróg krajowych i linii kolejowych, służb ratowniczych (ratownictwo techniczne) i odpowiedzialnych za bezpieczeństwo ruchu, Państwowej Straży Pożarnej, podmiotów zarządzających portami lotniczymi oraz portami morskimi, organizacji pozarządowych, instytucji ochrony zdrowia, instytucji kultury, kościoły i związki wyznaniowe. Budżet Programu wynosi ponad 25 mld euro z Funduszy Europejskich.

Program Fundusze Europejskie na Rozwój Cyfrowy 2021-2027

Program Fundusze Europejskie na Rozwój Cyfrowy 2021-2027 jest kontynuacją Programu Polska Cyfrowa 2014-2020 i stanowi kolejny etap cyfrowej transformacji kraju. Zakres wsparcia w ramach Programu jest komplementarny ze wsparciem pozostałych programów realizujących cele polityki spójności na lata 2021-2027 oraz innych instrumentów krajowych i unijnych. Celem Programu jest: budowa społeczeństwa gigabitowego w Polsce, udostępnienie zaawansowanych e-usług pozwalających w pełni na elektroniczne załatwienie spraw obywateli i przedsiębiorców (4 i 5 stopień e-dojrzałości usług), zapewnienie cyberbezpieczeństwa poprzez wsparcie w ramach nowego dedykowanego obszaru interwencji, rozwój gospodarki opartej na danych wykorzystującej najnowsze technologie cyfrowe, rozwój współpracy na rzecz tworzenia cyfrowych rozwiązań problemów społeczno -gospodarczych, wsparcie rozwoju zaawansowanych

kompetencji cyfrowych, w tym również w obszarze cyberbezpieczeństwa dla jednostek samorządu terytorialnego i przedsiębiorców.

Program kierowany jest przede wszystkim do: przedsiębiorców, administracji publicznej, organizacji pozarządowych, podmiotów systemu szkolnictwa wyższego i nauki, podmiotów leczniczych, instytucji kultury, a jego budżet wynosi ok. 2 mld euro.

Fundusze Europejskie dla Łódzkiego 2021-2027

Uchwałą nr 1119/22 Zarządu Województwa Łódzkiego z dnia 28 grudnia 2022 r. przyjęto program regionalny Fundusze Europejskie dla Łódzkiego 2021-2027 wraz z Prognozą oddziaływania na środowisko do programu regionalnego Fundusze Europejskie dla Łódzkiego 2021-2027. Celem polityki jest bardziej konkurencyjna i inteligentna Europa dzięki wspieraniu innowacyjnej i inteligentnej transformacji gospodarczej oraz regionalnej łączności cyfrowej. W strategii programu głównymi wyzwaniami są: rozwój gospodarczy, usługi publiczne, energia, środowisko, transport, edukacja, usługi społeczne i zdrowotne, kultura turystyka i rewitalizacja. Priorytety określono w obszarach:

1. Fundusze Europejskie dla Innowacyjnego Łódzkiego.
2. Fundusze Europejskie dla Zielonego Łódzkiego.
3. Fundusze Europejskie dla Mobilnego Łódzkiego.
4. Fundusze Europejskie dla Lepiej Połączonego Łódzkiego.
5. Fundusze Europejskie dla Rozwoju Lokalnego w Łódzkiem.
6. Fundusze Europejskie dla Łódzkiego Przyjaznego Mieszkańcom.
7. Fundusze Europejskie dla Zatrudnienia i Integracji w Łódzkiem.
8. Fundusze Europejskie dla Edukacji i Kadr w Łódzkiem.
9. Fundusze Europejskie dla Łódzkiego Transformacji.

10. Realizacja i finansowanie przez miasto Zduńska Wola zadań z zakresu ochrony zabytków.

Zgodnie z ustawą, na każdym właścicielu i posiadaczu zabytku spoczywają obowiązki, wynikające z zasad sprawowania opieki nad zabytkami. Dbanie o stan zabytku, tym samym ponoszenie nakładów na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane spoczywa na właścicielu i posiadaczu obiektu zabytkowego, dysponującego tytułem prawnym do zabytku. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego prowadzenie i finansowanie wspomnianych prac i robót jest zadaniem własnym. Pełna realizacja zadań z zakresu ochrony zabytków przez samorząd miejski powinna przebiegać dwutorowo, uwzględniając poniższe priorytety:

- 1) opieka nad zabytkowymi obiektami i obszarami, których właścicielem lub współwłaścicielem jest miasto Zduńska Wola;

- 2) kształtowanie przestrzeni publicznych oraz ochrona dziedzictwa kulturowego (w tym krajobrazu kulturowego) na całym obszarze miasta Zduńska Wola.

Miasto Zduńska Wola jest właścicielem obiektów zabytkowych ujętych w gminnej ewidencji zabytków. Wykaz został przedstawiony w tabeli poniżej (Tabela nr 10). Miasto jako właściciel tych zabytków jest ustawowo zobligowane do opieki nad tymi obiektami, utrzymywania w dobrym stanie technicznym, przeprowadzania remontów i bieżących konserwacji. Niezależnie od zapisów legislacyjnych miasto powinno dołożyć wszelkich starań, aby stan zabytków, jak i całej przestrzeni publicznej, wpływał pozytywnie na jakość życia mieszkańców, a turystów zachęcać do dłuższych pobytów.

Tabela nr 10. Obiekty zabytkowe stanowiące własność miasta Zduńska Wola

LP	NR GEZ	ULICA, NUMER DOMU	WŁASNOŚĆ WG EWMAPY
1.	29	Jarosława Dąbrowskiego 1	miasto/osoba prywatna
2.	37	Jarosława Dąbrowskiego 20	miasto/TBS Zarząd
3.	43	Jarosława Dąbrowskiego 23	miasto/TBS Zarząd
4.	227	Dolna 2/Złota 1	miasto/TBS Zarząd
5.	22-24	Getta Żydowskiego 7	miasto/TBS Zarząd
6.	51	Juliusza 14	miasto/TBS Zarząd
7.	52	Juliusza 18	miasto/TBS Zarząd
8.	53	Juliusza 20	miasto/TBS Zarząd
9.	54	Juliusza 22	miasto/TBS Zarząd
10.	55-57	Juliusza 26	miasto/TBS Zarząd
11.	217	św. M. M. Kolbego 7	miasto/TBS Zarząd
12.	61	Kościelna 3	miasto/osoby prywatne
13.	62	Kościelna 6	miasto/TBS Zarząd/osoba prywatna
14.	63	Kościelna 11	miasto/TBS Zarząd
15.	79	Kościelna 28/Adama Mickiewicza 1	miasto
16.	80	Kościelna 33a	miasto/TBS Zarząd
17.	6	Aleje Tadeusza Kościuszki 2	miasto/osoby prywatne
18.	83	Królewska 3	miasto/osoba prywatna
19.	90	Krótką 6	miasto/TBS Zarząd
20.	92	Krucza 3	miasto/TBS Zarząd
21.	95	Krucza 6	miasto/TBS Zarząd
22.	98	Łaska 2	miasto/TBS Zarząd/osoba prywatna
23.	100	Łaska 4	miasto/osoby prywatne
24.	101	Łaska 6	miasto/TBS Zarząd
25.	108	Łaska 15	miasto/TBS Zarząd
26.	110	Łaska 19	miasto/osoby prywatne
27.	113	Łaska 22	miasto/TBS Zarząd
28.	114	Łaska 24	miasto/TBS Zarząd
29.	117-119	Łaska 35	miasto/TBS Zarząd
30.	123	Łaska 38	miasto/TBS Zarząd
31.	128	Łaska 54	miasto
32.	129	Łaska 55	miasto
33.	130	Łaska 60	miasto
34.	134	Łaska 90	miasto

35.	17	Gabriela Narutowicza 2	miasto
36.	19	Gabriela Narutowicza 7	miasto
37.	143	Paprocka 13	miasto/TBS Zarząd
38.	145	Piaskowa 6	miasto
39.	148-150	Plac Wolności 2	miasto/ TBS Zarząd/osoby prywatne
40.	151	Plac Wolności 3 - 4	miasto/TBS Zarząd/osoby prywatne
41.	152-154	Plac Wolności 5	miasto/TBS Zarząd
		Plac Wolności 5a	miasto/osoba prywatna
		Plac Wolności 5b	
42.	155	Plac Wolności 6	miasto
43.	157	Plac Wolności 9	miasto/TBS Zarząd
44.	158	Plac Wolności 9a	miasto/TBS Zarząd
45.	161	Plac Wolności 24	miasto/osoba prywatna
46.	168	Pomorska 5	miasto
47.	169	Pomorska 9	miasto
48.	172	Pomorska 13	miasto
49.	177-179	Sieradzka 23	miasto/TBS Zarząd
50.	180	Sieradzka 26	miasto
51.	181	Sieradzka 28	miasto/TBS Zarząd
52.	183	Sieradzka 30	miasto/TBS Zarząd
53.	184	Sieradzka 33	miasto/TBS Zarząd
54.	187	Sieradzka 61	miasto/TBS Zarząd
55.	205	Szadkowska 17	miasto
56.	206	Szadkowska 19	miasto
57.	207	Szadkowska 21	miasto
58.	208	Szadkowska 29	miasto
59.	231	Złota 25A	miasto/TBS Zarząd
60.	232	Złota 29B	miasto
61.	190	Stefana Żłotnickiego 3	miasto
62.	193	Stefana Żłotnickiego 7	miasto/Muzeum Historii Miasta
63.	195-197	Stefana Żłotnickiego 12	miasto
64.	198	Stefana Żłotnickiego 13	miasto
65.	234	Karsznice, Grunwaldzka 1	Miasto/osoby prywatne wspólnota mieszkaniowa
66.	235	Karsznice, Grunwaldzka 2	Miasto/osoby prywatne wspólnota mieszkaniowa
67.	237	Karsznice, Grunwaldzka 4	Miasto/osoby prywatne wspólnota mieszkaniowa
68.	238	Karsznice, Grunwaldzka 5	Miasto/osoby prywatne wspólnota mieszkaniowa
69.	239	Karsznice, Grunwaldzka 6	Miasto/osoby prywatne wspólnota mieszkaniowa
70.	246	Karsznice, Karsznicka 56	Miasto/osoba prywatna

71.	253	Karsznice, Karsznicka 118	Miasto/osoby prywatne wspólnota mieszkaniowa
72.	266	Karsznice, Plac Zwycięstwa 1	Miasto/osoby prywatne wspólnota mieszkaniowa
73.	240	Karsznice, Juliusza Sylli 2	Miasto/osoby prywatne wspólnota mieszkaniowa
74.	267	Karsznice, Wojska Polskiego 3	Miasto/osoby prywatne wspólnota mieszkaniowa
75.	268	Karsznice, Wojska Polskiego 8	Miasto/osoby prywatne wspólnota mieszkaniowa
76.	269	Karsznice, Wojska Polskiego 9	Miasto/osoby prywatne wspólnota mieszkaniowa
77.	271	Karsznice, Wojska Polskiego 14	Miasto/osoby prywatne wspólnota mieszkaniowa
78.	272	Karsznice, Wojska Polskiego 16	Miasto/osoby prywatne wspólnota mieszkaniowa
79.	277	Karsznice, 1 Maja 6a i 6b	Miasto/osoby prywatne wspólnota mieszkaniowa

Miasto planuje wspierać finansowo prace konserwatorskie i remonty zabytków w latach obowiązywania Programu. Zasady udzielania dotacji określa uchwała nr LII/842/22 Rady Miasta Zduńska Wola z dnia 27 czerwca 2022 r. w sprawie zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, położonym na terenie Miasta Zduńska Wola zmieniona uchwałą nr V/74/24 Rady Miasta Zduńska Wola z dnia 26 września 2024 r. Systemem dotacyjnym objęte są nie tylko zabytki wpisane do rejestru zabytków, ale również zabytki wpisane do gminnej ewidencji zabytków. Dotacja może zostać udzielona na prace lub roboty budowlane przy zabytku, które wnioskodawca zamierza wykonać najpóźniej do dnia 30 listopada w roku następującym po roku, w którym złożono wniosek.

W latach 2021-2025 miasto wsparło finansowo realizację następujących zadań:

- 1) przyznanie w 2023 r. dotacji w wysokości 30.000,00 zł na dofinansowanie prac i robót budowlanych polegających na remoncie dachu w budynku hali fabrycznej - Zespołu dawnej fabryki Juliusza Krentza;
- 2) przyznanie w 2023 r. dotacji w wysokości 30.000,00 zł na dofinansowanie prac i robót budowlanych polegających na remoncie dachu – 1 etap prac w budynku przemysłowym - Zespołu pofabrycznego;

- 3) przyznanie w 2024 r. dotacji w wysokości 22.500,00 zł na dofinansowanie prac i robót budowlanych polegających na wypiaskowaniu ściany w budynku fabryki Krentza;
- 4) przyznanie w 2024 r. dotacji w wysokości 30.000,00 zł na dofinansowanie prac i robót budowlanych polegających na naprawie i konserwacji ściany od strony północnej w budynku zlokalizowanym przy ul. Jarosława Dąbrowskiego 27;
- 5) przyznanie w 2024 r. dotacji w wysokości 17.500,00 zł na dofinansowanie prac i robót budowlanych polegających na odrestaurowaniu, renowacji, czyszczeniu oraz impregnacji drewnianych gontów w budynku zlokalizowanym przy ul. Stefana Żłotnickiego 16;
- 6) przyznanie w 2025 r. dotacji w wysokości 25.000,00 zł na dofinansowanie prac i robót budowlanych polegających na remoncie parkanu cmentarza parafialnego zlokalizowanego przy ul. Łaskiej 40 od strony ul. prof. dr. Tadeusza Kobusiewicza;
- 7) przyznanie w 2025 r. dotacji w wysokości 12.000,00 zł na dofinansowanie prac i robót budowlanych polegających na wymianie okien piwnicznych w budynku zlokalizowanym przy ul. Karsznickiej 118;
- 8) przyznanie w 2025 r. dotacji w wysokości 25.000,00 zł na dofinansowanie prac i robót budowlanych polegających na przeprowadzeniu III etapu prac remontowych dachu w budynku zlokalizowanym przy ul. Szpitalnej 4;
- 9) przyznanie w 2025 r. dotacji w wysokości 25.000,00 zł na dofinansowanie prac i robót budowlanych polegających na wypiaskowaniu ściany fabryki od strony południowej w budynku zlokalizowanym przy ul. Królewskiej 19;
- 10) przyznanie w 2025 r. dotacji w wysokości 25.000,00 zł na dofinansowanie prac i robót budowlanych polegających na remoncie dachu w budynku zlokalizowanym przy Alejach Tadeusza Kościuszki 10;
- 11) przyznanie w 2025 r. dotacji w wysokości 8.000,00 zł na dofinansowanie prac i robót budowlanych polegających na odrestaurowaniu, renowacji, czyszczeniu oraz impregnacji drewnianej elewacji w budynku zlokalizowanym przy ul. Stefana Żłotnickiego 16.

W latach 2021-2024 korzystano z pozyskanych środków finansowych na realizację zadań własnych dotyczących ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w zakresie:

1. W ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020 zrealizowano:

- 1) zadanie pn. „Budowa zintegrowanych węzłów multimodalnych wraz z budową i przebudową przystanków kolejowych na terenie województwa łódzkiego”. Budynek zduńskowolskiego dworca kolejowego przeszedł kompleksową modernizację w latach 2021-2023. Jest komfortowy, przystosowany do potrzeb osób z niepełnosprawnościami, a jego wygląd nawiązuje do fabrycznych korzeni Zduńskiej Woli. Projekt zrealizowano za kwotę 3.175.759,87 zł;

2) zadanie pn. „Termomodernizacja budynków komunalnych przy ulicy Sieradzkiej 26, 28, 30, 32 i 32A w Zduńskiej Woli”. Budynki przy Sieradzkiej 26, 28 i 30 objęte są opieką konserwatorską. Zadanie realizowane w latach 2021-2022 za kwotę 1.784.611,58 zł. Celem projektu była poprawa efektywności energetycznej w sektorze budownictwa mieszkaniowego, ograniczenie emisji gazów cieplarnianych, pyłów i innych substancji szkodliwych dla środowiska oraz głęboka modernizacja budynków mieszkalnych wielorodzinnych wraz z wymianą wyposażenia tych budynków na energooszczędne.

2. W ramach dofinansowania z Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Łodzi zrealizowano:

1) zadanie pn. „Termomodernizacja budynku mieszkalno-usługowego wielorodzinnego przy ulicy Łaskiej 15 w Zduńskiej Woli”. Zadanie zrealizowano w roku 2021 za kwotę 596.373,00 zł;

2) zadanie pn. „Termomodernizacja dwóch oficyn mieszkalnych przy ulicy Getta Żydowskiego 7 w Zduńskiej Woli”. Zadanie zrealizowano w roku 2023 za kwotę 872.310,00 zł.

Projekty zostały realizowane w ramach programu priorytetowego „Racjonalizacja zużycia energii w budynkach użyteczności publicznej oraz zasobach komunalnych należących do jednostek samorządu terytorialnego w celu zmniejszenia emisji zanieczyszczeń do atmosfery – V edycja”.

Miasto corocznie podejmuje działania związane z ochroną zabytków w obiektach wpisanych do rejestru zabytków, gminnej ewidencji zabytków, a także w obszarach objętych ochroną konserwatorską. W 2025 roku opracowane zostały dokumenty projektowe tj.:

1. Remont i termomodernizacja budynku mieszkalnego przy ulicy Juliusza 14 w Zduńskiej Woli.
2. Remont i termomodernizacja budynku mieszkalnego przy ulicy Łaskiej 24 w Zduńskiej Woli.
3. Przebudowa i budowa placu zabaw przy Publicznym Przedszkolu nr 4 oraz PFU jak niżej:
4. Program Funkcjonalno-Użytkowy dla budynku w Zduńskiej Woli przy ul. Kościelnej 6.
5. Program Funkcjonalno-Użytkowy dla budynku w Zduńskiej Woli przy ul. Jarosława Dąbrowskiego 20.
6. Program Funkcjonalno-Użytkowy dla budynku w Zduńskiej Woli przy Placu Wolności 2.
7. Program Funkcjonalno-Użytkowy dla budynku w Zduńskiej Woli przy ul. Sieradzkiej 33.

Zaleca się, aby finansowe wsparcie miasta w kolejnych latach przy zadaniach z zakresu opieki i ochrony dziedzictwa kulturowego, w miarę możliwości systematycznie wzrastało, niemniej jednak w programie trudno określić dokładny poziom finansowania zadań ponieważ jest on uzależniony od możliwości finansowych miasta. Rozwiązaniem polepszającym stan zachowania lokalnych zabytków jest również występowanie miasta w roli partnera przy projektach unijnych lub ministerialnych, w których beneficjenci (właściciele zabytków) często nie są w stanie zapewnić wymaganego wkładu własnego. Takie działania z pewnością podnoszą poziom życia mieszkańców oraz zwiększają atrakcyjność turystyczną miasta.

Zadania Programu mogą też być realizowane przez instytucje kultury podległe miastu lub funkcjonujące na jej terenie (np. regionalne izby tradycji, domy kultury, biblioteki) w ramach działalności bieżącej. Ponadto (w zakresie ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie) miasto może wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe (między innymi stowarzyszenia, parafie).

11. Bibliografia

1. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.
2. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.
3. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach.
4. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym.
5. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r.- Prawo budowlane.
6. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska.
7. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody.
8. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami.
9. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej.
10. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie.
11. Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach.
12. Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach.
13. Ustawa z 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej.
14. Ustawa z 18 grudnia 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu.
15. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem.
16. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków.
17. Materiały udostępnione przez Muzeum Historii Miasta Zduńska Wola.
18. Materiały konserwatorskie Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Łodzi.
19. Program opieki nad zabytkami dla Miasta Zduńska Wola na lata 2021-2024, opracowany przez Urząd Miasta Zduńska Wola.
20. www.zdunskawola.pl.
21. www.powiatzdunskowolski.pl.
22. www.lodzkie.pl.
23. www.nid.pl.
24. www.nimoz.pl.

25. www.gov.pl.

26. www.funduszeuropejskie.gov.pl

27. www.isap.sejm.gov.pl.

28. www.wikipedia.pl.

12. Spis tabel

1. Tabela nr 1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków miasta Zduńska Wola.
2. Tabela nr 2. Obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków miasta Zduńska Wola.
3. Tabela nr 3. Stanowiska archeologiczne ujęte w gminnej ewidencji zabytków miasta Zduńska Wola.
4. Tabela nr 4. Analiza SWOT.
5. Tabela nr 5. Kierunki i zadania w ramach Priorytetu nr I.
6. Tabela nr 6. Kierunki i zadania w ramach Priorytetu nr II.
7. Tabela nr 7. Kierunki i zadania w ramach Priorytetu nr III.
8. Tabela nr 8. Kierunki i zadania w ramach Priorytetu nr IV.
9. Tabela nr 9. Kierunki i zadania w ramach Priorytetu nr V.
10. Tabela nr 10. Obiekty zabytkowe stanowiące własność miasta Zduńska Wola.